

UiT

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Institutt for arkeologi og sosialantropologi

Kampen for tilværelsen

En analyse av et lokalsamfunn i endring og virkingen av pågående globale prosesser i Ghana

Elisa Viken Haddeland

SOA 3900 Masteroppgave i sosialantropologi, mai 2015

SAMMENDRAG

Denne avhandlingen er basert på et 6 måneder langt feltarbeid i Ghana fra Mars 2014 til August 2014. Jeg begynte prosjektet med et spørsmål om hva som vil skje med et lokalt fiskerisamfunn, og lokalt næringsliv når det blir etablert en oljevirkosomhet i Ghana. Feltarbeidet utspilte seg i hovedsak i Shama, en liten fiskelandsby på vestkysten av landet, med noen observasjoner fra nabolandsbyen Abuesi. Datainnsamlingen er basert på kvalitativ metodebruk, og funnene er primært basert på egen empiri. Innbyggerne i slike fiskelandsbyer har drevet tradisjonell fiskeriindustri i århundrer. Lokalkunnskap, tradisjoner og kultur rundt fiskeindustrien er noe de bærer preg av. Lokalbefolkningen forklarte meg at deres tradisjonelle måte å drive fiskeriindustri på blir påvirket på bakgrunn av oljevirkosomheten som har blitt etablert midt i deres tidligere fiskeområder. I 2007 ble det gjort store oljefunn utenfor Ghanas vestkyst. Funnene ble kalt Jubilee Field, og oljeriggene ligger lokalisert midt i deres tradisjonelle fiskeområde, noe som har virkning på deres tilgang til fisk.

Andre faktorer viste seg også å være medvirkende for en redusert tilgang til fisk for å opprettholde et bærekraftig samfunn. Internasjonale trålere er også lokalisert i deres tradisjonelle fiskeområder. Jeg viser til en pågående sosial og økonomisk endring på mikronivå på bakgrunn av makronivå. Når slike lokalsamfunn opplever at deres viktigste inntektskilde blir redusert, vil en økonomisk krise oppstå, og økende fattigdom bli en stor utfordring. Innbyggerne tar i bruk ulike håndteringsstrategier for å møte disse utfordringene. Kvinner og menn benytter seg av ulike strategier for en alternativ inntjening. Noen av kvinnene som i hovedsak jobber med tilberedning og salg av fisk, har startet andre virksomheter, men storparten synes å forbli passive til situasjonen. Mennene (fiskere) sin strategi er at de har startet oppkjøp av fisk fra trålere i tillegg til egen fangst. En ny økonomisk arena har oppstått på havet.

Oljeutviklingen skapte høye forventninger for Ghanas fremtid blant befolkningen, men når fattigdommen stiger, og deres viktigste inntektskilde blir svekket, ser vi at forventningene ikke har blitt oppfylt. Oljeutvikling, og internasjonale trålere som globale prosesser har gjort livssituasjonen vanskelig for lokalbefolkningen. Begrepene «utvikling» og «endring» som ofte er definert som endring til noe bedre, synes ikke å være tilfelle i alle henseender. Shama har gått fra å være et tradisjonelt velfungerende lokalsamfunn, til å bli et tradisjonelt ikke-fungerende, lite bærekraftig lokalsamfunn.

TUSEN TAKK

En lang prosess er over. Det var vært en ufattelig lærerik reise igjennom medgang og motgang, muligheter, og umuligheter. En ferd igjennom hele følelsesspekteret. Jeg vil først og fremst takke min fantastiske veileder Sidsel Saugestad som har vært der for meg både i glede og fortvilelse. Hun har fått gjennomgå frustrerte telefoner fra Ghana, utallige mailer med de merkeligste spørsmål, latter og tårer, men har alltid ledet meg vei tilbake på stien. Så vil jeg takke Percy Oware for hans gode råd og idéer, som var vært til god hjelp igjennom hele prosessen. Jeg vil også gi en stor takk til alle mine venner og informanter i Abuesi og Shama som har tatt meg godt imot og viet sin tid til dette prosjektet. Videre vil jeg gi en spesiell takk til min mor Karen, til min mormor Elise, til min storebror Andreas og hans kone Mari, og til min storesøster Runa som har vært der for meg med oppmuntring og kloke ord i gode og dårlige perioder, og ikke minst til min tante Unni for gjennomlesning. En stor takk går også til mine ghanesiske venner Abdul-Razak Suleman, Ian F. Oshodi, Timo Wesely K. Otoo, for at de har delt sin kunnskap med meg om ghanesisk kultur og historie – «God bless you». Til slutt vil jeg takke mine medstudenter for gode diskusjoner og 2 år med intensivt arbeid sammen med alle. Jeg har fått venner for livet.

Dere betyr alle mye for meg, og jeg ønsker dere alle alt godt for fremtiden.

Elisa Viken Haddeland

Mai 2015.

Forord

I avhandlingen har jeg noen poenger om prisen på ulike varer skrevet i «ghanesiske cedi», og vil derfor tillegge konverteringen til norske kroner her. 1 GHC = 1,90 NOK¹. (20.05.2015). I 1 cedi, er det 100 pesewas.

Januar 2012 var første gang jeg satte mine ben på ghanesisk jord. Jeg skulle ta et utvekslingssemester på University of Ghana, noe som viste seg å bli en opplevelse for livet. Ghana som også er kalt «Africa for beginners», viste seg å bli et land jeg forelsket meg fullstendig i. Dette gjorde at jeg valgte å dra tilbake til dette fantastiske landet for å gjøre feltarbeid. Det å reise alene til et annet kontinent, bo i en liten landsby jeg ikke hadde særlig kjennskap til på forhånd, uten å kjenne noen andre enn eieren av hotellet jeg bodde på, virket som en skummel tanke. Å være helt alene i den store verden. Jeg har lært utrolig mye om meg selv, og jeg har fått en utrolig erfaring jeg skal ta med meg videre på min vei. Feltarbeidet har fått meg til å føle på både ensomhet, livsglede, frihet, og empati. Det har inneholdt både sykdom, og vanskeligheter til å forholde meg til fattigdommen som omringet meg. Begynnelsen av feltarbeidet var vanskeligst. Spesielt barna, gjorde et stort inntrykk på meg. Jeg opplevde barn som gikk gatelangs om nettene, sov langs veiene, spurte om de kunne få resten av vannet i flasken min. Jeg måtte lære meg å «slutte å sammenligne» forholdene der, og hjemme i Norge, en lærdom som hjalp meg til å få en klarhet til virkeligheten, og en strategi for å komme meg i gjennom feltarbeidet uten å bli så engasjert at det gjorde utslag på dataen min.

Mine informanter lever i dag i en veldig vanskelig situasjon. Deres håp for fremtiden er et lys som er i ferd med å slukne. Fattigdommen stiger, og eldre informanter fortalte meg at de gråter som ungdommen i dag. Lokale befolkninger på vestkysten av Ghana trenger å bli hørt.

¹ http://coinmill.com/GHS_NOK.html#GHS=1 (20.05.15)

Kart over Ghana

Figur 1 Verdenskart, Ghana².

Figur 2 Kart over Ghana³.

² <http://en.wikipedia.org/wiki/Portal:Ghana>

³ <http://www.wordtravels.com/Travelguide/Countries/Ghana/Map>

Kart som viser Jubilee Fields lokalisering

Figur 3 Map: Tullow Oil⁴, Offshore activity.

⁴ <https://gcaptain.com/tribunal-blocks-ghana-from-drilling-new-wells-in-disputed-seas-but-ten-field-development-can-move-ahead/>

Innholdsfortegnelse

1.1 Innledning.....	12
1.2 Tema for avhandlingen.....	12
1.3 Småskala Fiskerisamfunn.....	14
1.4 Avhandlingens struktur.....	15
1.4.1 Teoretiske redskaper.....	16
1.5 Forventninger til oljeutviklingen.....	16
1.6 Feltstedet.....	18
1.6.1 «Tilfluktsstedet».....	18
1.7 Reduksjon av et levebrød.....	19
2.1 Lokalsamfunnet.....	22
2.2 Statens «usynlighet».....	24
2.3 Skala og sosiale felt.....	26
2.4 Fiskehøvdningene- og dronningene.....	27
2.4.1 En lokal maktposisjon.....	29
2.5 Lokal fiskeindustri.....	29
2.6 Markedsplassen.....	31
2.6.1 Markedsdagen.....	32
2.6.2 Min tilstedeværelse på markedsplassen.....	32
2.7 Hushold.....	33
2.8 Taus kunnskap.....	36
2.9 Lokalkunnskap.....	37
3.1 Tilgang til, og posisjon i felten.....	43
3.2 Ethiske betraktninger.....	44
3.3 Metoder.....	44
3.3.1 Intervjuer.....	45
Observasjon 3.3.2.....	46
3.3.3 Deltakende observasjon.....	47
3.4 Bruk av tolk.....	47
3.5 «Common Sense».....	49
3.6 Andre implikasjoner.....	50
4.1 Fra makro- til mikronivå.....	52
4.2 Begrensninger.....	54
4.2.1 Oljefunn og oljeselskaper.....	54
4.2.1.1 Oljeutvikling som begrensning.....	55
4.2.1.2 Korrupsjon.....	56
	10

4.2.2 Trålere.....	57
4.2.2.1 Motstand.....	58
4.2.3 Overfiske på eget initiativ.....	59
4.3 Økonomiens hjerte	60
4.4 Fisker- Fiskerkvinne – en sosial kontrakt	60
4.5 Bærekraftighet	63
4.6 En historie om fattigdom.....	66
4.6.1 Absolutt fattigdom.....	68
5.1 Levemåte som identitet	71
5.1.1 En kultur – en levemåte.....	72
5.2 Håndteringsstrategier	75
5.2.1 Passivitet.....	75
5.2.2 Å selge stein	77
5.2.3 Å selge appelsiner.....	78
5.2.4 Menneskes aktiviteter	79
5.2.5 Å ty til religion.....	80
5.2.6 Arbeidspendling.....	81
5.3 Subsistensproduksjon	82
5.4 Saiko, kjøp og salg.....	83
5.5 Maktbegrepet.....	84
5.6 Endringer under fiske.....	86
5.6.1 En ny økonomisk arena.....	86
5.8 Sosial og økonomisk endring.....	88
6.1 Modernisering.....	94
6.2 Oppsummering	96
Referanser	98
Internettkilder	103

KAPITTEL 1 – INNLEDNING

1.1 Innledning

Denne avhandlingen vil prøve å belyse et stadig aktuelt tema. Igjennom en studie av en liten småskala fiskelandsby i Ghana, skal jeg se på hvordan et sted kan bli påvirket av noe jeg velger å kalle for store globale prosesser. Hvordan innbyggerne i et lokalsamfunn på mikronivå kan merke sosiale og økonomiske endringer av noe som foregår på makronivå. Avhandlingen baserer seg på et 6 måneder langt feltarbeid fra mars til august 2014, hvor jeg oppholdt meg i en liten fiskelandsby på vestkysten av Ghana, kalt Shama. Jeg har primært benyttet meg av kvalitativ metodebruk igjennom feltarbeidet, noe som antropologien som sådan kjennetegnes av. Datainnsamlingen har foregått hovedsakelig i Shama, med noen observasjoner fra nabolandsbyen Abuesi.

1.2 Tema for avhandlingen

Utgangspunktet for prosjektet var et spørsmål om oljeutviklingen som startet i 2010 utenfor kystområdene i Ghana kan sies å ha noen innvirkning på lokalbefolkningen. Kystområdet i Ghana er preget av fiskelandsbyer hvor lokalbefolkningen fremdeles praktiserer tradisjonelt fiskeri og omsetting. Shama er lokalisert ikke langt fra et av de største oljefunnet kalt «Jubilee Field». Det går flere busser om dagen til området fra hovedstaden Accra, noe som gjorde det enkelt å velge Shama som mitt feltsted. Den tradisjonelle fiskeindustrien har sikret Shamas levebrød i generasjoner, og fisken er den inntekten som i størst grad styrer lokalsamfunnets økonomiske struktur. Som i likhet med de fleste fiskelandsbyene i området, er det vanlig i Shama at mennene er fiskere, eller *fishermen* som de selv kaller seg. Kvinnene kaller seg selv for *fishmongers* og jobber til vanlig med røyking og tilberedning av fisk, for så å selge den på de lokale markedene. Jeg velger å videre i avhandlingen referere til *fishmongers* som fiskerkvinner, og *fishermen* som fiskere. En kjønnsbasert arbeidsdeling som dette, er ganske universelt i slike småskala samfunn (Marquette, et al. 2002:324-325).

I Ghana og andre vest-afrikanske land er storparten av konsumert fisk fisket av småskala fiskere. Som et resultat av dette, er fisk fanget av småskala fiskere antatt å utgjøre så mye som en fjerdedel av Afrikas proteininntak, og småskala fiskerlandsbyer spiller en viktig rolle i forhold til næringsinntak, handel og økonomiske aktiviteter. Utnyttelse av redskaper og

teknologi er generelt annerledes fra en småskala til en storskala fiskeindustri. I små fiskelandsbyer i Vest-Afrika benytter fiskerne seg som oftest av mindre båter, og kvantiteten av fisk er av den grunn også mindre. Trekanoeer er ofte brukt i denne tradisjonelle sammenheng (Marquette, Kroateng, et al. 2002:324). Slik var det også i Shama. Jeg ble overrasket av hvor mye de gjorde «for hånd» hvordan de skar ut de store trekanoeene selv, hvilke teknikker de benyttet seg av, hvordan de satt og heklet hver eneste maske i garnet, og hvordan de dro de store tunge kanoene opp på stranden kun ved hjelp av tau og egen fysisk styrke.

Shama ligger lokalisert langs kystlinjen vest i Ghana, rundt 5-6 timers kjøring fra Accra, og omkring en times kjøretur lengre vest ligger Takoradi, en storby hvor man kan få tak i det meste. Takoradi blir også omtalt som «Ghanas oljeby», da det er den største byen lokalisert nær oljefunnet. Det største markedet i nærheten heter Sekondi Market, og ligger i Sekondi, en halv times kjøring fra Shama med *trotro*⁵. For innbyggerne i Shama er fiskeindustrien ikke bare et yrke, men en livsstil. Kultur og kunnskap rundt dette er noe som har gått i arv fra generasjon til generasjon, og er noe som kommer til uttrykk igjennom både ritualer og tradisjoner. Avhandlingen omhandler i utgangspunktet hvilke utfordringer et lokalsamfunn som Shama opplever på bakgrunn av oljevirkksomheten som foregår utenfor kysten. Etter hvert viste det seg at andre faktorer også påvirker dem. Feltarbeidet avdekker en redusert tilgang til fisk, men viser at oljeutviklingen ikke var den eneste grunnen for lokalbefolkningens nye utfordringer og begrensninger. Det viste seg at internasjonale trålere også var en stor del av lokale fiskeres opplevelse av en reduksjon av sin viktigste inntektskilde. Jeg har derfor vektlagt hvilke håndterings- og tilpasningsstrategier innbyggerne benytter seg av for å møte en rekke ulike utfordringer.

Min problemstilling da jeg dro på feltarbeidet var: «Hva skjer med lokalt næringsliv når det blir etablert en oljevirkosomhet i Ghana?» Dette spørsmålet ble utvidet etterhvert, da jeg så at andre faktorer som internasjonale trålere også var med å påvirke lokalt næringsliv. Med lokalt næringsliv mener jeg ikke bare den lokale fiskeindustrien som sådan, men strukturen i det økonomiske systemet, der fisken blir av mine informanter regnet som helt sentral for deres økonomiske situasjon.

⁵ Trotro: Et transportmiddel. En minibuss som kjører når den er fylt opp, eller alle setene er betalt for.

1.3 Småskala Fiskerisamfunn

Ghanesiske småskala fiskere har i over hundre år dominert den vest-afrikanske kystregionen. Grunnet naturlige omstendigheter som havstrømmene i Guinea Gulfen har noen ghanesiske fiskere brukt å forflytte seg etter fisken. Under migreringen sprer de sin lokalkunnskap om båtbygging, fiske, og ledelse av en fiskeindustri. Nå er fiskebestanden i Vest-Afrika og i Ghana i en krise⁶. Selv om mitt feltarbeid har basert seg på en fiskelandsby som ikke har brukt sesongmessig migrasjon som strategi, har de likevel fått merke godt hvordan reduseringen av fiskebestanden påvirker deres dagligliv. Innbyggerne i Shama forflytter seg ikke etter fisken, de har ruter de alltid har reist (selv om disse rutene kan strekker seg så langt som til Elfenbenskysten), og innehar svært mye lokalkunnskap om disse rutene. Grunnet den fallende fangstmengden, er lokale fiskere i dag truet av en økende fattigdom (Kraan 2011).

Omkring 90% av fiskeindustrier verden over er av småskalatype, og produserer 50% av fisken og gir levebrød flere millioner mennesker i fattige fiskelandsbyer. I Afrika vil en nedgang av fiskebestanden ha store konsekvenser for matsikkerhet og livsgrunnlag. I flere afrikanske land blir fisken og ressurser fra havet fremdeles sett på som billig, og dermed viktig kilde til proteininntak, som er overkommelig for fattige folkegrupper. Fisken har også en lang holdbarhet når den blir behandlet igjennom røyking tørking, eller salting som er metoder brukt i Shama og omegn. Ghanas fiskeindustri er enormt viktig i relasjon til livsgrunnlag, og det er antatt at omkring 10% av landets befolkning er avhengige av ressursen, da yrker som fisker, fiskerkvinner, de som skjærer ut kanoene, selgere på markedene, og bensinselgere lever av fiskeindustrien. Fiskeriindustrien spiller derfor en viktig rolle i fattigdomsbekjempelsen (Kraan 2011:148).

I fiskelandsbyer langs kysten av Ghana bor landets fattigste innbyggere. En økonomisk og sosial endring i disse områdene kan bety drastiske omveltninger i befolkningens leveste. Småskala fiskelandsbyer har gjennomgående høye fertilitets rater og populasjonsvekst. Dette kan knyttes til krav om arbeidskraft i fiskeindustrien, og den kulturelle faktoren som mobiliserer slektskapsbasert arbeid. Det har også blitt vist at slike lokalsamfunn kan ha lavere inntekt og stabilitet på bakgrunn av hvor sesongbasert et slikt næringsliv er, og endringer i tilgangen på fisk (Marquette, Kroateng, et al. 2002:324).

⁶ <http://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/NewsArchive/artikel.php?ID=348117> (19.05.15)

Ghana ligger lokalisert langs Guinea gulfen mellom Elfenbenskysten og Togo. Landets beliggenhet i det tropiske ekvatoriale beltet gjør at klimatiske forhold varierer fra en tørr sesong, til regnsesongen. Da jeg ankom Shama i mars var det godt vær, og så langt jeg kunne forstå (som nykommer) også god sesong for fiske. Regntiden syntes å starte tidlig i april/mai, og sluttet ikke før jeg reiste i august. Under regnsesongen sa informanter at «*The fish is going deep*». Med dette mente de at det blir vanskeligere å fange fisken. Sesong har alltid vært et tema for lokale fiskere i Shama og Abuesi, men i dag mener informanter at tilgangen på fisk i den dårlige sesongen er enda mindre enn tidligere. Ghana har en lang historikk med fiskerivirksomhet, og sammen med Senegal har landet den største fiskeindustrien i Vest-Afrika (Kraan 2011). Jeg vil belyse hva som skjer med et fattig fiskerilokalsamfunn når deres inntektskilde blir redusert, og fattigdommen stiger. Hvis man lever på en ressurs som ikke lenger er bærekraftig, hva vil utslagene bli?

1.4 Avhandlingens struktur

Jeg har valgt å vie kapittel 2 til en beskrivelse av de to lokalsamfunnene. Dette innebærer både lokal fiskeriindustri som sådan, husholdsenheter, og generelt deres levemåte. Kapittel 3 tar for seg metodiske betraktninger hvor jeg beskriver mine utfordringer under feltarbeidet, og hvordan dette påvirket prosjektet. Jeg beskriver også hvilke metodiske redskaper jeg har benyttet meg av, og hvordan disse fungerte på ulike arenaer og situasjoner. I kapittel 4 beskriver jeg hvilke faktorer som er medvirkende til en redusering av tilgangen til fisk for lokale fiskere, og tar opp hvilke problematikker dette bringer med seg. Jeg beskriver også hvordan oljeutvikling og internasjonale trålere som representerer globale prosesser på makronivå, påvirker mikronivåets levestandard. Bærekraftighet blir her et viktig spørsmål, og jeg tar opp fattigdommens ulike uttrykksformer. Kapittel 5 er observasjoner på mikronivå der jeg viser hvordan et lokalsamfunn som er i økonomisk krise på bakgrunn av globale prosesser benytter seg av det jeg velger å kalle for håndteringsstrategier, eller tilpasningsstrategier for å klare å opprettholde et livsgrunnlag. Avslutningsvis vil jeg ta opp hvordan moderniserings- og utviklingsbegrepet er sterkt knyttet til endring, og tenderer til å referere til endring til noe bedre. Dette viser seg å ikke bli tilfelle for lokalsamfunnene jeg har studert.

1.4.1 Teoretiske redskaper

En av mine innfallsvinkler er å undersøke hvilke valg innbyggere i et lokalsamfunn tar under begrensning av globale prosesser på makronivå som preger deres økonomiske situasjon. Til dette formålet har jeg valgt å bruke Barths generative prosessanalyse for å vise hvordan endringer kan forekomme på mikronivå på bakgrunn av ulike valg og beslutninger. Jeg viser hvordan hans modell om endring inkluderer makronivås påvirkning av et mikronivå, og at disse nivåene ikke kan ses på som uavhengige av hverandre. Dessuten bruker jeg Grønhaugs (1978) teorier om skala for å belyse oljeutviklingen og andre faktorer på makronivå som påvirker lokalsamfunnet på mikronivå. Jeg vil bruke Sharp [1952] (2001) sin analyse av ståløksens påvirkning på lokalsamfunnet han beskriver, for å vise et klassisk studie av sosial endring, noe jeg forsøker å sammenligne med Shama.

Jeg har valgt å ta med tidligere studier fra Ghana, og om lokal fiskeriindustri, hvor blant annet Akyeampong (2007), Marquette, Overå et al. (2002), Kraan (2011), og Jentoft & Midrè (2011) blir viktige bidragsyttere. Jeg har også lagt vekt på lokalsamfunnet som sted, da sted er noe som folk har en opplevelse av. Jeg bruker ulike teorier om hushold, hvorav blant annet Rudie (1980) blir sentral. Jeg diskuterer blant annet i hvilken grad hushold i Shama er eller ikke er bærekraftig. Bærekraftighet blir her et viktig tema, og jeg har benyttet meg av DFID (Department for International Development 1999) sine fem faktorer om hva må til for at et samfunn vil ha et bærekraftig livsgrunnlag. Avslutningsvis vil jeg vise at utviklings- og moderniseringsbegrepene som sådan ofte er forstått som en endring til noe bedre, og som også er tett knyttet sammen med «endring.» Når utvikling er underforstått som endring til noe bedre, som er referert til som at et samfunn blir mer «vestliggjort» eller mer «modernisert» vil det vise seg at dette ikke nødvendigvis er tilfelle i alle henseender.

1.5 Forventninger til oljeutviklingen

Ghanas oljefunn gjorde noe med lokalbefolkningen, det gav håp. Spesielt i områdene rundt der oljefunnet fant sted. I følge en avhandling skrevet i 2011 viser det seg at i lokalsamfunnene langs kysten var forventninger til oljefunnene skyhøye. Agbefu (2011) skriver i sin masteravhandling fra Universitetet i Oslo at lokalbefolkningens forventninger varierte fra en generell akselererende utvikling i landet i forhold til bygging av bedre veier og bedre infrastruktur, og en generell bedre levestandard for hele Ghanas befolkning, til en

umiddelbar forbedring av levevilkår for lokalsamfunnene, bedre jobber og høyere inntekt til lokalbefolkningen særlig i områdene langs kysten hvor oljen hadde blitt oppdaget (Agbefu 2011:82-83). Lokalbefolkningens forventninger til oljeutvinningen er generelt svært høye skriver han, spesielt i forhold til jobbmuligheter. Dette påpeker han vil bli vanskelig. Han har intervjuet en oljeekspert som sier:

«Let us not get it wrong – the oil industry is very capital intensive and requires skilled and specialized labour. A lot of youth in the communities do not have this, so it will be difficult to say that there will be employment opportunities. Even I can be sure that most of the oil companies will bring foreign labour. (...)» (Agbefu 2011:87).

Agbefu (2011) har også fått med seg noen negative forventninger fra lokalbefolkningens side, gjennom noen intervjuer han gjorde av fiskere blant annet i Shama. I intervjuene blir det nevnt at de er redde for oljelekkasjer, og konflikter som kan springe ut av ulikt fordelte ressurser. Slik er også mine oppfatninger. Mine observasjoner, sammenlignet med Agbefus, tyder på at forventningene til oljeutviklingen har sunket fra 2011 til i dag. Omtrent alle mine informanter hadde en negativ innstilling til oljevirkksomheten, og storparten av informantene mine valgte å kalle oljefunnet i Ghana en forbannelse. Jeg skal illustrere dette med to empiriske eksempler:

I følge fiskedronningen (denne tradisjonelle posisjonen blir forklart i kapittel 2) «The fish queen mother of Shama»:

“We are living in the hopes of God. The problems started just a couple years ago, when the poverty started to increase. Today I cry for the future of our youth. I cannot support my family no more. The oil discovery is no blessing, it is a curse. That’s when it all started. Now we only eat “gari”⁷ all day, that’s all.”

I et intervju med en fisker i Shama;

«What is in it for us? The oil has no good. We haven’t seen any improvement yet, is has only gotten worse. How am I going to feed my family? We can not catch nothing, because the fish

⁷ Gari: En lokal rett laget av kassava, knust til et pulver som konsumeres til ris og bønner, eller blandet med kokende vann til en deig.

has gone down. We are only praying that God will help us. What will happen if oil spilling occurs? It will destroy our nets»

1.6 Feltstedet

Shama er et idyllisk sted, omringet av palmer og strender, hvor den røde jorden former de rette små gatene oppover landsbyen som strekker seg noen kilometer, med en hovedgate som gå parallelt med stranden. Stranden er lang og hvit, og dekket av sjøgress og fiskegarn som blir godt oppvarmet av den stekende solen, og etterlater seg en stram lukt av røkt fisk, avføring og bensin som sprer seg utover hele strandlinjen og oppover gatene. Til tross for lukten opplevde jeg stedet som helhet veldig vakkert. Løshunder, geiter og høner løper frem og tilbake mellom de store utskårede trekanoeene som ligger på rekke bortover. Det er hundrevis av dem. Barna løper etter hverandre og leker med et hjul de har funnet, mens de voksne sitter i skyggen av palmetrær og snakker. Kvinnene ofte langs veikantene, mennene langs strandlinjen. Slik opplevde jeg det første gangen jeg beveget meg innenfor Shama, som et avgrenset lite lokalsamfunn.

1.6.1 «Tilfluktsstedet»

Jeg hadde fra tidligere en kontakt i området. Sam eier et hotell omtrent 30 minutter gåavstand fra Shama i en fiskelandsby kalt Abuesi. På dette hotellet ble jeg boende under hele mitt feltarbeid. Abuesi er lokalisert vest for Shama, og er betydelig mindre. Innbyggerne er like gjestfrie og imøtekommende som i Shama. Før jeg ble kjent i Abuesi var det vanskelig å finne frem. I motsetning til Shama som hadde en hovedgate man kunne følge igjennom landsbyen, var Abuesi mer som et tettsted som virket ustrukturert. Husene er laget av leire, og har ofte blikk eller stråtak. De står tett, og det var i begynnelsen av feltarbeidet vanskelig å finne frem imellom de trange leirestiene imellom husene, menneskene, geitene, hønene og søppelet. Inntrykk var at menneskene bor tettere i Abuesi enn de gjør i Shama. Abuesi fungerte for meg som et tilfluktssted. Det var et sted jeg kunne dra for å «ta av meg» forskeransiktet. Jeg har venner der, og det var dit jeg dro for å distansere meg fra Shama som feltsted. Her kunne jeg ha en «venninnerolle» og være med å observere et dagligliv på en helt annen måte. I motsetning til Shama da mine informanter i hovedsak var godt voksne menn og kvinner, var Abuesi et sted jeg benyttet meg av blant annet til å dra ut å spise med venner, jeg ble bedt hjem på middagsselskaper til venner, vi dro til Sekondi Market på shopping. Alle disse

tingene gjorde min hverdagen lettere i felten. Likevel er flere av mine data og observasjoner med tilknytning til prosjektet gjort i Abuesi. Ved å se hverdagslivet med «venninne brillene» på følte jeg at jeg ble mer inkludert blant mine jevnaldrende, og hverdagsliv ble til empiri, både i forhold til husholdsdynamikk og hverdagslige gjøremål, men også hvordan det økonomiske systemet fungerte i praksis.

1.7 Reduksjon av et levebrød

Et lokalsamfunn som tradisjonelt har livnæret seg på ressurser fra havet vil oppleve store utfordringer i hverdagen hvis fiskebestanden reduseres, utover den naturlige sesongmessige variasjonen. Deres livsgrunnlag blir svekket, og en økende fattigdom kommer til uttrykk. Videre i denne avhandlingen vil jeg vise til hvilke faktorer som er medvirkende til en reduksjon av tilgangen på ressursen. Jeg vil videre vise hvordan dette påvirker lokalbefolkningens levemåter.

Når fiskerne ikke får fisket nok til verken familien sin eller salg, vil dette ikke bare prege fiskerne selv, men hele lokalsamfunnet. Når mengden på fisk reduseres, vil prisen på de lokale markedene også øke betraktelig. Kvaliteten på fisken er også dårligere enn tidligere, noe jeg vil komme tilbake til i kapittel 5. På dette grunnlag får heller ikke kvinnene solgt like mye som de gjorde før. Innbyggere med andre yrker, som ikke er direkte avhengig av fisken, vil likevel bli påvirket av lite fangst for lokalsamfunnet. Når fisken i et samfunn er hovedressursen som styrer et økonomisk system, vil andre faktorer også merke en forskjell.

Se for deg en setting hvor du sitter hele dagen og prøver å selge såpe. Ingen kjøper noe av deg fordi de ikke har råd. Fiskerne har kommet tilbake tomhendte, de har ingen fisk å selge som fører til at kvinnene ikke har fisk til tilberedning og videre salg. En økonomisk struktur som styres av en ressurs under reduksjon. Det er antropologers jobb å gå med et forstørrelsesglass for å observere og delta i sosialt liv. Med denne avhandlingen vil jeg søke å belyse hvordan overordnede forhold på makronivå kan påvirke økonomiske og sosiale situasjoner på mikronivå i et lokalsamfunn.

Figur 4 Fiskere som hekler garn i Shama.

Figur 5 Tradisjonell teknikk for utskjæring av kano i Shama.

Figur 6 Stranden i Shama. Her ser vi tydelig religiøse uttrykk som dekorasjoner på kanoene. Båten fremst viser blant annet ordene «Goodness» og «Mercy».

KAPITTEL 2 – LOKALSAMFUNNET

Jeg satt utenfor Mr. Otoos hus i Abuesi og spiste kokosnøtter han hadde fått noen gutter til å hente ned til oss fra det store palmetreet på stranden. Det kom en mann løpende bortover strandlinjen, mot huset hvor de eldre brukte å samles for å diskutere ulike ting. (Jeg fikk aldri være til stede på disse samlingene, da det viste seg å være upassende for kvinner.) Mr. Otoo ser på meg og sier: «De klarte å fange fisk i dag. Han skal høre med de andre fiskerne som fanget i går hvor de dro, for å kunne dra til samme sted i morgen».

2.1 Lokalsamfunnet

Avhandlingen er ikke primært en lokalsamfunnsstudie, men en kontekstualisering av stedet er nødvendig, for å forstå hvordan folks dagligliv utspiller seg, og hvordan livsnødvendigheter påvirkes. Innbyggerne opplever Shama og Abuesi som et sted med romlig utstrekning. En vanlig måte å avgrense et lokalsamfunn på i antropologien er ved fysisk lokalitet, eller sosialt igjennom kontakter. Avgrensningen jeg foretok meg av Shama er basert på egne observasjoner: lokalsamfunnet fremstår som en avgrenset enhet, da det er lite tettbebyggelse rundt Shama, men også på hvordan folk samhandlet og hvordan de omtalte sin tilhørighet.

Saugestad (1996) skriver at lokalsamfunnsstudier ikke er en spesiell analysemåte for lokalsamfunn, men at det er en bruk av generell samhandlingsteori for å tolke og analysere prosesser som utspilles i en romlig kontekst. Å se et samfunn, eller et lokalsamfunn som en handlingskontekst og som resultat av handling blir en god innfallsvinkel for lokalsamfunnsstudiet jeg gjorde i Shama.

I Shama kjenner de fleste innbyggerne til hverandre, de har et sosialt fellesskap preget av ansikt-til-ansikt kontakt. Cohen (i Saugestad 1996) skriver at et samfunn, eller «community», som et fenomen impliserer to forskjellige forhold på samme tid, likhet og forskjellighet. Han mener at vi kan snakke om et samfunn når en gruppe mennesker a) føler at de har noe til felles, som b) skiller de ut fra andre nærliggende grupper. Tilhørighet blir altså et relasjonelt begrep, og er noe som markeres ut ifra grenser. Disse grensene er sosiale konstruksjoner

(Saugestad 1996:318-320). En følelse av tilhørighet viser seg viktig, men det vil ikke være dekkende for en begrepsdefinisjon. En aktør kan likeså vel være en del av et samfunn uten å føle tilhørighet. For eksempel kan en aktør fra et samfunn A flytte til et samfunn B for å bosette seg over et lengre tidsrom. Aktøren vil føle mer tilhørighet til samfunn A enn han vil med B den første tiden. Aktøren vil kanskje utdype dette med at han bor i samfunn B, men *kommer ifra* samfunn A.

I Shama, og Abuesi er majoriteten kristne, og utøver kristendom aktivt igjennom jevnlig deltakelse i kirke, bønner, ritualer på åpne plasser i lokalsamfunnet, bibellesning osv. Språket er i hovedsak *fante*⁸ som er et av mange stammespråk landet innehar. Ghana, i motsetning til sine naboland som har vært franske kolonier i sin tid, har vært en engelsk koloni. De aller fleste, spesielt i byer kan forstå og bli forstått på engelsk, noe som gjorde mitt opphold litt lettere. I lokalsamfunn som Shama og Abuesi derimot, var engelsken mindre tilstedeværende, noe jeg vil komme tilbake til i kapittel 3.

Stedet strekker seg langs strandlinjen. I den ene enden av Shama på østsiden holder Nana Ababio til i sitt kontor. Følger man stranden til den andre siden i vest, finner man kontoret hvor Nana Ansah holder til. «Nana» betyr «høvding» eller «konge». De var begge lokale fiskehøvdinge (fisherman chief) og overhode for hver sin del av Shama. Nabolandsbyen Abuesi har også en egen fiskehøvding. I midten av lokalsamfunnet ligger Fort Sebastian, som for meg fungerte som et punkt som delte Shama i to. Shama var et av de første stedene i Ghana som ble okkupert av portugiserne under kolonitiden, og fortet er i dag en populær turistattraksjon.

Jeg vil skildre levekårene i Shama kort, for å illustrere forholdene der. De fleste husene er laget av leire eller strå, og tak og vegger faller ofte sammen i regnesongen under kraftige regnskurer. Ly for vær og vind, blir altså usikkert for flere av innbyggerne. Det er heller ikke adekvat tilgang på vann og sanitære forhold. Rent vann er en ressurs som må betales for. Drikkevannet som konsumeres i området, og i Ghana generelt er i hovedsak plastposer fylt med rensset drikkevann fra ulike produsenter. Muntlige utsagn påpekte at heller ikke dette

⁸ Fante er et av de tre Akanspråkene. (Fante, twi og akwapim).

vannet alltid var trygt. Om aktører ikke har råd til posene, drikker de urensset springvann som ofte inneholder bakterier. Kolera og andre sykdommer er utbredt i området. Sanitære forhold er ytterst uhygieniske ut ifra mitt vestlige synspunkt. Offentlige toaletter er plassert rundt om i lokalsamfunnet, men blir sjeldent eller aldri vasket, og befolkningen velger som regel å ikke benytte seg av disse grunnet forholdene. De velger heller å gjøre sitt fornødne ute i naturen. Stranden som oftest. De fleste hushold mangler også elektrisitet, og benytter seg av stearinlys og parafinlamper om natten. Ved tilberedning av mat brukes røykeovner og åpen ild. De få hushold som har elektrisitet kjøper dette igjennom en type kontantkort, som de fyller på etter behov. Uten tilgang til elektrisitet og en tilstrekkelig økonomi, er det kanskje ikke overraskende at de aller fleste innbyggerne har liten tilgang på informasjon, da internett og databruk ikke vil være en livsnødvendig ressursutnytting.

2.2 Statens «usynlighet»

I et vestlig velfungerende samfunn kan man se at statens tilstedeværelse er omfattende. Staten er overhode, og tar ansvar for sitt folk. I følge mine observasjoner er staten begrenset tilstedeværende, og lite synlig i Shama. Et minimum av skoler, politi og sykehus tilgjengelig for innbyggerne. Grunnskole derimot, har de aller fleste barn tilgang til. Grunnskole i Ghana er gratis, i den forstand at de ikke trenger å betale skolepenger. Transport til skolen, skolemat, og andre utgifter tilknyttet skolen er derimot en annen utfordring. Slik er det også i flere andre afrikanske land. Blant annet så skriver Benedicte Ingstad (2014) om hvordan barna på en skole i Botswana opplever lignende utfordringer. Hun skriver at offentlige skoler i prinsippet er gratis, men at omkostninger som skoleuniformer og sko er vanskelig for fattige foreldre og betale. Hun nevner i denne sammenheng et eksempel hvor en familie med fem barn hadde to skoleuniformer og måtte velge hvem av barna som skulle få gå på skolen. Nestemann kunne ikke begynne før den første var ferdig, noe som var grunnlaget for at flere barn starter på skolen når de er ganske store. I et slikt perspektiv vil det også bli forståelig at for eksempel et funksjonshemmet barn ikke vil bli prioritert (Ingstad 2014:133). Dette er også tilfelle i Shama, ifølge mine informanter. Jeg ble fortalt at når barna begynner på skolen, måler de armlengden til barna, som for dem er en måte å se om barnet er velutviklet.

Midt imellom Shama og Abuesi ligger en førskole lokalisert. Her er barna mellom 2 og 6 år gamle. Jeg ble fortalt at Tullow Oil⁹ hadde opprettet førskolen som «hjelp» til lokalbefolkningen. En informant med tilknytning til førskolen fortalte at da Tullow Oil startet byggingen av førskolen ble det lagt stor vekt på at alt skulle være gratis. Likevel mente min informant at dette ikke ble tilfelle. Utfordringene hun la fokus på var for det første skolemat. Hun forklarte at flere foreldre ikke har økonomi til å sende med barna mat på skolen, og at det ofte hender at barn tigger etter mat i løpet av skoledagen. For det andre var transport et problem. De hadde ingen skolebuss eller fremkomstmiddel for å bringe barna til og fra skolen, og mange foreldre hadde heller ikke mulighet til å hente eller bringe barna selv. Dette resulterer i at flere barn «dropper ut», da små barn ikke kan gå langt til og fra skolen på egenhånd.

Det faktum at oljeselskapene gjør tiltak for å forbedre lokalbefolkningens hverdag var et tema Nana Ababio også snakket om. Han forklarte at Tullow Oil blant annet hadde hjulpet til med stoler til et lokalt senter i nærmiljøet og røykeovner til fiskerkvinnene, samt noen stipender til skolebarn. Nana Ababio forklarte at han støttet oljevirkosomheten. Andre fiskere var svært negative til oljevirkosomheten. Jeg tolker Tullow Oils måter å «hjelp» lokalbefolkningen som en form for avlat. Nana Ababio sa at oljeselskapene var veldig klar over hvilke konsekvenser deres virksomhet har for lokalbefolkningen. Det kan virke som de forsøker å legitimere årsak-virkning sammenhengen med ulike substitutter for en fremtidig langsiktig «utvikling». Jeg hørte i midlertid ikke om at noen av de andre oljeselskapene hadde gitt lokalbefolkningen noen former for avlat. De bidragene jeg fikk vite om var i stor grad ting som staten egentlig burde ha sørget for. Avlat som i utgangpunktet (i en vestlig sammenheng) burde ha vært selvsagte. Er dette en del av avtalen oljeselskapene har gjort med staten? Spørsmålet man kan stille vil kunne bli: vil disse midlene være til hjelp hvis en lokalbefolkning går fra å være selvoppholdende til å bli et mindre bærekraftig lokalsamfunn?

En barneskole i Shama, tok inn elever fra omkring (jeg antar) 7 til 13 år. Skolen var ganske stor, og virket rimelig godt organisert. Skolen har en stor skolegård hvor barna leker, en klokke ringer inn til time, og alle elevene har uniformer. Et velfungerende rettssystem, og et

⁹ Et av oljeselskapene som driver sin virksomhet utenfor kysten, nærmere beskrevet i kapittel 4.

lovverk som er upartisk praktisert er derimot lite tilstedeværende i Shama. Konflikter blir ofte løst lokalt, da høvdingene sitter med makten, og vil bestemme konfliktens utfall. Jeg observerte oftest tilstedeværelse av politi i områdene langs hovedveien fra Shama til Takoradi. Her satt politiet ofte opp kontroller hvor de stoppet tilfeldige biler og kontrollerte alt fra papirer til hvilke sko sjåføren hadde på seg. I denne sammenheng hendte det ofte at folk snakket om *korruptsjon*. Informanter mente at politiet kun setter opp kontroller for bestikkelsene sin del, og at de kunne «ta» dem for hva som helst. Hvis de ikke samarbeidet ville de ble arrestert. Jeg observerte selv utallige ganger at min(e) taxisjåfører bestakk politiet med en cedi eller fem, som om det var en «skjult» virksomhet som alle visste om.

Flere informanter beskrev hvordan de ønsket at staten tok mer ansvar, spesielt i forhold til lokal fiskeriindustri. De ønsket blant annet bedre regulerte lover angående overfiske. Flere nevnte også oppdrettsfisk som en løsning på mye av dagens problematikk. Andre ønsker som stipender til barnas skolegang, billigere medisinsk hjelp osv. var også temaer innbyggerne tok opp under intervjuer. Det å spare penger til medisinsk hjelp er vanskelig da levestandarden er som i dag, sa informanter. Et eksempel på dette er ei 22 år gammel jente i Shama. Hun hadde polio og familien hennes hadde spart i et helt år for å betale en protese til beinet hennes. De hadde fremdeles ikke nok.

Statens manglende betydning i deres daglige liv er ikke noe som nylig har blitt et tema for Shamas innbyggere. Informanter fortalte at det alltid hadde vært slik, og det tradisjonelle lederskapet med fiskerhøvdingene i spissen synes ikke å ha vært et problem. Det de vektlegger er et større fokus på fiskeriindustrien, både deres egne fiskemetoder, og store fisketråleres virksomheter, men også hvordan en oljevirkosomhet som ligger nær deres landsby ikke kommer til nytte for dem.

2.3 Skala og sosiale felt

Oljeutviklingen og trålerens virksomheter på makronivå utgjør påvirkning for småskalasamfunnets dagligliv og livsnødvendigheter. Aktørers sosiale felt kan også karakteriseres med skala som aktører beveger seg i. Barth i sin oppsummering av *Scale and*

Social Organization (1978) argumenterer for at begrepet ikke burde brukes kun for antall, men også for kompleksitet. Å bare bruke størrelse som variabel er mest vanlig, men Barth (1978) mener at kompleksitet også er en viktig dimensjon. Kompleksitet bunner i *hva* man måler størrelse *av*. Skala refererer altså til antallet av noe som kan telles, størrelse i forstand av antallet medlemmer eller deler, og utbredelsen i det sosiale rom. Vi kan derfor la skala av et sosialt felt referere til antallet aktører og/eller medlemmer nødvendig for at et system skal fungere, det faktiske omfang av systemet, eller størrelsen av den minimale regionen eller populasjonen som omfavner alle typer medlemmer av systemet.

De sosiale felt en aktør deltar i kan bli karakterisert ved skala. I noen felt er dette karakterisert som småskala, i andre kan det være mye større; det kan være betydelige forskjeller på interagerende aktører i henhold til skala i deres sosiale rom. Når det kommer til grupper og sosiale felt, vil ulike aktiviteter kunne bli organisert i systemer av ulik skala innen de samme populasjoner og regioner, som Grønhaug (1978) forklarer. I Shama vil oljeriggene og trålernes aktiviteter utføre påvirkning for lokalbefolkningen på mikronivå. Også i små lokalsamfunn vil mønstrene av organisasjon og utbredelse av personers nettverk kunne være gjenstand for stor variasjon av skala.

2.4 Fiskehøvdingene- og dronningene

Fiskehøvdingene har en overordnet status hvor de bestemmer over avgjørelsene som tas i lokalsamfunnet. Jeg vil illustrere min opplevelse av fiskehøvdingenes posisjon med et empirisk eksempel; Jeg kom tidlig en morgen til Nana Ababios kontor. Da jeg kom dit var bygningen full av menn i ulike aldre. Nana satt ved en pult med ansiktet mot de som satt foran han på benker. Foran pulten til Nana satt det tre eldre menn med stolryggen vendt mot Nana. Det var Nanas eldre. Jeg ble plassert til høyre for Nana på en stol, og hadde derifra full oversikt over hva som skjedde. Derimot diskuterte mennene høylytt på *fante*, og jeg forstod lite av hva som ble sagt. De eldre svarte på spørsmål, og når det kom til avgjørelser tok Nana ordet. Nana forklarte meg hva som hendte etter møtet var over. En gutt i 20årene hadde blitt tatt da han stjal bensin til en kano. Han ble straffet med en bot. Nana snakket til han og brukte venstre hånd, noe som i Ghana blir ansett som svært respektløst. Alle andre derimot, inkludert tyven henvendte seg til Nana med høyre. Det å heve venstre hånd til en person mens man

snakker er i Ghana sett på som en stor fornærmelse, og meget nedlatende. Jeg har observert krangler mellom menn i Shama hvor den ene mannen skrek til den andre: «*Dont you talk to me with your left hand!*». Uansett, så det ut som at Nanas rolle var overordnet i den grad at å snakke til en noen med venstre hånd blir legitimert på bakgrunn av hans status. Ut ifra plasseringen av menn i rommet, hvor Nana satt foran alle, og med sine eldre tydelig foran hans pult, kunne jeg se hierarkiet i denne konteksten. Fiskerne satt samlet på benker i rommet vendt mot Nana og hans eldre, som ikke belastet Nana med unødvendige spørsmål. En fisker kunne godt snakke til en annen fisker med bruk av venstre hånd under en krangel, men aldri til Nana.

De to Fiskehøvdingene eier storparten av kanoene i Shama. Nana Ansah (fiskehøvdingen på vestsiden) forklarte meg under et intervju at i Shama er det mellom 500-700 kanoer. Han var usikker på hvor mange kanoer han eide totalt. Fiskehøvdingene fisker ikke selv, men får profitt for fisken fiskerne bringer til lokalsamfunnet. En fiskehøvding kan ta hele 30% av inntekten fra fisken, mens fiskerne i kanoen vil dele resten. Andre velstående menn kan også eie kanoer, og det kan variere om han selv fisker eller overlater arbeidet til andre fiskere. Fiskehøvdingene som sosial person innehar mange ulike roller, som gir han tilgang til sosiale felt. På den ene siden er han er fiskehøvding og er med dette overhode for fiskerne, noe som innebærer tillit. Han er båteier, og står dermed for inntjeningen både til seg selv, men også fiskerne og fiskerkvinner. Han er lokal leder, og tar avgjørelser på vegne av lokalsamfunnet, noe som innebærer relasjoner til oljeselskaper, stat og lokal administrasjon, og står som representant for lokalsamfunnet som fiskelandsby. Dessuten er han mann, og har med dette blant annet hovedansvaret for kjernefamiliens inntekt, han er rik i forhold til fiskerne og de aller fleste i lokalsamfunnet. Han inngår i sosiale felt av større skala enn fiskernes, da en fisker ikke har direkte relasjoner til for eksempel oljeselskapene, som vil være av storskala.

På lik linje som fiskehøvdingene, har fiskedronningene høy status ovenfor andre fiskerkvinner. (Jeg møtte bare én fiskedronning i Shama, men flere på markedet). De har ikke ansvar for avgjørelser i lokalsamfunnet, men er overhodet og talsperson for fiskerkvinnene. En fiskedronning kan også ha kvinner som selger fisk for seg hvor hun får profitt for salget. Hennes sosiale felt er også av større skala enn andre fiskerkvinner, da saker som omhandler fiskerkvinnene vil gå igjennom henne. Hvis konflikter oppstår blant fiskerkvinnene vil det

være fiskerdronningens ansvar å løse dette i samarbeid med fiskehøvdingen. Hun vil også inneha status som mor, og kanskje bestemor. Vi vet fra allmenn etnografi at kvinner mer systematisk enn menn ofte opptrer som representanter for familien når de deltar i det offentlige rom.

2.4.1 En lokal maktposisjon

En person som opplever lite eller ingen deltakelse i mye av det sosiale liv, vil ikke alltid bli informert om mye som indirekte kan påvirke han/henne som person. Slik vil ulike kvalitative aspekter av storskala generere ulike muligheter for å agere lokalt. (Barth 1978:253-255). Ser vi også dette i henhold til Shama vil refleksjonen bli at Nana Ababios sosiale rom få en større utbredelse i skala da han har større innflytelse hos oljeselskapene enn en fisker har. Han ble invitert med på oljeriggen og fikk innføring i deres arbeid og posisjon, samt hvordan innvirkning dette ville få for lokalsamfunnet. Hans deltakelse på sosiale felt i større skala, og interaksjon med aktører som innehar innflytelse på storskala som kan påvirke hans posisjon i mer lokale sosiale felt. Han vil på bakgrunn av disse relasjonene også få innflytelse på fiskerne på mikronivå. Han vil bli en mellommann som bringer informasjon fra storskala nivået tilbake til småskala i form av blant annet restriksjoner under fiskeaktiviteter, og økologiske forandringer. Dette vil bli en faktor som utgjør hans maktposisjon. Som Max Webers definisjon av makt som mulighet til å påtvinge andres oppførsel ens egen vilje, altså evnen til å få andre til å gjøre ting de ellers ikke ville ha gjort, vil bli en god beskrivelse av Nanas posisjon ovenfor fiskerne. Makt er noe som foregår i en relasjon, og hos Weber er det personer som har makt over hverandre (Eriksen 2010:156).

2.5 Lokal fiskeindustri

Nana Ababio, Fiskehøvdingen som hadde sitt ansvar på østsiden fortalte meg under et intervju at det er lite fisk i havet under regnsesongen. «*The fish is going deep*», sa han, noe han mente gjorde det vanskeligere å fange fisken når havet steg under regntiden. Når havet stiger blir havet farlig mente han. Kraftige bølger og mye vind gjør det vanskelig for fiskerne å dra langt ut, samt at en redusert tilgang på fisken gjør at det ikke lengre er «verdt å ta sjansen», da man likevel kan risikere å ikke få fangst. «*After the rain season, life will get better again*» avsluttet han med. De siste årene har det kommet flere faktorer som har bidratt

til at fiskenæringen er redusert betraktelig. Dette gjør at i en familie der fisk er deres hovednæringskilde vil merke en stor økonomisk nedgang, og drastiske omveltninger preger dagens kjernefamilier i lokalsamfunnet. Dette vil jeg komme nærmere inn på i kapittel 4 og 5.

I en kano er det normalt 6-7 fiskere under en tur. Fiskerne blir rekruttert til en kano gjennom slektskap, der en far vil ta med seg sønnen når sønnen er gammel nok (dvs. når han kan svømme, er sterk nok i armene og selv mener han er modig nok). Da vil sønnen få ansvar for hovedinntekten til familien. En kano kan etter en fisketur romme mat til 500 mennesker. Fiskerne kan være på havet i over en uke av gangen, og kan dra langt med sine kanoer. I følge informanter kan de dra helt til grensen til Elfenbenskysten. For å nærme seg oljeriggene tar det omkring to-tre døgn. Dette et område der de før hadde drevet mye fiske. Kart og kompass er ofte brukt under fiske for navigering. Det er flere ulike fiskemetoder de benytter seg av, men de fem mest brukte fiskemetodene har fått lokale navn som *Djuee*, *Tenga*, *Watsha*, *Patekun* og *Ashekon*. Jeg vil ikke gå nærmere inn på disse, men nevne at i ulike fiskemetoder, kreves det ulik størrelse på kanoene, og ulike nett og utstyr. Ved bruk av ulike fiskemetoder, fokuserer de lokale fiskerne på ulike fiskearter. Hvor lenge en kano kan bli på havet varierer ut ifra hvor mye is de har med seg på turen, og hvor lenge den holder. Å fryse fisken med det samme den har kommet om bord i kanoen er vanlig praksis. Store beholdere for is og fisk blir plassert i en kano før turen.

Arter som oftest blir prioritert under fangst er tunfisk, ansjos, sardiner, uer, ulike typer hai, gulfinnetun, og andre typer matfisk. De fisker også etter blekksprut, hummer og reker. Når fiskerne kommer til land, strømmer det kvinner til stranden for å kjøpe fisk for tilberedning og videre salg. De mest utberedte tilberedningsmetodene i Shama er røyking og salting. Når den er ferdig røkt/saltet blir den lagt i flere lag av en type stivt papir som de videre former som «boller». På markedet er det vanlig å kjøpe én full bolle av gangen hvis det er snakk om små fiskearter som ansjos eller sardiner. Ett papir full av ansjos blir solgt på markedet for 30 cedi, (omkring 60 norske kroner).

2.6 Markedsplassen

Clack (2010) skriver at markedskvinner i Ghana generelt er svært fattige. Hun skriver:

«These market women are shrewd, determined fighters; many need to scramble to feed their families each day, and the more successful keep scramble keep scrambling to get as far ahead as they can. Despite their best efforts, some fail; personal tragedies and crushing economic pressures conspire to defeat them. They need not to be passive to be victims of the tall odds stacked against them as Africans, as women, and as members of the world's poor majority» (Clark 2010:23).

Selv om Clacks perspektiv på markedet avbilder en stor fattigdom, var mine observasjoner at fattigdommen ikke var fullt så synlig på markedsplassen som feltarena. Fattigdommen ble derimot mer tydelig når jeg kom hjem til en fiskekvinne. På markedet var det et travelt folkeliv, og folk kjøpte og solgte fisk til høye summer. Humor, glede og sosialt liv preget markedsplassen slik jeg så den.

Markedsplassen jeg hadde mest fokus på igjennom feltarbeidet var Sekondi Market, lokalisert omkring en halvtimes kjøretur fra Shama. Kvinner fra flere landsbyer samles der for å selge fisk, men også andre varer. Det var en arena som «tilhørte» kvinnene, da både selgere og kjøpere i hovedsak er kvinner. Mødre lærer opp døtrene sine fra tidlig alder hvordan de tilbereder fisk, pakker, selger og alle markedets normer og regler. Statusen som fiskerkvinne/fisker er noe lokalbefolkningen i Shama verdsetter svært høyt.

Madam Theresa ble min nøkkelinformant på markedsplassen. Jeg pleide å bli med når hun skulle til Sekondi Market for å selge fisk. Hun er en kvinne i 60årene fra i Abuesi. Engelsken hennes var god, og hun fungerte også som tolk for meg i ulike situasjoner på markedet. Sekondi Market er som flere andre store markeder i Ghana, oppdelt i ulike «seksjoner» hvor man selger ulike varer på forskjellige steder innad på markedet. Kvinnene som selger fisk på Sekondi Market har den største delen av markedet, et stort og travelt og overfylt område.

De andre seksjonene på markedet er i hovedsak kjøtt, plantain, yam, tomater, løk, klær og andre matvarer. Det er både normer, regler og sosiale statuser knyttet til markedsplassen som arena for kjøp og salg. Normer og regler for hvor man kunne sette seg var tydelig, og det så ut som de fleste kvinnene hadde sine faste salgsplasser. Sosiale statuser knyttet til varen man

solgte så også ut til å være en faktor. Ut ifra hva man solgte skulle man forholde seg til *sin* seksjon hvor varen «tilhørte». Frukt og grønt hadde mindre plasser enn fisk og kjøtt, og flere selgere av disse varene var ofte plassert i ytterkanten av markedet, og ofte helt ut på gaten. Andre regler og normer som for eksempel å respektere de eldre kvinnene, var absolutte.

2.6.1 Markedsdagen

Tirsdag er den store markedsdagen. En av grunnene for dette er at tirsdager blir ansett som Havgudens dag, og ingen aktører vil nærme seg vannet denne dagen. Dette kommer jeg tilbake til i kapittel 5. Sekondi Market, sammen med andre markeds plasser er alltid svært travelt på tirsdager. Åpne plasser i landsbyer blir ofte arena for kjøp, salg og bytting av varer denne dagen, også i Abuesi og Shama. *Barter trading*¹⁰ blir ofte benyttet som kjøpsmetode innad i landsbyene på markedsdagen, altså en svært tradisjonell metode for kjøp og salg. Fisk og kjøtt er ansett som den dyreste matvaren. I følge en informant kan man bytte en tunfisk mot en hel balje full av *sharcoal*¹¹. Det vil derfor normalt ikke være lønnsomt for en fiskerkvinne å selge noe annet enn fisk på markedet.

2.6.2 Min tilstedeværelse på markeds plassen

Tilstedeværelse på markedet som hvit, hadde selvsagt en innvirkning på datainnsamlingen. Da Madam Theresa en dag gav meg noen av sine «papirboller» med fisk for å selge, og min egen plass å sitte med den fikk jeg et annet innblikk i hvordan fiskerkvinnene arbeider. Det som skjedde var at jeg fikk mange henvendelser, men de var ikke relatert til et potensielt salg.

Etter i ha sittet flere timer i solsteken omgitt av lukten av tørrfisk og travle kvinner som virret rundt på markedet som et stort travelt kaos, var alt jeg hadde av data fra deltakende observasjon kvinner som pekte og lo av meg, kalte meg *obruni*, (som betyr hvit person), og kom for å spørre hva jeg gjorde der, og hvor jeg kom ifra. Jeg kombinerte tydeligvis to uforenlige statuser for disse kvinnene på markeds plassen som aldri hadde sett en *obruni* selge fisk på et marked før. Jeg opplevde også å få spørsmål om jeg var fattig, noe som igjennom deres briller kunne være grunnlag for min deltakelse. Mitt forsøk på å gå inn i rollen som

¹⁰ Barter trading: Å bytte matvarer istedenfor et kjøp/salg med penger som måleenhet.

¹¹ Sharcoal: en type kull de lager selv av tre, ofte brukt til røyking av fisk.

markeds kvinne, endte som forventet. Til tross for dette var det en opplevelse jeg ikke ville vært for uten.

Goffmans inntryksskontroll blir her relevant. Da jeg forsøkte å innta rollen som markeds kvinne var jeg bevisst på hvilke inntrykk jeg forsøkte å skape for *publikum* (Goffman 1992 [1959]). Jeg ville fremstå på en bestemt måte, altså som markeds kvinnen. Jeg lærte meg lokale uttrykk for «*kom og kjøp fisk*», og forsøkte etter beste evne å interagere på samme måte som kvinnene jeg observerte rundt meg. Naturlig nok ble ikke dette *skuespillet* forenlig med markeds kvinnenes sosiale kategorier, men ble heller til en humoristisk kontekst.

2.7 Hushold

Innen antropologien har hushold alltid vært en viktig enhet i studiet av sosial organisasjon. Igjennom et fokus på hushold har man kunnet studere hvordan prosesser i ulike organisatoriske felt har hatt implikasjoner for enheten. Hushold kan analyseres som en forvaltningsenhet, hvor det overordnede målet er å sikre dets levedyktighet, noe som oppnås igjennom balanse mellom ressurser og behov. Dette balanseforholdet kan bli vanskelig og opprettholde når husholdet blir utsatt for uforutsette hendelser eller faser. Dette kan ses på som *kritiske hendelser* som kan forandre betingelsene for et husholds levedyktighet. Når dette skjer må husholdet reagere med å foreta en reallokering av sitt personell eller av andre ressurser (Saugestad 1977). Jeg betrakter de siste årenes reduksjon av fiskets omfang som en slik kritisk hendelse. Med fisk som hovednæringskilde må dette få betydelige konsekvenser for husholdene. Hvilke håndteringsstrategier de foretar seg, eller *reaksjoner* på krisen vil jeg komme tilbake til i kapittel 5.

Husholdsenhetene i Shama og Abuesi varierer i stor grad. Lokalbefolkningen er matrilineære, og barna i et hushold vil tilhøre kvinnens klan. Klansystemet i Shama velger jeg å ikke gå videre inn på fordi klantilhørighet ikke synes å være spesielt viktig i lokalbefolkningens dagligliv. Det var ikke mulig å se noen innvirkning på samarbeid, og flere av mine informanter viste seg å ikke vite hvilken klan de tilhørte. Likevel er det kvinnen som vil bestemme om hennes familie kan komme å bosette seg i hennes hus. Mannen har hovedansvaret for å bringe penger inn til familien. Klarer han ikke dette, og kvinnen har høyere inntekt enn han, vil andre kvinner i lokalsamfunnet råde henne til å skille seg og finne

en ny mann med bedre inntekt. I Shama forekommer det oftere at kvinnen skiller seg og fortsetter livet som enslig enn at hun gifter seg på nytt. Den typiske *sterke afrikanske kvinnen* møtte jeg mange av i løpet av feltarbeidet.

Husholdsøkonomien i Shama baserer seg i hovedsak på inntjeningen de får fra den lokale fiskeriindustrien. De siste årene har som sagt en reduksjon av fiskens omfang vært betydelig, noe som har fått stor innvirkning på innbyggerne i Shamas hverdag. Jordbruk i liten skala har blitt mer vanlig under den tørre sesongen, dette vil beskrive mer i kapittel 5 som *backyard gardens*. Fiske er fremdeles den viktigste inntektskilden, både for kvinner som bedriver tilberedning og salg av den, så vel som mennene som drar ut med kanoer og fisker.

Etter et barn har fylt 18 år, vil ikke kjernefamilien lengre ta ansvar for barnets livsopphold. Den unge kvinnen i Shama etter fylte 18 år, vil ofte samarbeide med sin mor om tilberedning av fisk, og salg. Hun må likevel tjene til eget livsopphold til tross for at hun benytter sin mors røykeovner, og går i hennes fotspor på markedet i forhold til plassering og inntjening. Moren vil ikke lengre ha ansvar for hennes konsum, men heller prioritere mindre søsken som har større behov for hennes økonomiske omsorg. Det samme gjelder sønnene, som må stå for egen inntjening, enten av fiske eller annet arbeid. Gjennomgående vil døtrene blir klassifisert som voksne etter fylte 18 år, eller får barn/gifter seg og flytter ut av foreldrenes hus, mens guttene ble sett på som voksne etter de deltar i fisket, og selv bidrar til husholdets ressurser/inntjening.

Hun/han må selv lære seg å «stå på egne ben», og blir anerkjent som «voksen». En informant i 20-årene forklarte meg at hun ofte «spiser ute» ved å kjøpe ferdig mat på gaten. Hvis hun kjøpte ingredienser for tilberedning av mat i huset, ville søsknene hennes også spise av maten, noe hun ikke hadde råd til. I løpet av kjernefamiliens utvikling, finnes altså kritiske faser for den unge voksne, som må brødfø seg selv, mens far og mor må bruke sine ressurser til å brødfø mindre søsken. I antropologien har et hushold ofte blitt definert på bakgrunn av «dem som spiser dagens hovedmåltid sammen». Husholdene jeg observerte i Shama så ut til å heller tenke om hushold som «de som sover under samme tak».

Et utberedt mønster i Shama, Abuesi og omkringliggende landsbyer er når den unge kvinnen ikke lengre blir forsørget for hjemme, og ikke selv har funnet en tilstrekkelig inntektskilde, er en lettere løsning å finne en mann som kan la henne flytte inn i hans families hus og forsørge

henne. Selv om ungdommene ikke er gift i denne fasen, vil hun bli godtatt i familien og ta en husmorrolle i husholdet, sammen med andre kvinner som også har husmorroller i det samme hushold (for eksempel barnefarens mor, bestemor, søstre, tanter). Unge mødre er derfor svært vanlig, og ifølge observasjoner blir jenter helt ned til 13 års alder gravide grunnet slike årsaker.

Begrepene «husholdsutvikling» og «familieutvikling» blir her sentrale. En husholdsenhet er oppgaveorienterte enheter med ulik sammensetning. Ulike grupper tar del i produksjon, distribusjon, forberedning og konsum. Familieutvikling blir forstått som kjernefamiliens utviklingsyklus som reproduksjonsenhet. Selv om det er et analytisk skille mellom begrepene «hushold» og «familie», betegner de ofte den samme empiriske enhet. En familie i Shama består ofte av en enkel kjernefamilie; mor, far, deres barn. Eller utvidede hushold; mor, far, deres barn og barnebarn. Noen ganger også mors søster, og hennes barn hvis hun er skilt. En familie vil ofte, men ikke nødvendigvis være kjernefamilien. Et hushold derimot kan omfatte en eller flere familier, og/eller andre personer med slektskapsrelasjoner (Saugestad 1977). Kjernefamilien er ikke nødvendigvis en universell boenhet. I følge Rudie (1980 [1969/70]) er det viktig å skille mellom kjernefamilier som reproduksjonsenhet, og som produksjonsenhet:

«En produksjonsenhet kan gjerne benytte en hel kjernefamilie som *personell*, men den vil ha utviklet organisatoriske løsninger som er utviklet spesielt med felles produksjon for øyet, løsninger som ikke nødvendigvis er innebygget i den naturlige kjernefamilie. Husholdsutvikling kan sees på som en prosess hvor personell blir spesialisert. Gjennom den biologiske reproduksjonsprosess blir enheten stadig fornyet med ungt uspesialisert personell. Dette personell består av søskengrupper hvor alle av same kjønn deler en felles mulighet for fremtidige økonomiske roller» (Rudie 1980 [1969/70]:295-296).

En slik reproduksjonsenhet kan vi også se i Shama der sønner blir tidlig opplært til å bedrive fiske, mens døtrene blir lært opp til alle fiskerkvinnens oppgaver. Arbeidsdeling og behov for forskjellige kategorier av arbeid er faktorer som er betydelige for sammensetningen av et hushold. Slik faktorer er bestemmende for hvor mange barn som forblir boende i barndomshjemmet, hvor lenge, og om det er sønner eller døtre som først forlater hjemmet (Rudie 1980 [1969/70]).

Hvis en mann i Shama blir skilt får han ofte andre kvinnelige familiemedlemmer til å lage mat for seg, og gjøre annet nødvendig husarbeid. Har han ikke et kvinnelig familiemedlem som er villig til å ta på seg disse oppgavene, hender det at barna må ta på seg disse oppgavene, da normen om å respektere de eldre, og da spesielt sin far står svært høyt. Til tross for at andre kvinnelige familiemedlemmer vil kunne utgjøre «husmorrollen» i den skilte mannens hus, tyder det ikke på at han ser henne som en del av hans hushold. Hun verken spiser eller sover under hans tak. Det virket snarere som at hun ser det som en *plikt* eller *tjeneste* for han.

Utdanningsnivået i Shama og områdene rundt er svært lavt. Det vil være et naturlig valg for en aktør å følge sine foreldres fotspor inn i praktiske yrkesvalg som fiskere og fiskerkvinner, et samfunnsmonster som har vært selvopprettholdende i generasjoner. Kunnskap om den lokale fiskeriindustrien er noe innbyggerne ofte vil ta til seg fra svært ung alder. Kvinnene vil ta med seg døtrene på markedet, mens mennene vil lære sønnene sine alt fra garnhekling, til bensinmåling til kanoene. Fra barna er små er det dette de svarer på spørsmål om hva de vil bli når de blir store. En fisker og en fiskerkvinne snakker ofte om yrket sitt med stolthet, og en slik selvrepresentasjon oppdaget jeg fort under feltarbeidet.

2.8 Taus kunnskap

Grunnet det lave utdanningsnivået i området, er lokalkunnskap om fiskeindustrien og den tradisjonelle levemåten høyt verdsatt. Mye av kunnskapen lokalbefolkningen innehar er ofte en form for «taus kunnskap», eller muntlig kunnskap overført fra en generasjon til den neste. Block (i Müller 1996) advarer mot en vektlegging av det språklige i antropologiske studier av kunnskap og kultur. Han viser til hvordan kulturell læring ofte skjer ordløst, og gir eksempler på typer av praktisk kunnskap som «løser seg opp» om de tvinges inn i en språklig form. Når antropologer drøfter taus kunnskap som betydningsfull, og i enkelte tilfeller mer betydningsfull enn verbalisert kunnskap i utforming og overføring av kultur, er det sosialt og kulturelt liv som beskrives og analyseres, slik dette utspiller seg i det offentlige rom. Det er nettopp i det offentlige rom at den tause kunnskapen synliggjøres, slik at andre kan se og observere det. Det blir betydningsfullt å relatere den tause kunnskapen også til den individuelle erfaringsverden, det tause til det språklige i det subjektive (Müller 1996).

Müller i sin artikkel understrekte betydningen av tause kunnskap på samme måte som Block, men hennes fokus er rettet mer mot den private individuelle erfaring som en forutsetning og en nødvendig betingelse for den eksakte utøvelsen av kunnskap. Hun skriver at et fellestrekk ved litteraturen som tar for seg den tause kunnskapen- er at personer kan mer enn det språket kan formidle, for eksempel i forbindelse med fagkompetanse. En delforklaring på tause kunnskap kan formuleres som at et stykke arbeid over tid blir en rutine, når en etter hvert får det «i blodet», vil arbeidsoperasjonene trenge inn i et annet bevissthetslag, og med dette vil det også bli ordløst (Müller 1996:226).

2.9 Lokalkunnskap

Et mønster jeg så fra alle mine intervjuer og annen datainnsamling var hvor tydelig den lokale kunnskapen utspilte seg hos mine informanter når de fortalte meg blant annet om den lokale fiskeindustrien. Lokalkunnskap om fiskeområder, tilberedning av fisk, lokale uttrykk for ulike fiskearter, og fiskens oppførsel under den tørre sesongen og regnsesongen, er noen av mange eksempler. Lokalkunnskap kan på mange måter sammenlignes med den tause kunnskapen som Müller (1996) beskriver, men for Frøydis Eidheim (2005) handler det om en kunnskap innprentet ikke bare i fysiske handlinger og praktisk arbeid, men også som en språklig kultur. Som nevnt overfor vektlegger Cohen et samfunn som impliserer to forskjellige forhold; likhet med noen og forskjell fra andre (Saugestad 1996:318). Eidheim skriver at:

«Hvem den betydningsfulle andre er, og hva de står for, kommuniseres på mange og komplekse måter i lokalsamfunnet. For å forstå trekk ved denne kommunikasjonen må vi ta i betraktning at de som deler lokalkunnskap, har forutsetning som andre ikke har for å motta og avgi metainformasjon eller underforståtheter» (F. Eidheim 2005:45).

Med lokalkunnskap vil Eidheim påpeke at verbale budskap i eksempelvis lokalkulturelle kontekster bærer informasjon, vekker mening og assosiasjoner utover det som verbalt uttrykkes. Det er budskapets kontekst og folks grad av kjennskap til den som gir forutsetningen for å forstå slike underforståtheter, altså de informasjon som produseres i tillegg til det som direkte kommuniseres. Underforståthetene representerer et sett kunnskap og mening som deles av medlemmene i lokalkulturen eller et lokalsamfunn. For medlemmene vil dette bli «selvsagt» og naturlig. Eidheim eksemplifiserer dette med nordnorsk lokalsamfunnskultur og bruker begrepene «søring» og «sørpå» for å få frem kontrasten til andre (Eidheim 2005:45).

Den underforståtte lokalkunnskapen i Shama støtte jeg på mange ganger under feltarbeidet. Innbyggerne brukte ofte begreper og la mening ved ting som for meg ikke hadde samme betydning. Et eksempel på dette er hvordan de snakket om penger. I 2007 endret Ghana valutaen sin. Mange av innbyggerne har enda ikke vendt seg til dette, og bruker i dag den gamle valutaen når de snakker om priser. For eksempel, en fiskerkvinne i Shama fortalte meg om priser på fisken hun skulle selge på markedet. Hun sa at en balje med fisk ville koste fem millioner cedi. Det hun egentlig mente var fem hundre. Dette ville vært selvforklarende for en annen innbygger i Shama som hadde spurt om det samme, men for meg som ikke innehar den lokale kunnskapen var dette noe jeg trengte en forklaring på.

Figur 7 Veien fra øst til vest i Shama tatt fra Fort Sebastian. Bilder illustrerer også hovedgaten som strekker seg langs stranden.

Figur 8 Fiskerkvinner på Sekondi Market. Bilder illustrerer fiskeseksjonen på markedet, men fullt av folkeliv.

Figur 9 Kvinner selger kokebanan og palmenøtter, og andre grønnsaker på en åpen plass i Abuesi på markedsdagen (tirsdag).

Figur 10 Beholder til bruk under fiske til oppbevaring av is og fisk.

Figur 11 Fiskekvinner tilbereder fisk på røykeovner.

Figur 12 Fiskekvinne i Shama forbereder seg for salg på markedet. Her bruker hun «papirboller» som hun bretter rundt den røykede ansjos.

Figur 13 Her forbereder en kvinne rister med fisk klar for røyking.

KAPITTEL 3 – METODISKE REFLEKSJONER

«Obruni! Obruni!» Barna løper etter meg og Catherine nedover veien fra hotellet jeg bodde på til trotrostopasjonen i Abuesi. Det var sikkert 20-30 av dem. En liten jente kommer bort til meg for å kjenne på armen min. Da de andre barna så at det var greit, ville de også kjenne. Catherine ler og sier til meg: “They think white people have cold skin. It’s because you are from a cold country”.

3.1 Tilgang til, og posisjon i felten

Narrativet i kapitteleets begynnelse er for å vise til min posisjon i felten. Min hvite hud tydeliggjorde min forskjellighet, og gjorde det vanskelig å være «usynlig» i felten. Jeg ble godt tatt imot, lokalbefolkningen ønsket meg velkommen til Ghana og til Shama. Det var lett å være der, lett å snakke med folk. Vanskelig å bli kjent med folk, og få vite deres historier. Det ble en bestrebelse å holde meg anonym, forsøke å se en hverdag uten å påvirke den med min tilstedeværelse.

En annen utfordring var språkbarrieren. Lokalbefolkningens engelskferdigheter var hos mange dårlig. Selv om jeg fra tidligere opphold i Ghana har lært å forstå og bli forstått på twi, snakker lokalbefolkningen her fante. Fante og twi er i samme språkfamilie, de kunne forstå meg, men ikke jeg dem. Jeg gjorde meg ofte avhengig av tolk. Noen informanter hadde gode engelskferdigheter. Dette gjorde at å finne informanter som også kunne fungere som tolk i ulike situasjoner var relativt enkelt. Lokalbefolkningen er svært gjestfrie og imøtekomne. Flere ganger tilbød folk seg å oversette for meg, og betaling for dette var aldri et tema.

Etter en liten stund i felten ble jeg igjennom eieren av hotellet jeg bodde på kjent med mr. Otoo. Han ble etter hvert noe jeg kalte for min nøkkelinformant, og en inngangsbillett til felten. Han var en mann i 50årene. Han eide et lite landområde i Abuesi, og virket som en respektert mann. Han jobbet til daglig med røyking av fisk og fisket ikke selv, men hadde god kjennskap til den lokale fiskeriindustrien, og til de lokale fiskerne i området. Engelsken hans var også svært god, og han fungerte ofte også som tolk for meg. Igjennom han ble jeg kjent med flere informanter, og han introduserte meg både til fiskere og Nana Ansah, fiskehøvdingen på vestsiden av Shama.

3.2 Ethiske betraktninger

Igjennom hele avhandlingen har jeg valgt å benytte meg av fiktive navn. Anonymisering har likevel blitt en etisk utfordring. Alle mine informanter var svært bestemt på at de ikke ville bli anonymisert. Noen sa at det de fortalte meg var sannhet, og at de gjerne kunne stå for det de sa. Andre sa at de ville gjerne ha navnet sitt publisert, og at de ville ha «ånden sin på reise til utlandet». Flere informanter mente at hvis jeg tok med meg deres navn eller et bilde av dem tilbake til Norge, så ville jeg ta med meg ånden deres på veien. Til tross for dette tok jeg beslutningen om å anonymisere grunnet beskyttelse av informanter. Jeg har likevel valgt å bruke bilder hvor informanter viser sitt ansikt. I bruk av bilder har jeg lagt stor vekt på at deres rettigheter til velferd, verdighet og privatliv skal bli beskyttet. Bildene gjengir vanlige situasjoner i offentlige rom. Ulovlige fiskeaktiviteter og lignende som jeg skriver i en analysedel er allerede allment kjent, ikke bare i Ghana, men også i andre land. Det har også allerede blitt publisert artikler om dette i lokale aviser (se 5.4).

3.3 Metoder

I løpet av feltarbeidet var det flere feltsteder jeg benyttet meg av som arenaer for datainnsamling. Shama var hele tiden min «hoved-feltarena» men jeg har også benyttet meg av empiri fra Abuesi. Viktige steder for samtaler og observasjon var blant annet de lokale markedene, strendene, kanoene som stod på land, steder hvor fiskere heklet garnene sine, ulike hushold, offentlige spisesteder, *shared taxi*¹², kirken, osv. Det var også ulike metoder som kom til nytte i disse ulike kontekstene. For eksempel var det på markedene mer naturlig å benytte meg av deltakende observasjon, enn å bruke intervjuer, da det å bruke intervju i en slik kontekst, muligens ville forstyrre tidsbruken i markedskvinnenes arbeidsdag. I mars (begynnelsen av mitt feltarbeid) var det fremdeles en god fiskesesong. Fra april/mai til august (da jeg reiste) var det regntid, og er dårlig sesong for fiske. Den dårlige fiskesesongen preget altså store deler av mitt feltarbeid, noe som kan ha gjort utslag i det innsamlede materialet, da jeg ikke har observert hvordan innbyggernes hverdag var under den gode sesongen. Det mine data viser, som jeg beskriver i kapittel 5, er en kompleks blanding av resignasjon og optimisme, som reiser et spørsmål jeg ikke helt kan besvare: var dette utsagn om en dårlig sesong, eller en konstant trend i fiskeriindustrien i Ghana?

¹² En taxi hvor flere mennesker som skal i samme retning deler en taxi for en billigere sum. Ofte benyttet i rurale områder i Ghana.

3.3.1 Intervjuer

Feltarbeidet mitt baserer seg i hovedsak på kvalitativ metodebruk. Siden det i begynnelsen var vanskelig å gå inn som deltaker i felten ble det naturlig å begynne datainnsamlingen med intervjuer. Mr. Otoo var en av mange informanter jeg intervjuet, men hans gode engelskkunnskaper og evne til å forklare gjorde hans rolle sentral i datainnsamlingen. De meninger han gav uttrykk for, lokalkunnskapen og refleksjoner gikk igjen hos mange andre informanter. Hovedtemaene som ofte kom opp til diskusjon var hvordan fiskerinæringen hadde endret seg de siste årene, og hvordan tilgangen på fisk hadde blitt redusert. Han forklarte at når fiskerne kommer tilbake fra havet snakker de om at de kun hadde fått tang i nettene. Fiskerne mente dette var grunnet oljeboringen, som drar med seg avfall fra havbunnen til overflaten. Mr. Otoo snakket mye om oljeriggene, og han som mange andre mente at det var lyset fra riggen som tiltrakk seg fisken, noe som gjorde fangst for lokale fiskere vanskelig. «*The fish is taking the area as their home*». Fisken driver med strømmen fra Elfenbenskysten, forbi Ghana og videre til Togo. Etter riggene ble plassert vil de strømme til rundt dette området, og ikke spre seg ut så vi kan fange den, Sa han. Dette skal jeg komme tilbake til i kapittel 4 og 5.

Intervjuundersøkelser i våre samfunn bygger vanligvis på en antakelse om at språklige utsagn vil være beskrivende. Spørsmålet om informantene forteller sannheten eller ikke vil alltid være en utfordring (Kaarhus 1999). Begrepene «taus kunnskap» og «lokalkunnskap» som beskrevet i kapittel 2 blir her sentrale. Mine informanters emiske opplevelse av verden vil for dem være sannheten. Avhandlingen er basert på mine informanters opplevelse av deres nåværende situasjon, og hvordan de selv mener overordnede faktorer påvirker deres hverdag. Et godt eksempel på dette kan illustreres med et intervju jeg gjorde med en av Shamas fiskerkvinner. Hun bodde helt nede ved vannkanten i et leirehus sammen med sine barn. Hun mente at oljeriggen påvirket hennes hverdag fordi hun noen ganger fikk vann inn i huset sitt. I følge henne var det oljeriggen som gjorde at havet steg. Hennes emiske opplevelse av omgivelsene er det som utgjorde mine data. I dette tilfelle er det mulig å sammenligne annen kunnskap om hva som påvirker vannstanden med hennes forståelse av dette, men til mitt helt grunnleggende spørsmål om det var mer fisk før (før oljeriggene ble plassert i 2010) enn nå

(under feltarbeidet i 2014), må svaret på dette nødvendigvis bygge på informantens utsagn. Fiskens reduksjon blir imidlertid også bekreftet i lokale aviser.¹³

Intervjumetoden jeg i hovedsak benyttet meg av var ustrukturerte intervjuer. Ved en slik metodebruk ble de aller fleste intervjuene mine mer tilnærmet dialoger med informantene. På denne måten var det lettere for meg å føre intervjuer med «åpne spørsmål» så informanten selv kunne legge føringen i hvordan han/hun ville besvare spørsmålene mine. I motsetning til et strukturert intervju hvor man ofte benytter seg av ferdig formulerte spørreskjemaer, fungerte ustrukturerte intervjuer bedre for meg, da jeg var opptatt av ulike informanters egne opplevelser av dagens situasjoner og utfordringer. Jeg prøvde å unngå å påvirke deres svar da deres virkelighetsoppfattelse vil være en annen enn min egen etiske opplevelse av kontekster.

Observasjon 3.3.2

Ren observasjon som metode tok jeg også godt i bruk. Jeg hadde lange dager på strendene hvor jeg kun observerte adferd og «dagligdagse» gjøremål. Hvordan fiskerne satt på kanten kanoene på land og heklet garn, hvordan barna lekte, hvordan kvinnene satt langs strandkanten på benker og «sladret» om alt mulig. Ikke minst hvordan standen gikk fra å være «tilholdssted» til «markeds plass» når fiskerne kom til land med fangsten. Observasjon var et viktig metodisk redskap, da det gav med data samtidig som det var et redskap jeg brukte for å komme i kontakt med informanter.

Observasjonsdata ble ofte fulgt opp med et ustrukturert intervju. Jeg hadde spørsmål om ting jeg hadde observert. Observasjon var et redskap jeg brukte for å få et bilde av lokale fiskeres gjøremål før og etter selve fiskingen, som hvilke forberedelser som skulle til, hvordan fiskeing utartet seg som en sosial aktivitet, og hvordan fiskernes økonomiske arena utartet seg i forhold til husholdet. For meg ble *kontekst* et viktig begrep, da det var flere situasjoner jeg observerte hvor jeg ikke hadde kjennskap til konteksten, og ulike redskaper de brukte jeg måtte få forklaring på i etterkant. Fabian skriver at:

«Context is usually invoked to point out shortcomings or misconceptions that arise when analysis falsely reifies items or entities, confuses logic with explanation, or sells generalizations as cultural universals» (Fabian 1995:42).

¹³ <http://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/NewsArchive/artikel.php?ID=336034>

Etterhvert som jeg lærte den lokale fiskeriindustrien bedre å kjenne, ble observasjon en metode som var lettere anvendt.

3.3.3 Deltakende observasjon

I bruk av deltakende observasjon som metodisk hjelpemiddel opplevde jeg ulike utfordringer i form av sosiale regler for hvilke aktiviteter jeg kunne delta på og ikke. Å delta under selve fiskeaktiviteten var ikke mulig på grunn av et tabu knyttet å ta med kvinner om bord i kanoene. Kjønn viste seg altså å være noe som begrenset min forskning i henhold til hvordan innbyggerne så på «maskuline» oppgaver. Da jeg under ustrukturerte samtaler stilte spørsmål om hvorfor dette var tabu, fikk jeg til svar at det var nedfelt i et rent praktisk grunnlag.

Fiskerne sa at det krevdes styrke for å dra opp et fiskegarn, og at en kvinne i kanoen ville bare ha «vært i veien». Det var også flere av disse fiskeaktivitetene som foregikk på land, som jeg ikke følte det naturlig å delta på, mye grunnet kjønn. Det var i hovedsak mennene som jobbet med å hekle garn, utskjæring av kanoer, dra kanoer opp på land, osv. Det var klare skillelinjer mellom hvilke oppgaver i landsbyene (både i Shama og i Abuesi) som tilhørte de ulike kjønnene.

Deltakende observasjon (med unntak av da jeg forsøkte å selge fisk) fikk jeg derimot god utbytte av på markedene, og i prosessen med å røyke og tilberede fisken. Ustrukturerte samtaler med kvinnene under disse aktivitetene gav meg god empiri, og de lot meg bli med i tilberedningsprosessen, og under salg. Deltakende observasjon som metode var med andre ord begrenset ut ifra hvilke oppgaver som var passende for meg, som kvinne. Ikke bare ble dette en begrensning når det gjaldt å delta i fiskingen som sådan, men for eksempel å snakke under treet med mennene på ettermiddagen, osv. Det hendte at de lot meg være med, men med tanke på at jeg var den eneste kvinnen til stede, ble den daglige «under treet-praten» dem imellom ikke naturlig å delta på. Det var også møter de eldre mennene holdt, hvor jeg ikke kunne bevege meg inn under overhode, fordi jeg var kvinne.

3.4 Bruk av tolk

Mr. Otoo hadde flere roller under mitt feltarbeid. Han var som sagt både en inngangsbillett til å komme i kontakt med flere informanter, han var selv en nøkkelinformant, og han hjalp også

til når jeg trengte tolk. Et problem jeg fikk i henhold til bruk av tolk, spesielt i forbindelse med intervjuer var at han kjente godt til problemstillingen min, og hvilke svar han trodde jeg var interessert i. Jeg ble derfor ofte først presentert på lokalspråket, hvem jeg var og hvor jeg kom ifra, og deretter ville han forklare informanten hele sin versjon av mitt forskningsprosjekt. Hva jeg var det for å finne ut, og hvorfor jeg var der. I en viss forstand følte jeg at ved å gi informanten tilgang til all denne informasjonen med en gang, ble dette en måte å på forhånd gi han de svarene han skulle svare på mine spørsmål. Jeg hadde inntrykk av at Mr. Otoo ofte la ordenene i munnen på informanten før han eller hun rakk å formulere egne svaralternativer. Mr. Otoo la stor fokus på oljeutviklingen og dens påvirkning på lokalsamfunnet, som var mitt spørsmål i utgangspunktet, og gav informanter lite mulighet til å snakke om andre ting.

Når han derimot ikke var til stede, opplevde jeg flere hendelser i Shama hvor jeg tilfeldigvis kom i kontakt med folk som snakket engelsk, og tilbød seg å hjelpe meg med oversettelse. På denne måten ble situasjonen en annen. Det å møte utenforstående informanter som ikke hadde kjennskap til prosjektet mitt på forhånd ble en slags metode, eller strategi jeg etter hvert begynte å reflektere over. Ved å møte informanter og andre tolker på egenhånd, ble i noen tilfeller lettere da jeg kunne introdusere meg selv på en helt annet måte, og utfallet av datainnsamlingen viste seg også i noen tilfeller å være annerledes. Istedenfor kun at introduksjonen til Mr. Otoo konsentrerte seg om oljeutviklingen og ytre faktorer, kunne jeg på egenhånd gripe fatt i deres hverdag med et mer åpent perspektiv. Ved å si at forskningen gikk ut på alle sidene av lokal fiskeriindustri, eller hushold gjorde at datainnsamlingen fikk et bredere perspektiv. Slik kunne jeg lettere selv bestemme intervjuets tema, om det var garnhekling, eller deres opplevelse av ytre påvirkninger på lokalsamfunnet fra et makronivå, noe som etter hvert ble et lettere tema jeg kunne bevege meg inn på. I slike tilfeller kunne jeg styre intervjuer og samtaler mer selv. Et klassisk eksempel på hvordan man kan få ulik data på grunnlag av forskjellige tolker kan vi se hos Berreman (2007 [1972]) der han skriver hvordan de ulike kastene hans indiske tolker tilhørte hadde påvirkning til datainnsamlingen.

Ved å intervju informanter på egenhånd ble jeg også bedre kjent med innbyggere ved å introdusere meg til de på egenhånd, og ikke være «i følge med» en tolk. Praten gikk lettere, og jeg hadde inntrykk av at jeg ble mer «kjent» med innbyggere på denne måten. Likevel

måtte jeg være mer forsiktig i henhold til hvor jeg beveget meg, og hvem jeg snakket med, spesielt på kveldene.

3.5 «Common Sense»

Å gå alene hjem til hotellet jeg bodde på i Abuesi var noe jeg aldri gjorde. Taxi var mitt fremkomstmiddel, da informanter fortalte meg at det ikke var trygt for meg å gå den lange grusveien fra Shama til Abuesi alene. Mannlige informanter brukte noen ganger å følge meg hjem, og ville se til at jeg var trygg. Likevel opplevde jeg situasjoner noen ganger meget ubehagelig. Et eksempel på dette er da Nana Ababio en dag fulgte meg hjem fra Shama. Da vi var kommet til hotellet jeg bodde på begynte hans oppførsel, og spørsmål han stilte meg, å bli svært upassende, og omhandlet både giftemål og seksualitet. Det faktum at jeg ikke ville miste han som informant gjorde situasjonen vanskelig for meg. Jeg brukte humor for å komme meg unna situasjonen, og sa at jeg var trøtt og at han måtte dra. Jeg valgte til tross for denne hendelsen å fortsette samarbeidet med han fordi dataen jeg fikk fra ham var svært gode, men forsøkte å bruke sunn fornuft i forhold til hvor jeg gikk med han, og passet på at vi alltid oppholdt oss på offentlige plasser. Til tross for refleksjoner rundt bruken av sunn fornuft fikk denne situasjonen meg til å tvile på min egen fremtredelse i henhold til han. I en sentral metodebok skriver Pelto & Pelto (1978) at:

“Female anthropologist generally have the difficult task of making clear to local males that they are sexually unavailable. Among those many peoples of the world who are unaccustomed to seeing woman of marriageable age going about with no evident of a husband and family, the female anthropologist has some difficult explanations to make to both sexes in the research community. (...) Young anthropologist who have persistent trouble in warding off sexual advances, or who are accused of making sexual advances, are often causing difficulties by inadvertent behavior patterns that are sexually provocative by local stands” (Pelto & Pelto 1979:189-190).

I motsetning til de andre fiskehøvdingene var informasjonen jeg fikk fra Nana Ababio mer detaljert og utfyllende. Han var en god informant, og var samtidig hjelpelig med å la meg komme i kontakt med andre sentrale informanter. Han virket mer åpen enn de andre fiskehøvdingene, og dataene han gav meg ble svært viktige for prosjektet, både når det gjaldt datainnsamling angående oljevirkosomhet og trålere, men også i forhold til mer hverdagslige aktiviteter i lokalsamfunnet. Til tross for hans ubehagelige fremtreden på hotellet aksepterte han min avvisning, og fungerte fremdeles som en god informant etter hendelsen.

3.6 Andre implikasjoner

Det å komme til en fiskerlandsby med innbyggere som lever i absolutt fattigdom var noe som påvirket meg i stor grad. Jeg måtte flere ganger under feltarbeidet forsøke å distansere meg fra felten for å klare å forstå deres levesett uten å bli følelsesmessig involvert. Barn som lekte i søppeldynger, og som sov langs gatene på natten da det ikke var plass i huset. Barn med polio, malaria og underernæring. Mennesker uten klær, uten sko. Barn som solgte klærne de hadde på seg på gaten. Det var mange sterke inntrykk, og feltarbeidet vekket følelser i meg. For å holde fokus under feltarbeidet, og ikke bli altfor påvirket av dette måtte jeg jobbe med min rolle som forsker. Forsøke å ikke la inntrykkene bli overveldende.

Tidligere kvalitativ forskning tilsiier at antropologer ikke bør påvirke felten, eller lokal kulturell atferd. Pelto & Pelto (1978) i sin beskrivelse av hvordan antropologers forstyrrelse av felten kan ha ulike utfall skriver:

“(...) Another important source of these psychological tensions is the moral conflict that arises whenever the human values of fieldwork conflict with the events in the community (and the scientific attitudes). Anthropologist, who are generally assumed to be more than usually sensitive as human observers, are, in the course of fieldwork, frequently introduced to human misery that could be prevented if they were permitted to use their social power and economic resources to intervene in social affairs” (Pelto & Pelto 1978:186).

I dag derimot har engasjert antropologi blitt en vesentlig del i kvalitative forskningsmetoder. Johnson (2014) skriver om hvordan han påvirket felten ved å delta i politiske saker som gjaldt lokalsamfunnet han studerte i Hawaii. Han beskriver at ved å delta i politiske lokale saker, gav han noe tilbake til informanter ved å bruke sin egen tid. Han plasserte også seg selv i en kontekst hvor han hadde tilgang på andres kunnskap uten å måtte ta i bruk intervjumetoder. Han fikk noen ganger det privilegium av å delta på ulike aktivistiske møter angående blant annet religiøs frihet, krav på landområder, selvbergingsrettigheter, osv. Han oppfordrer videre studenter til å engasjere seg i lokale saker, og ta del i lokal politikk, og påpeker at en kort vei å gå for godkjennelse av ulike aktører i et samfunn er nettopp å tilrettelegge, slutte seg til dem, og aktivt ta del i ulike målsettinger aktører har for samfunnet. Antropologer vil uansett påvirke felten i større eller mindre grad. I kapittelets begynnelse illustrerer jeg min påvirkning av felten kun på bakgrunn av min tilstedeværelse.

Figur 14 Fiskerkvinner kjøper dagens fangst fra fiskere på stranden.

Figur 15 Typiske hus i Abuesi.

KAPITTEL 4 – FISK SOM «ØKONOMIENS HJERTE»

Jeg fikk en god venninne, navnet hennes var Catherine. Hun jobbet i Abuesi hvor hun solgte kontantkort til mobiltelefoner i en liten bod plassert langs veien. Boden var ikke større enn en meter i bredden, hvor hun satt fra morgen til kveld på en liten krakk som akkurat fikk plass i det lille «kontoret» hennes. Solen stekte, og Catherine satt og døde i skyggen fra boden, mens mennesker hastet forbi henne til trottostrasjonen som lå rett ved siden av. Sjøfødrene hang ut av vinduene og ropte «Taadi! Taadi» (Takoradi). Da jeg kom til arbeidsplassen hennes så hun opp på meg, sukket og sa: «I haven't sold any credit all day. The fishermen got back empty handed, and now people don't have money to buy».

4.1 Fra makro- til mikronivå

I Grønhaugs artikkel om skala som variabel i en studie i Herat, Afghanistan skriver han hvordan implikasjoner i vanningsystemene i områdene blir et eksempel på ulike skalaer i et samfunn. Hvordan innbyggerne på mikronivå blir påvirket av et overordnet makronivå. Han bruker skalabegrepet til å definere størrelse av en organisatorisk enhet ved å se på antallet aktører involvert i og enhetens utbredelse i det sosiale rom. Vanningsystemene som lokalbefolkningen er avhengige av knytter de til et storskala økosystem, skriver Grønhaug. Vannet som blir brukt er knyttet til land som eiendom, og blir ført fra hovedkanalen og ut til landsbyene, regulert av eiendomsforhold, og ikke av de som bruker det. Vanningen blir også statlig kontrollert. Jordbrukerne som benytter seg av vanningsystemene blir derfor involvert med representanter fra staten. Hendelser som foregår på mikronivå blir altså samtidig regulert av et makronivå. Han skriver videre at vi ikke kan se på skala som en beskrivelse av to nivåer, men forstå et samfunn som bestående av flere ulike hierarkier av ulik skala. Det beste vi kan gjøre, sier han er å snakke om størrelsen på ulike felt som spesifikke organisatoriske dimensjoner, i forhold til oppgaver som skal løses. Deretter kan vi forsøke å identifisere den dimensjonen med størst skala, og påpeke dimensjonenes funksjoner og involvering på personer (og samfunn) (Grønhaug 1978:79-121). Når det gjelder dimensjoners funksjon og involvering av personer, må man ta i betraktning at personene vil være involvert i egenskap av relevante statuser.

Lokalbefolkningen i Herat lokalisert i den nedre seksjonen av vanningsystemet møter utfordringer grunnet tilgangen på vann fra vanningkanalene. Deres emiske forklaring på dette

er tyveri i de øvre delene av kanalene. Grønhaugs etiske svar på problemet er derimot populasjonsvekst (Grønhaug 1978:91-92). Uansett årsak blir makronivået en begrensning på mikronivå til å oppnå deres mål, nemlig en tilgang til adekvat mengde vann for å vedlikeholde deres avlinger.

Man kan altså ikke snakke om makronivåer som adskilte og ulike fra mikronivåer. Makronivået eksisterer i mikronivå, og vice versa (Barth 1978:255). Barth skriver at han forstår enkelthendelser i sosialt liv som hendelser karakterisert på mikronivå, utført av aktører, som individer og/eller korporative grupper. Han skriver videre at man må forvente delte utfall av individuelle eller kollektive intensjoner, da begrensninger som oppstår på makronivå kan påvirke dette. Makronivået vil kunne fremprovosere misnøye og innovative handlinger fra individuelle aktører og partier. Dette vil kunne medføre endring (Barth 1981:80-81).

De generelle trekkene, eller regelmessighetene i sosialt liv, har å gjøre med den gjentagende karakter av de handlingene vi observerer i forbindelse med antropologers undersøkelse av et sosialt system. Den første beskrivende fremstilling av det vi har oppdaget må dreie seg om frekvenser. Uansett hvordan de anvendte metoder for registrering og telling er, vil våre funn bestå av å oppdage en frekvensfordeling av handlinger som ikke er tilfeldige. Barth (1980) påpeker at modellene vi anvender må være konstituert slik at de forklarer hvordan de observerte frekvensmønstrene eller regelmessighetene er fremkommet eller generert. Den mest generelle modellen er en gruppe mennesker som utøver valg under påvirkning av bestemte begrensninger og muligheter. I situasjoner som dette kommer statistiske regelmessigheter til synet. Regelmessighetene vil ikke skyldes en mekanisk årsakssammenheng som leder fra påvirkende faktorer til resulterende mønstre, men heller vil denne sammenhengen bero på menneskelig tilbøyelighet til å vurdere og forutse. En enkeltpersons atferd vil ikke kunne forutsees med sikkerhet. Egenskaper som uoppmerksomhet, stahet og dumhet vil i et samfunn være uforutsigelig fordelt, og prege antropologens formål. Med det samme vi innrømmer at de empiriske funnene ikke er «sedvaner» men «tilfeller» av menneskelig adferd sier Barth (1980), kan ikke begrepet *valg* unngås. Vi må deretter undersøke hvilke begrensninger og muligheter som påvirker valg.

Hvis prosessbegrepet skal bli anvendelig analytisk, må det referere til noe som styrer og påvirker aktivitet, som begrenser kanalisering av en handlings mulige forløp. I motsetning til strukturalistenes syn på begrensning som moralske, som for eksempel regelmessigheter forbundet med statuser og roller, som gjør at folk blir styrt av moralske normer, er Barths syn på begrensninger satt i sammenheng med den enkelte aktørs handlingsvalg i ulike sosiale situasjoner. Han skriver at studie av en prosess må implisere nødvendige eller sannsynlige avhengighetsforhold som styrer et hendelsesforløp. Det ligger ingen forklaring i en beskrivelse av regelmessige mønstre. Det vi trenger er å vise hva det er som skaper mønstrene, altså prosesser (Barth 1980:26-28).

4.2 Begrensninger

I innledningskapittelet skrev jeg at jeg vil se nærmere på hvordan en liten småskala fiskelandsby i Ghana kan bli påvirket av det jeg ville kalle for større globale prosesser. For småskalafiskere i Shama på mikronivå kan vi se hvordan deres valg blir kanalisert på bakgrunn av makronivået, av overordnede globale prosesser. Jeg vil i det følgende beskrive to faktorer på makronivå som begrenser mikronivåets verdimaksimering, deres tilgang til en adekvat mengde ressurser til lokalbefolkningen, og som preger noen endringer i handlingsvalg som en substitutt for tidligere handlingsvalg. Med globale prosesser mente jeg i utgangspunktet å vise til internasjonale oljeselskaper som holder til utenfor vestkysten av landet. I felten viste det seg også at andre overordnede faktorer er med på å påvirke lokalbefolkningens livssituasjon. Den andre er internasjonale trålere, en tredje faktor kommer av overfiske gjort av lokale fiskere selv. Om den siste er en begrensning på makronivå kan diskuteres, men det er en strategi lokale fiskere benytter seg av som går inn i en årsak-virkning sammenheng med makronivået. Det at hovednæringskilden til et lokalsamfunn som Shama blir redusert, har store konsekvenser for lokalsamfunnet.

4.2.1 Oljefunn og oljeselskaper

I juni 2007 ble det gjort store oljefunn utenfor Ghanas vestkyst. Funnene ble kalt «The Trailblazing Mahogany -1» og «Hyedua -1» som sammenlagt fikk navnet «Jubilee Field». Dette var fordi de ble oppdaget det samme året hvor Ghanas feiring av 50 år som en selvstendig nasjon «The Golden Jubilee of Ghanas Independence» fant sted. Frem til 2010 ble

det gjort ytterligere syv funn (Asamoah 2013:7-14). Jubilee Field er forventet å inneholde 490 millioner oljefat av olje med høy kvalitet. Dette tallet er ikke helt eksakt, da Jubilee Fields potensiale enda er usikkert. Det er fortsatt tegn på at flere funn av olje og gass kan bli gjort i Ghana, ifølge Kosmos Energy, og Tullow Oil (Chitor 2012:1-2). I 2010 begynte oljeboringen utenfor kystområdene. Mahogany -1 blir i hovedsak styrt av Tullow Oil, og har Kosmos Energy, Anadarko, GNPC og Sabre som partnere, mens Hyedua -1 blir i hovedsak styrt av Kosmos Energy i spissen, i et partnerskap med Anadarko, GNPC, E.O Group og Sabre (Asamoah 2013:1-4). I følge informanter var enda flere selskaper involvert i oljeutviklingen, som blant annet Hess Corporation. Ingen av oljeselskapene er ghanesiske, men med en stor mengde av kvalitetsolje som landet besitter, har dette ført til de høye forventningene til landets utvikling som Agbefu (2011) skriver om i sin avhandling.

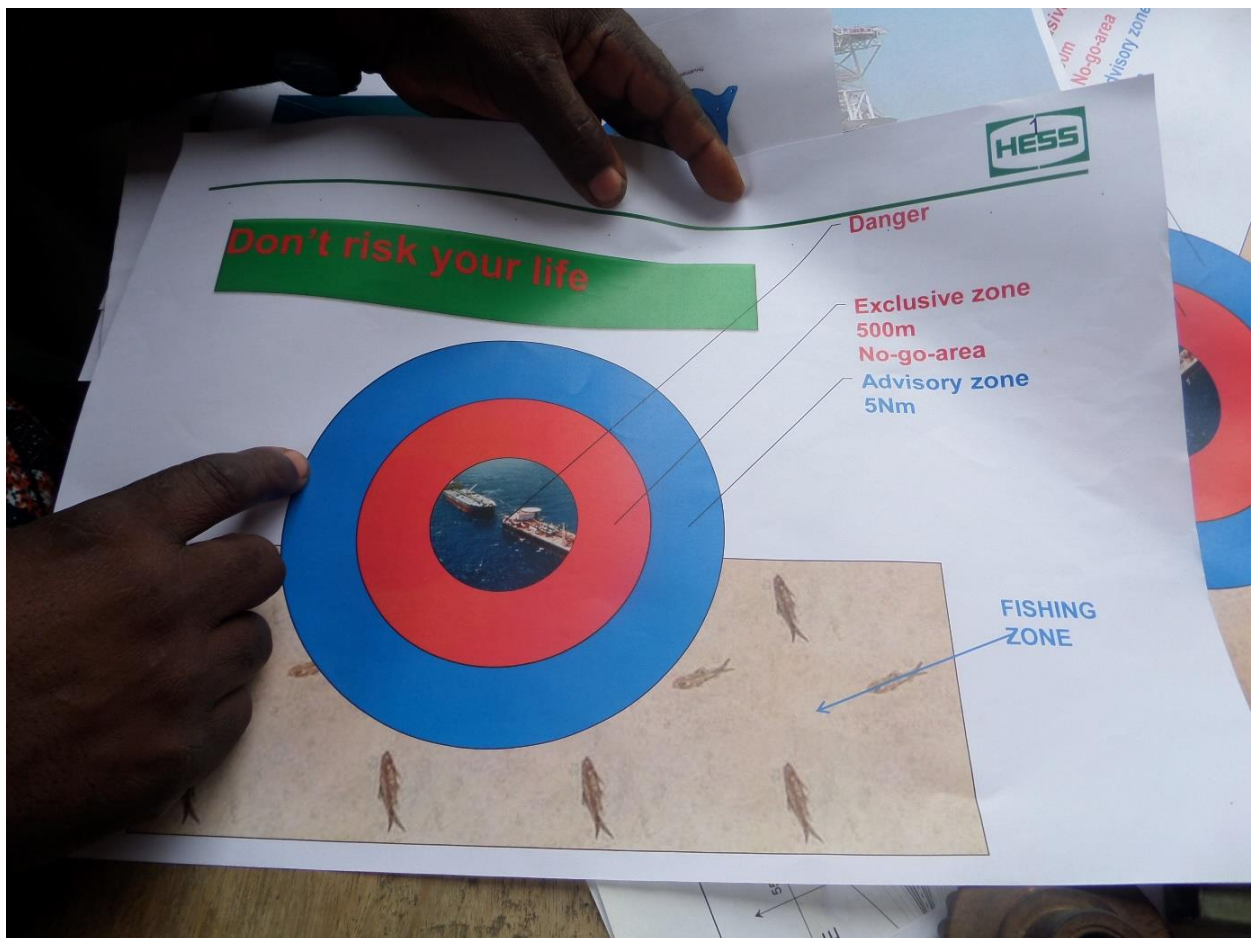
4.2.1.1 Oljeutvikling som begrensning

Fiskerne som driver tradisjonell småskalafiske langs kystlinjen har i alle år fisket på de samme områdene. De har egne ruter hvor de alltid har reist, hvor lokalkunnskap om fiskens lokalitet er noe som blir viktig i deres yrke og levemåte. I følge lokale fiskeres utsagn har Jubilee Field blitt plassert midt i deres tradisjonelle fiskeområdet. Dette er noe mine informanter mener preger deres livssituasjon, og som er en betydelig faktor til de økonomiske og sosiale endringene som foregår i Shama. I følge Nana Ansah, en av fiskehøvdingene i Shama, har det kommet en regel om at fiskerne ikke har lov å bevege seg innenfor 500 meter rundt en oljerigg, med en varslingsone på 5 nautiske mil markert med «flåter» i havet. Videre forteller han at fisken samler seg nettopp i dette området grunnet tiltrekningen til lyset fra riggen. Dette gjør at det er vanskeligere enn før å fange tilstrekkelig med fisk til lokalsamfunnet, fordi fiskerne ikke kan bevege seg der de mener fisken samler seg.

I en artikkel publisert i en lokal avis¹⁴ siteres presidenten for «Ghana Canoe Fishermen Council, Western Region» i et forum som ble holdt i Takoradi i november 2014. Temaet var «Promoting effective monitoring and evaluation systems in the oil and gas sector: proving evidence for informed decision-making» og presidenten hevder at: «more fish have moved close to the offshore oil platforms, and this has resulted in the decline of fish stock».

¹⁴ <http://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/NewsArchive/artikel.php?ID=336034> (fra november 2014)

Jeg hadde et intervju med den andre fiskehøvdingen i Shama, Nana Ababio om samme tema. Han fortalte også at fisken i området blir tiltrukket oljeriggen grunnet lyset. Når det ikke er lov å fiske i området rundt riggen vil fangsten selvfølgelig bli påvirket, sa han. Tullow Oil hadde kontaktet Nana Ababio når de startet oljeboringen, fortalte han. Han hadde blitt invitert med til oljeriggen, og hadde fått en god innføring i hva oljeselskapenes intensjoner var, og hvordan dette ville påvirke den lokale fiskeindustrien og Shamas fiskere. Nana Ababio vektla i større grad en Nana Ansah at reglene om fiskeområder var for deres egen sikkerhet.

Figur 16 Nana Ababio viser meg papirer han har fått fra oljeselskapene, som viser restriksjoner om hvor de har lov til å drive fiske, og hvor de ikke må fiske.

4.2.1.2 Korrupsjon

Korrupsjon rundt fiskeaktiviteter var et tema som ofte kom opp under intervjuer. Et eksempel på dette er da en fisker i Shama, Osei Ampadu, sa i et intervju at hvis de kommer for nær oljeriggområdet under fiskingen, vil marinen jage dem bort, og frata dem garnet. Dette

opplever de lokale fiskerne som et stort problem. «*In the rain season, when there is no fish to catch, where are we suppose to go? That is the area the fish has taken as their home, near the oil rig, so thats where we want to fish*». Videre fortalte han at når nettene blir fratatt de, kan de enkelt bestikkes tilbake. Men dette er dyrt. Hvis de kunne bestikke marinen med nok penger ville de få garnet tilbake på stedet, og de kunne fortsette sitt arbeid. Dette var ifølge Osei kun begrunnet i at marinen var interessert i bestikkelsene, og hadde ingenting imot å ta dem i å fiske på ulovlige områder igjen og igjen.

Korrupsjon er et stort tema for Shamas fiskere, og historier som denne er bare en av mange. Osei snakket om korrupsjon på en måte som fikk meg til å innse hvor stor del av hverdagen deres dette faktisk var. Ordet ble nevnt ikke bare i forhold til området fiskerne ikke hadde lov til å bevege seg innenfor, men også i forhold til ulovlige fiskemetoder de benytter seg av som lys, små fiskegarn, dynamitt og kjemikalier. Fiskernes opplevelse av ulovlighetene er ifølge mine observasjoner opplevd som om ulovlighetene kunne legitimeres så lengre de hadde penger nok til å betale bestikklser.

4.2.2 Trålere

Småskala fiskere blir ofte dyttet til side, og ikke vist hensyn til av større industrielle fartøy, som ikke respekterer deres tradisjonelle fiskeområder, eller restriksjonene satt av staten (Jentoft og Midrè 2011:46). Oljeboringen utenfor kystområdene i Ghana er en viktig faktor til hvordan tilgangen på fisk har blitt redusert de siste årene, men andre faktorer har også vært en stor medspiller til dette. Internasjonale trålere har startet fangst og eksport av fisk utenfor kysten. «*The trawlers*» var noe som ofte kom opp til diskusjon under flere intervjuer jeg hadde med informantene mine under feltarbeidet, og en tematikk som ofte blir grunnlag for konflikt. I følge mine informanter var disse trålerne kinesiske. De mente de kom hver fjerde natt, og at det var tre ulike steder de brukte å fiske. Trålerne var godt synlige i horisonten.

Jeg gikk med fiskehøvdingen Nana Ababio langs en vei i Shama, det var mange små bebyggelser plassert tett inntil hverandre, hvor palmene stod tett og skilte husholdene ad. Bananene hang i klaser over veien, fortsatt grønne, og umodne. Vi kom til et lite hus bygget av trestokker, hvor flere kvinner satt på en lang benk og snakket. «*These are all fishmongers*»

sa Nana og introduserte meg til kvinnene. Jeg fikk komme inn i «huset» og ble plassert på en mindre benk overfor dem. Intervjuene jeg hadde forberedt ble mer til samtaler, men jeg fikk svar på det jeg lurte på. En av kvinnene, ved navn Asabea fortalte at selv om det er ulovlig, bruker fiskerne hjelpemidler under fiskingen som vil tiltrekke fisken. De bruker ting som lys, kjemikalier og dynamitt. Myndighetene har lenge fortalt de at det ikke er lov, men fiskerne selv mener de ikke har noe valg, da ressursene er så få. *«Det hjelper lite at det kommer store trålere til området og tar fisken vår!»* Sa hun. *Trålerne har fått tildelt sine egne områder hvor de kan bedrive fiske, så vi får ha våre områder i fred, likevel krysser disse store båtene grensene sine, og stjeler fra oss. Vi blir tvunget til å kjøpe fisken tilbake fra trålerne fordi vi ikke får fanget nok selv!* Dette vil jeg komme tilbake til i kapittel 5. Videre fortalte hun at fiskerne nekter å slutte å bruke disse hjelpemidlene så lenge trålerne fortsetter å være der.

Havnevik (et.al 2007) skriver at det er et viktig faktum at en lokalbefolkning ikke alltid har kunnskap om eller erfaring med hvilke ordninger på et overordnet nivå, som representerer begrensninger i deres levekårsutvikling. De anser heller ikke alltid seg selv som agenter som har innflytelse til å forme institusjoner, lover, osv. Studier viser at innbyggere i lokalsamfunn ofte ikke tør å stille spørsmål vedrørende statens lovverk eller offentlig politikk. En strategi de heller vil benytte seg av er «gjemt» eller «passiv motstand» (Havnevik, et al. 2007:17-18).

4.2.2.1 Motstand

Det faktum at fiskerne ikke vil slutte å bruke hjelpemidler, og deretter bryte loven med mindre de internasjonale trålerne slutter å overfiske i området, og krysse småskala fiskernes grenser, er noe jeg velger å tolke som en passiv eller skjult form for motstand. Jeg bruker Scott (1985) som vektlegger og beskriver passiv motstand, og påpeker at denne formen for motstand er den som oftest blir praktisert.

James C. Scott skriver om jordbrukeres motstand, noe han kaller for hverdagsmotstand. Han skriver at det har vært en konstant streben mellom jordbrukere og de som krevde ting som skatter og avgifter, mat, renter osv., fra dem. Videre skriver han at de vanlige våpnene brukt av underdanige grupper er ting som uthaling, nasking, ignoranse, sabotasje, bakvasking osv. Disse former for motstand har noe til felles, nemlig at de krever lite eller ingen form for koordinering eller planlegging. De representerer ofte en form for individuell selv-hjelp, og de

unngår som oftest direkte konfrontasjon med noen autoritet eller normer. En slik passiv motstand fant også ofte sted under den amerikanske slaveperioden, eksemplifiserer Scott med. De eldre kunne finne på å si til de yngre medlemmene at de måtte passe på å jobbe når inspektørene kom og så etter, men når de hadde gått, kunne de slappe av. Scott beskriver også en mer eksplisitt form for motstand, og sier at en åpen motstand kan føre til større konsekvenser, som for eksempel fengsel (Scott 1985:28-34). Hos småskala fiskerne i Shama kan vi tydelig se med Scotts definisjon at både passiv, og direkte former for motstand blir benyttet. Fiskerne bruker ulovlige hjelpemidler for å fange fisk som en reaksjon på trålerne aktiviteter i området. Det er en passiv motstand i den grad at de ikke blir bemerket. Det er likevel ikke trålerne de drive motstand «imot». Dette kan raskt ses på som en direkte form for motstand i det øyeblikk marinen kommer og tar ifra dem utstyret, og gir de bot. Jeg fikk høre flere historier hos lokalbefolkningen om fiskere som hadde havnet i fengsel over natten grunnet ulovlig fiske. Dypest sett er det en motstand mot systemet, og det er systemet- dvs. marinen som svikter ved å ikke holde trålerne borte fra de lokale fiskernes fiskeområder.

4.2.3 Overfiske på eget initiativ

Fiskehøvdingen i Abuesi, Nana Asare, hevder at en viktig årsak til at tilgangen på fisk reduseres er deres egen overfiske. De lokale fiskerne benytter seg av mindre nett, dynamitt, lys og kjemikalier for å fange tilstrekkelig med fisk. Han fortalte meg at i 2001 kom det en lov om at de ikke kan benytte seg av mindre nett. «*The small fish also have to grow!*» sa han. Nettene er små, og de vil fange mye mer enn nødvendig. Nana Asare mente at staten må gjøre tiltak for å hindre fiskerne i å bruke hjelpemidler, de har sagt at de skal følge med, men det gjør de ikke, påpekte han. Han sa at han selv ikke var tilhenger av disse hjelpemidlene, selv om han var eier av storparten av kanoene i Abuesi, hadde han ikke ansvar for hva fiskerne gjorde. De tar med seg aggregat ombord i kanoene, og firer lys ned i havet som tiltrekker fisken. Deretter bruker de de små nettene for å fange så mye som mulig på en gang. De bruker disse midlene fordi de er nødt, sa han. Bruker de dem ikke, vil de heller ikke få tilstrekkelig fangst. Overfiske som dette er også tilfelle i flere andre land, hvor lokale fiskere fisker fisk som er for ung, noe som gjør at fiskebestanden blir påvirket. Flaaten & Nguyen (2011) skriver blant annet om lignende overfiske i Thanh Phong, Vietnam.

4.3 Økonomiens hjerte

Fiske er et sesongbasert yrke. I regnsesongen har tilgangen på fisk alltid vært redusert, men etter oljeboringen startet har tilgangen på fangst i regnsesongen blitt minimal, og økonomiske forhold forverret ifølge mine informanter. Denne informasjonen har vært gjennomgående i nesten alle mine intervjuer, og følgene av reduksjonen av tilgang på fisk har jeg sett som et mønster igjennom hele feltarbeidet. Når fiskerne ikke får fisket nok til verken familien sin eller salg, vil dette ikke bare prege fiskerne selv, men hele lokalsamfunnet. Det er så lite fisk å få tak i under regnsesongen at prisen på de lokale markedene som øker betraktelig. Derfor får heller ikke kvinnene solgt like mye fisk som de gjorde før. Andre salgsvarer på markedene blir også berørt av dette. Narrativet i kapitlets begynnelse viser hvordan Catherine ikke får solgt kontantkort fordi omsetningen i hele det økonomiske systemet i lokalsamfunnet reduseres, og vil ikke fungere som normalt. Mennene får ikke fanget nok fisk, noe som fører til at kvinnene ikke har noe fisk å tilberede eller selge, som igjen resulterer i at de heller ikke har ressurser nok til å kjøpe, eller bytte til deg andre salgsvarer. Mr. Otoo sa en gang til meg: «*Fish is the heart of our economy*» som er grunnlaget for kapitlets tittel.

4.4 Fisker- Fiskerkvinne – en sosial kontrakt

Auntie Aba, var en eldre kvinne på over 70 år. Hun har bodd i Shama hele sitt liv, hvor hun hadde jobbet som fishmonger (fiskerkvinne), og holder fremdeles på i dag. Hun kjenner hver minste lille krok i lokalsamfunnet. De kalte henne for «The fish queen mother», og hun møtte stor respekt hvor hen hun gikk. Ved én håndbevegelse kom guttene i Shama løpende for å hjelpe henne med hva det skulle være. Hun hadde en autoritet over seg, noe jeg kjente straks jeg kom i kontakt med henne. Jeg vil gjengi et ustrukturert intervju jeg hadde med Auntie Aba, for å vise et relasjonsmønster fiskerkvinner og fiskere har overfor hverandre, og som belyser en sosial og økonomisk endringsprosess i dagens Shama. Auntie Aba snakket ikke engelsk, og jeg ble derfor avhengig av tolk.

I intervjuet fortalte hun (som så mange andre) at tilgangen på fisk hadde blitt redusert de siste årene, noe som påvirket hennes livssituasjon. Når de ikke klarer å fange like mye fisk som de gjorde tidligere vil prisen på fisken øke. Når Auntie Aba sier “good price” mener hun en lav pris. «*Before I got the fish from the fishermen for a good price, but now because of the petrol*

and all the other expenses, how can the fishermen sell it for a good price? The fuel alone is 1700 GHC for one trip, (omkring 3300 NOK) the fishermen have to sell the fish expensive to the fishmonger. Then when I am at Sekondi Market, people will not buy; it is too expensive for them. I will lose money. I have to continue losing the money because the fishmonger have an agreement with the fishermen that we will buy from them. If we don't buy, they will not let us buy next time if the fish price is going good again. Now there is no profit in the industry for us, but if next time there will be good profit, they will let me buy.»

Det ser ut til å være en ganske viktig relasjon mellom fisker og fiskerkvinne som styrer deres økonomiske situasjon. Hvis fiskerkvinnene ikke kjøper fisk av fiskerne når prisen er høy vil de ikke «støtte» fiskerens økonomi og industri, noe som vil gå utover deres relasjon.

Mønstrene jeg så under feltarbeidet tydet på at menn og kvinner er gjensidig avhengige av hverandre i form av en pågående resiprositet. Jeg vil vise til Marcel Mauss (2010 [1950]) sine teorier om gjenytelse for å sette dette mer i perspektiv.

Mauss (2010 [1950]) har i større grad hatt fokus på gaveutveksling, men hans begrep om gjenytelse er noe vi ser går tydelig igjen hos fiskerbefolkningen i Shama. Han skriver at plikten til å gi, plikten til å motta og plikten til å gi tilbake er kan anses som sterke sosiale regler. Han skriver at dette er innprentet så sterkt at det kan regnes som absolutte regler. Videre tillegger han at det å avstå fra disse reglene er det samme som å håne, og at man ved å gjøre dette kan «miste ansikt» (Mauss 2010 [1950]:80-85). Dette kan vi føre tilbake til Shama. Fiskernes forpliktelse til å selge fisken til markedskvinnen er absolutt, i form av at hvis han ikke selger til henne når prisen er lav, vil hun heller ikke kjøpe av ham neste gang, uansett pris. Hun vil heller gå til noen andre. Og vica versa: Hvis hun velger å ikke kjøpe fisk hos ham når prisen er høy, vil han heller ikke selge til henne når prisen er lav. Slik fungerer resiprositeten og de «absolutte» reglene mellom en fisker og en fiskerkvinne som en «sosial kontrakt». De er økonomisk avhengige av hverandre, og må følge reglene for å opprettholde relasjonene mellom seg, i gode og dårlige tider. Slik går de økonomiske mønstrene rundt.

Forpliktelsen mellom fiskerne og markedskvinnene er til stede i Shama i stor grad, men hva skjer med den sosiale kontrakt når tilgangen på fisk og ressurser fra havet blir redusert?

Hvordan vil en relasjon mellom fisker og markedskvinne bli påvirket av lite tilgang på den

ressursen som binder samfunnet og de økonomiske sfærene sammen? Hvis en relasjon mellom to aktører blir styrt av utenforstående faktorer, og disse faktorene endrer seg, hva skjer da med aktørens relasjon og interaksjon med hverandre, samt hele sfæren hvor interaksjonen finner sted i?

I Shama vil fisken som fiskerkvinnene kjøper av fiskerne ikke kun være til salgsformål. Noen av den går selvsagt også med til eget konsum. Mat, og utveksling av matgaver er ofte sett på som en måte å etablere og vedlikeholde nære relasjoner på, i antropologien. Utveksling av matgaver kan sees på som en måte eller middel for å ivareta sosiale nettverk og vedlikeholde en selektiv form for inklusjon. Resiprositet er involvert i flere ledd, og også i Shama som vi kan se. Likevel er ikke resiprositetsprinsippet alene en drivkraft i bytteprosesser, slik (Mauss 2010 [1950]) antyder. Ikke alle gavebytter forutsetter gjenytelse. Anerkjennelse av den annen parts verdighet som giver eller mottaker kan også være en vel så viktig drivkraft. Materielle, sosiale og kunnskapsmessige ressurser kan være ulikt fordelt i et samfunn. Det å gi en gave blir derfor også en markering av forskjell mellom giver og mottaker. Her vil gavebytte heller omhandle hva den ene aktør har eller rår over, som den andre aktør ikke har eller rår over (Lien 2001).

I intervjuet med Auntie Aba, fortalte hun blant annet at i dag står flere av kvinnene i gjeld til fiskerne. De har heller ikke mulighet til å betale tilbake gjelden de skylder. Når prisen på fisk øker, vil ikke fiskerkvinnene ha nok ressurser til å kjøpe fisken. De låner av fiskerne, tilbereder fisken (røyking, tørking, salting) og selger den. Prisen vil naturlig nok øke ytterligere etter denne prosessen, som gjør at kjøpere på markedene ikke har råd til den. Hvis resultatet er at fiskerkvinnene ikke får solgt, vil gjelden til fiskerne bestå til neste fangst blir bedre, eller hun tilegner seg penger eller ressurser på andre måter. Hun sa: «*By God's grace, if the good season provide us with fish, then hopefully the fishmongers will get to pay they dept. whatever the lord wants.*» Til tross for slike utfordringer, prøver Auntie Aba og andre fiskerkvinner å holde optimismen oppe. Dette vil jeg komme tilbake til i kapittel 5.

4.5 Bærekraftighet

Når ressursene ikke strekker til, og aktørene ikke lengre har tilstrekkelig tilgang på varen de vanligvis benytter seg av til kjøp, salg og forbruk vil relasjonene mellom aktørene som samhandler på bakgrunn av varen over tid opphøre. Sosiale mønstrene vil endre seg gradvis og den økonomiske arena som tidligere har vært lokalisert langs strandlinjen vil ikke lengre tjene til noe formål. I en fiskelandsby som Shama er dette i ferd med å skje, slik situasjonen ser ut per i dag. Mine informanter fortalte meg at de kan se hvordan den økonomiske situasjonen har endret seg gradvis de siste årene, og da spesielt i den dårlige sesongen for fiske. Hvis denne utviklingen fortsetter vil verken Shama eller lignende fiskerisamfunn i samme området være bærekraftig over tid.

En artikkel fra DFID (Department for International Development 1999) peker på fem ressurstyper som må til for å opprettholde et bærekraftig samfunn, og for at lokalbefolkningen skal kunne tilegne seg tilstrekkelig mengde ressurser for å være selvberget. De bruker kapitalbegrepet her på en litt ukonvensjonell måte som en definisjon av «byggesteiner til forming av livsgrunnlag».

De fem ulike ressurs- eller kapitalformenes formål er å gi en realistisk beskrivelse av aktørers egenskaper, og hvordan aktørene tar disse til bruk for å tilegne seg tilstrekkelig mengde ressurser til å kunne kalle seg bærekraftig, eller som Eriksen (2010:65) ville ha sagt det; *selvoppholdende*. Jeg skal gå litt nærmere inn på hver og en av disse kapitalformene for å belyse deres viktighet, for videre å sette de i sammenheng med Shama.

- 1) Med menneskelig kapital (human resources) menes de *ferdigheter, kunnskap, arbeidsevne og helse* som til sammen gjør det mulig for en aktør å ta i bruk ulike overlevelsesstrategier, og oppnå målet som er et levebrød, eller vedvarende inntekt. På husholdsnivå vil menneskelig kapital i denne forstand være den mengden og kvaliteten av arbeidskapasitet tilgjengelig, noe som vil variere på bakgrunn av husholdets størrelse, ferdigheter tilgjengelig, lederskap, helse, osv. Å inneha menneskelig kapital blir viktig for å kunne bruke andre typer ressurser, og er altså ikke tilstrekkelig alene.

- 2) Sosial kapital er i denne kontekst referert til som *sosiale ressurser* aktører tar i bruk for å oppnå en inntekt. Denne kapitalformen er fremstilt på flere måter; som sosialt nettverk og kontakter; medlemskap i formaliserte grupper, hvor aktører blir gjensidig enige om allment aksepterte normer, regler og sanksjoner; og relasjoner basert på tillit, resiprositet og utveksling, noe kan være en faktor til et økt sikkerhetsnett spesielt imellom fattige grupper.

- 3) Naturlig kapital er en term brukt for å referere til mengden av tilgjengelige naturressurser, både åpne og private. Det er store variasjoner innen naturlig kapital, som varierer fra immaterielle offentlige goder som atmosfære og biologisk mangfold, til ressurser som trær, land, osv. Naturlige prosesser kan ofte ødelegge den naturlige kapitalen, spesielt for fattige mennesker som ofte lever utelukkende av naturressurser. (Brann kan ødelegge skog, flodbølger og jordskjelv kan ødelegge jordbruksområder osv.). Sesong er også en viktig faktor som påvirker produktiviteten i arbeidet. Og den naturlige kapitalen året rundt.

Naturlig kapital er svært viktig for mennesker som får alt eller deler av sitt levebrød hovedsakelig fra ressursbaserte aktiviteter som jordbruk, fiske, sanking, mineralutvinning osv.

- 4) Fysisk kapital består av grunnleggende infrastruktur og produksjonsgoder som støtter levedyktighet. Med infrastruktur mener DFID (1999) de endringer som skjer i det fysiske rom som vil hjelpe mennesker å møte sine grunnleggende behov, og til å bli mer produktive. Med produksjonsgoder menes de redskaper og utstyr som hjelper mennesker å bli mer produktive. DFID nevner flere punkter som er avgjørende for å opprettholde et levedyktig samfunn; rimelig transport, sikre bygninger og ly, adekvat vanntilgang og sanitære forhold, ren og rimelig energi, og tilgang til informasjon (kommunikasjon).

Infrastruktur er en allmenn gode, ofte brukt uten noe form for direkte betaling. Produksjonsgoder kan eies av individer så vel som grupper, eller være tilgjengelig igjennom leie eller et «avgift mot service- marked». I flere studier av fattigdom har det vist seg at manglende deler av ulike infrastrukturer er antatt å være en av hovedfaktorene for fattigdom.

- 5) Den siste kapitalformen, økonomisk kapital er ressursene mennesker bruker for å oppnå et levebrød. Begrepet blir brukt for å vise en viktig byggestein i modellen, nemlig tilgjengeligheten til penger, økonomiske goder eller lignende, som gir mennesker muligheten til å utnytte ulike strategier for overlevelse.

Det er to hovedkilder til økonomisk kapital. Den første er tilgjengelige verdier; i form av sparing. Den andre kilden til økonomisk kapital er en jevnlig inntekt; for eksempel i form av pensjonspenger, eller andre overføringer fra staten. (I Shama vil dette *ikke* være et tilfelle). Denne formen for kapital er nok den mest fleksible av alle de fem kapitalformene. Den kan konverteres til andre typer kapital, den kan i seg selv være en direkte faktor til et livsgrunnlag, og kapitalen kan transformeres til politisk innflytelse. Likevel er det denne kapitalformen som er den mest utilgjengelige for fattige grupper. Grunnet utilgjengeligheten av økonomisk kapital, vil de andre kapitalformene bli svært viktige for disse gruppene (DFID 1999:5-16).

Jeg bruker de frem inndelingene for å oppsummere noen av tingene jeg skrev i kapittel 2 om Shamas levedyktighet. Jeg bruker de frem faktorene som «knagger» av det jeg synes har vært viktig. Hvis vi ser DFIDs avgjørende punkter for et selvoppreddholdende levedyktig samfunn i forhold til Shama og Abuesi, kan vi se at lokalsamfunnene definitivt lider av store mangler.

- 1) Menneskelig kapital som kunnskap (lokalkunnskap) til å drive andre virksomheter, eller få en annen inntektskilde enn fra å drive fiske, er svært begrenset. Som flertallet av informantene sier så er det fiskere og fiskerkvinner de vil fortsette å være, og som de er stolte av. Lite utdanning og andre ferdigheter blir en begrensning for å kunne foreta seg innovative valg, som beskrevet ovenfor (4.1) med Barth (1980) sin modell.

- 2) Sosiale ressurser er spesielt viktig for lokalbefolkningen. Et sosialt nettverk og relasjoner basert på tillit kan være avgjørende for et livsopphold når den viktigste inntektskilden reduseres. Ovenfor kan vi se et godt eksempel på dette da Auntie Aba snakker om den sosiale kontrakten mellom en fisker og en fiskerkvinne. Flere informanter fortalte meg også at de levde ofte på lånte penger fra andre aktører i lokalsamfunnet, da egen inntekt ikke strakk til. Jeg vil påpeke at dette er den eneste ressurstypen Shama scorer høyt på.
- 3) Sesongvariasjon og nedgangen i fiskebestanden betyr at den viktigste naturlige kapital lokalbefolkningen har tilgang til reduseres. Dette gjør at hele det økonomiske systemet som struktur er under påvirkning. En begrenset tilgang til andre naturressurser for å opprettholde en adekvat inntekt er et tema jeg vil beskrive nærmere i kapittel 5.
- 4) Infrastrukturer og produksjonssteder er som beskrevet i kapittel 2 svært begrenset. Ting som sikre bygninger, vanntilgang og sanitære forhold, energi og tilgang til informasjon er lite eller ikke tilstedeværende. Andre ghanesere (som bor i Accra, eller andre storbyer) kaller steder som dette en «*proper village*», og refererer til steder de mener er svært rurale i forhold til byene i Ghana. De mener at landsbyer som dette er svært fattige og underutviklet. Mangel på blant annet sanitære fasiliteter er spesielt en komponent for hva de mener er en «*proper village*».
- 5) Tilgjengeligheten på penger, og økonomiske goder i Shama er ikke overaskende lite til stede. Verken stat eller næringsliv er synlig med nye initiativer som kan forbedre innbyggernes økonomiske situasjon. En økende fattigdom blir ofte snakket om, og eldre informanter snakket ofte om hvordan livet var bedre «før» (da de mener før oljeselskapene og trålerne startet sin(e) virksomheter der).

Vi ser tendenser til at Shama vil opphøre som et selvoppretholdende og levedyktig lokalsamfunn. Påvirkninger fra makro- til mikronivå utgjør store sosiale og økonomiske endringer for innbyggerne, og de snakker i dag om en situasjon hvor Gud er deres eneste håp.

4.6 En historie om fattigdom

På bakgrunn av diskusjonen om bærekraftighet kan det være legitimt å stille spørsmålet; er dette en historie om fattigdom? Overfor (4.4) gjenga jeg et intervju med Auntie Aba. Hun sa avslutningsvis i intervjuet at flere av kvinnene som tidligere kjøpte fisk av fiskerne ikke

lengre gjorde det grunnet prisøkningen. De vil tape penger på det. Hun fortalte at før kunne kvinnene legge av litt penger de sparte etter hvert salg på markedet. I dag derimot har de ikke mulighet til dette. Vi lever fra dag til dag, sa hun. Videre forteller hun at økonomien har blitt svært dårlig, og at hun gråter for ungdommen i dagens Shama. «*Two weeks ago, I was traveling home from Sekondi Market in the evening. The trotro was stopped by the armed robbers, and they stole everything I have earned that day. I came home with nothing. It happens usually during the bad season for fish, july to august. The men they don't care, they also take money from the women that is going to buy the fish. Life is not stable today*».

Fattigdom i småskala fiskerisamfunn er flerdimensjonale, og har mange ulike faktorer, hvorav en lav inntekt kun er en av dem. En lav inntekt burde ses på som et symptom, heller enn et grunnlag for fattigdom. Småskala fiskere blir ofte ikke prioritert når det kommer til politiske beslutninger angående modernisering, rasjonalisering og bevaring. De blir også ofte offer for misbruk i form av korrupsjon (for eksempel utviklingsmål som aldri når frem til dem), utnyttning av mellompersoner, piratvirksomhet og voldelig kriminalitet. Småskala fiskerne blir ofte ikke tatt hensyn til, de kan bli dyttet til side av industrielle fartøy som ikke respekterer tradisjonelle «lover» eller restriksjoner fastsatt av staten ifølge Jentoft og Midrè (2011:46). Trålerne utenfor Shamas kyst er et godt eksempel på dette. I følge informantens utsagn krysser trålerne grensen til de lokale fiskernes fiskeområder.

Tilgang til fisk og havressurser er altså avgjørende for et livsgrunnlag og en sikkerhet. Uten dette, og rettighetene til viktige faktorer som landingsrettigheter, og rettigheter til et område, vil småskala fiskere få problemer. Ofte er det kritiske problemet ikke mangel på mat som sådan, men kontrollen og eierskapet til matforsyningene. Jentoft og Midrè (2011) refererer til Sen (2000) og skriver at fiskere som lever i absolutt fattigdom, ofte er de som har svært begrenset tilgang på ressursene fra havet. Det er også viktig å tillegge at fattige grupper, inkludert de som driver fiske, ikke er en homogen gruppe mennesker. Når det gjelder fattigdom i småskala fiskerisamfunn vil det også være nødvendig å skille mellom eiere og fiskere, kvinner og menn. «Eierne» vil i Shamas kontekst bli fiskehøvdingene som har eierskap store deler av Shamas kanoer, som beskrevet i kapittel 2. Andre tilfeller kan for eksempel være om en gruppe kan dra nytte av andre grupper, noe som kan føre til utnyttelse. (Jentoft og Midrè 2011:46-47). I Shamas tilfelle kan fiskehøvdingene (om de vil) utnytte

fiskerne, samt at fiskerne vil kunne utnytte fiskerkvinnene osv. Den aktør som har utstyr eller redskaper til anskaffelse av ressursen, eller den som allerede innehar ressursen, vil altså kunne dra nytte av aktører som trenger ressursen.

4.6.1 Absolutt fattigdom

Innbyggerne i Shama og andre fiskerisamfunn i området lever i absolutt fattigdom. I følge verdensbanken grenser begrepet «absolutt fattigdom» til mennesker som lever på under åtte norske kroner om dagen¹⁵. Ifølge mine beregninger og intervjuer, lever Shamas befolkning i dag på omlag seks. Fattigdom er ofte forstått som mangel på grunnleggende behov og nødvendigheter. Hva disse behovene er, varierer derimot fra sted til sted, og fra en gruppe mennesker til en annen, og over tid. Sen (1983) argumenterer for at uansett hvordan det relative bilde ser ut, vil det der det er sult og hungersnød, være fattigdom. Fattigdomsbegrepet bør defineres bredt skriver han (i Jentoft og Midrè 2011).

Townsend (1979) i Jentoft og Midrès (2011) artikkel skriver at fattigdom bør bli definert som mangel på ressurser som ekskluderer mennesker fra en vanlig levemønstre og aktiviteter. Selv om småskala fiskere ikke alltid er blant de fattigste i et samfunn i form av inntekt, er de ofte blant de fattigste når det gjelder andre indikatorer, som for eksempel analfabetisme, helse, næringsinntak, sosial eksklusjon og sårbarhet (Jentoft og Midrè 2011:54-55). I følge Marquette, et.al. (2002) er fiskesamfunnene langt kysten av Ghana blant de fattigste i landet.

Når mennesker i industriland blir spurt om hva de tenker om fattigdom, er svarene ofte mangel på materielle ressurser som mat, husly, klær, husdyrhold, jord, og andre midler som dekker for deres grunnleggende behov. Disse ressursene er også tilknyttet konseptet om absolutt fattigdom. I et samfunn er det ofte mekanismer i form av deling, fordeling av varer, og hjelp som blir viktig. De som trenger det blir tatt vare på, som for eksempel når fiskerne kommer i land med sin fangst (Jentoft og Midrè 2011:55-56). Dette ser vi i eksempelet overfor når Auntie Aba snakker om gjelden kvinnene opparbeider seg til fiskerne i Shama. En høy grad av solidaritet er til stede i lokalsamfunnet, og innbyggerne «tar vare på» sine nære.

¹⁵ <http://www.fn.no/Tema/Fattigdom/Hva-er-fattigdom> (april 2015)

Figur 17 Viser de små nettene som blir benyttet som hjelpemiddel under fiskingen.

Figur 18 Her ligger fisken langs veien klar til røyking. Slik lå den ofte rundt om i både Shama og Abuesi.

Figur 19 Menn forbereder seg til neste fisketur på stranden.

KAPITTEL 5 – HVA SOM HELST, HVIS GUD VIL

Jeg observerte to kvinner tilberede tunfisk klar til røyking. Med en stor kniv skar de fisken i like store biter, uten å sløye den først. De skar den på en trebit. Den ene kvinnen skar, mens den andre tok hver bit, vasket den i en balje med vann før hun tredde et strå igjennom fiskestykket. Da jeg spurte hvorfor de brukte strå, forklarte de at hvis de ikke gjør det, vil fisken gå i oppløsning når den legges på ilden. Det var fremdeles spor av kjemikalier i fisken etter fangst.

5.1 Levemåte som identitet

I et samfunn avhengig av lokal fiskeriindustri er ikke en alternativ levemåte alltid tilgjengelig. For fiskere handler det for det første om å inneha kunnskap og kvaliteter for å kunne drive et annen type inntekts givende aktivitet, noe mange som regel ikke innehar. For det andre handler det om tradisjon og identitet (Jentoft og Midre (2001:49). I Kraan (2011) sin artikkel om småskala fiskeriindustri og deres økonomiske situasjon i Ghana, skriver han at når fiskere fisker er det ikke bare for å tjene penger. Det handler også om at det er deres yrke og deres identitet. De har spesialisert seg innenfor dette i generasjoner. Fiskeridentiteten blir uttrykket både i sanger de synger under selve fiskingen, og dekorasjoner på kanoene deres (Kraan 2011:150). Dette var noe jeg også fikk bekreftet av mine informanter. De påpekte også at det var fisking de kunne, og ville drive med, dette hadde de blitt lært opp til siden barndommen. Fiskerne i Shama snakket om yrket sitt med stolthet. Jenkins (1996) sin grunnleggende definisjon av identitet er som følger:

«As a very basic starting point, identity is the human capacity – rooted in language – to know ‘who’s who’ (and hence ‘What’s what’). This involves knowing who we are, knowing who others are, them knowing who we are, us knowing who they think we are, and so on: a multi-dimensional classification or mapping of the human world and our place in it, as individuals and as members of collectivities (..) It is a process – *identification* – not a «thing». It is not something that one can *have*, or not; it is something that one *does*» (Jenkins 1996:5).

Under feltarbeidet fikk jeg forklart utallige ganger hvordan fedre lærer opp sønnene til å bli fiskere, og jeg observerte hvordan barna snakket om at de ville bli fiskere når de ble store. Inntekt fra fiske er svært viktig for de lokale fiskerne, da dette er deres spesialitet, og de ikke

har tilgang til flere andre inntektsgivende aktiviteter. Nedgang i fiskeindustrien kan ha store konsekvenser for fiskernes inntekt. Dette vil ha større konsekvenser for fiskerne om bord i en kano, enn det vil for eieren av båten og fiskeutstyret, dette er fordi eieren har mulighet til å legge risikoen på fiskerne. Dette er noe som påvirker arbeidstrivsel om bord. (Kraan 2011:164). I Shamas tilfelle vil «eieren» ofte være en fiskehøvding som eier flere av kanoene i området, som beskrevet i kapittel 2. Båteierens økonomiske risiko vil ikke være like stor, da eieren har en spredt risiko. Han har flere kanoer som vil ha variert mengde fangst, noe som gjør at han sannsynligvis vil ha inntekt fra ulike kanoer uansett om én kano ikke får fangst. Båteier er derfor ikke like sårbar som fiskerne vil være.

5.1.1 En kultur – en levemåte

En fisker fortalte meg under et intervju at sangene de synger om bord i kanoen under fiskingen ofte handler om selve fiske, inspirasjon til å jobbe hardere, og noen ganger er det spesielle sanger når de drar opp garnet. Det hender også at fiskerne bruker deres egne navn i sangene, for at det blir deres egne. Dekorasjonen på kanoene varierer, men har ofte et religiøst innhold. Ord som «almighty God», «Blessing» «Mercy», «Nyame¹⁶», eller «Goodness» som illustrert i bildet i kapittelets avslutning, er ofte brukt, for å få hell og lykke på turen og en bedre fangst.

Fiskerne, som resten av Shamas innbyggere er svært kristne, og Gud er en stor del av deres hverdag. Dette er tydelig også når de kommer hjem fra fisketur, og mennesker samler seg på stranden for å ønske de velkommen hjem, og takker Gud for at de kom trygt tilbake, og at de hadde brakt med seg fisk tilbake til lokalsamfunnet. Igjennom feltarbeidet brukte jeg dager til observasjon av strandaktiviteten, hvordan alle samlet seg der, og kvinnene kjøpte store baljer med ulike arter som var sortert på stranden i mellom alle kanoene.

Kraan (2011) skriver om hvordan fiskerne blir mottatt ved hjemkomst. I sin artikkel har han intervjuet en informant som beskriver en betydningsfull del av fiskernes kultur:

¹⁶ Nyame betyr Gud på lokalspråket.

«As a child I remember how the family fishing company returned from migration, in trucks – all of them wearing their new company uniform. We welcomed them as heroes! Woman ran outside, happy as they were to see their men and sons again. I, as a schoolboy, felt jealous, seeing my age-old nephews returning as men. They then also started treating me as a boy instead as someone of the same age. Migration made a man out of a boy.» (Kraan 2011:164).

Dette kan sammenlignes med når fiskerne i Shama kommer hjem fra sin ukelange tur på havet, og stranden flokker seg med mennesker for å ta de imot, og kjøpe fisk. Når en ung gutt drar ut på fisketur for første gang, blir han som i Kraans (2011) eksempel tatt imot som en mann. Det virker som guttene bruker fiske som en metode til å bli menn, og kan ses på som et overgangsrituale. Turner (1969) skriver om den rituelle prosess der han deler overgangsritualer inn i tre faser: atskillelse, liminalitet og reintegrasjon. Atskillelse skriver han, er når individet eller gruppen forflytter seg fra et fastsatt punkt i den sosiale struktur eller et etablert sett av kulturelle forhold. Når dette bruddet er gjennomført går aktøren/gruppen inn i en liminal fase, en slags mellomfase hvor aktøren står «utenfor» samfunnet, og også utenfor seg selv. I denne fasen har man mulighet til å betrakte seg selv, samt sitt samfunn utenifra, noe som gjør denne tilstanden farlig for både individet og samfunnet rundt. Det kan være farlig i den forstand at samfunnet risikerer at aktøren vender seg imot det, og tar avstand fra samfunnets sentrale verdier. Aktøren på sin side kan risikere å bli hjemløst, eller normløst. I nesten alle samfunn er aktørene i liminalfasen strukturelt, og/eller fysisk usynlige i henhold til kulturens standardiserte klassifikasjoner, definisjoner og kategoriseringer. Liminalfasen er nødvendig for en aktør/gruppe for å kunne fraskrive seg tidligere statuser og roller, dermed kan aktøren eller gruppen «gjenfødres» med nye ervervede roller og statuser. Reintegrasjon viser Turner til, er det siste stadiet i overgangsritualet. Her vender individet tilbake som «nye individer». Deres roller og statuser er endret, og nye rettigheter og plikter vil følge med de nye ervervede statusene/rollene (Turner 1969:80-81).

Hvis vi fører en slik definisjon av overgangsritualene tilbake til Shama, kan vi tydelig se hvordan en gutts første fisketur kan ses på som en liminalfase. Han drar ut for å fiske med de eldre fiskerne, og kommer tilbake med fangsten til lokalsamfunnet, hvor han blir tatt imot med åpne armer, blir vist verdsettelse, og vil etter denne fisketuren bli tiltalt som en mann. En *fisherman*. Den unge fiskeren har derfor ervervet seg en ny status, og nye roller, og har

heretter ansvar for å bringe fisk til sitt lokalsamfunn, noe som vi har sett er Shamas (og andre fiskerisamfunns) viktigste ressurs.

Igjennom ritualer, dekorasjoner, og tradisjoner viser altså fiskeridentiteten seg å være svært viktig for innbyggerne i fiskerisamfunn som Shama. De er oppvokst langt kysten, og det var der de lærte seg å svømme og fiske siden de var barn. Mange av fiskerne oppvokst i fiskelandsbyer som Shama har lært seg kunsten å fiske, og mye av den nødvendige lokale kunnskapen allerede i en alder av ti år (Akyeampong 2007:180). Når det kom til jentene var det svært få som kunne svømme, og flere jenter jeg observerte viste redsel for å gå lengre ut i havet. Havet spiller en svært viktig rolle i deres religiøse og rituelle liv (Kraan 2011:165). Mr. Otoo forklarte meg at når regnsesongen drar mot slutten, starter lokalbefolkningen å telle stormer. De tror at før tre kraftige stormer har kommet, vil ikke havet være trygt. Han forklarte at: «*We are left with two heavy storms. Today we had one, so the fishermen are waiting. The sea are not safe before after the storms. It happens every year*». Dette eksempelet illustrerer en liten del av lokalbefolkningens lokale kunnskap, kultur, og spirituelle verdensbilde.

Havets sentrale stilling i folkets religiøse kosmologi illustrerer ulike typer rituelle handlinger. For eksempel observerte jeg at hver tirsdag dro kvinnene til markedene, og kvinner fra andre landsbyer i nærliggende områder kom til åpne plasser i Shama for å handle og bytte til seg varer. Jeg ble etterhvert forklart at tirsdager er havgudens dag. Ingen fisker, svømmer eller nærmer seg vannet på tirsdager, da de er redd for hva som kan skje med dem. En fisker sa en gang i et intervju da jeg spurte hva han trodde ville skje om han dro på havet på tirsdag at: «*No one knows what will happen. You either drown or disappear. We don't want to risk it*». Andre ting som vekket min oppmerksomhet var at det var tabu og ta med en kvinne om bord under fiske. Hun kunne godt være i båten hvis det var for et annet formål som å reise, men ikke når de skulle fiske. Dette forklarte fiskerne med at det var kun av praktiske årsaker, som beskrevet i kapittel 3. Fiskingen er tungt arbeid, sa de. En kvinne kan ikke dra opp garn og jobbe like hardt, hun vil bare være i veien. Tirsdagene brukte mennene til andre nødvendige aktiviteter som hekling av garn, reparasjon av båter og båtmotorer, og alt som skulle være klart til neste fisketur. Var alle gjøremålene ferdige, brukte de ofte tiden til soving.

Poenget mitt med disse eksemplene er å vise hvor stor grad havet og kosmologier tilknyttet havet belyser yrker og identitet som fisker og/eller markedskvinner. Det å være oppvokst i en fiskerfamilie, og være fisker er noe de ser på med stolthet, og noe de ikke kunne tenke seg å slutte med. Å være fisker i områder som Shama har ikke alltid vært assosiert med fattigdom. Før i tiden lå det stor prestisje i det å være fisker fra en fiskerlandsby. Kraan (2011:148) skriver at ghanesiske fiskere langs kystområdene har tidligere blitt ansett som rike, heller enn fattige.

5.2 Håndteringsstrategier

Å være fattig betyr at alle tilgjengelige ressurser blir brukt til umiddelbare behov.

Grunnleggende ting som mat på bordet og kostnader som holder en familiedrift flytende må betales. Når man ikke har mulighet til å sette noe av inntjeningen til side, og spare noe til senere investeringer, vil fattigdommen bli en slags «felle». Når den viktigste ressursen til et lokalsamfunn blir redusert vil dette få store konsekvenser for lokalsamfunnet. Som beskrevet i kapittel 4 er det flere utfordringer i hverdagen som må møtes når fiskerne ikke får fanget tilstrekkelig med fisk til å dekke grunnleggende behov. Hvis fiske er den eneste tilgjengelige levemåten i et samfunn, vil en nedgang på ressursen bety mindre mat og inntekt, med mindre en stor innsats vil føre til en kompensert inntjeningsmetode (Jentoft og Midrè 2011:48-49).

Befolkningen vil måtte ta i bruk ulike håndteringsstrategier for å møte utfordringer denne reduksjonen bringer med seg. Jeg vil i det følgende vise noen eksempler på hva noen aktører i Shama gjør for å klare seg i denne pressede situasjon som de er i i dag - i likhet med flere av dagens fiskerisamfunn langs Ghanas kystområde.

5.2.1 Passivitet

Yaaba Ananey, en fishmonger i Shama satt under et lite skur langs den lange strandveien i Shama sammen med fire andre kvinner og snakket. De hadde sittet der hele dagen og sladret om ektemennene sine og spilt et brettspill bestående av småstein i ulike farger. Da jeg kom i snakk med henne fortalte Yaaba meg at de ikke hadde noe å foreta seg den dagen, da fiskerne

hadde kommet tilbake fra fisketur tomhendte. Hun var skilt, og hadde tre barn, to gutter og en jente. Jeg ble med hjem til henne for å se hvordan hun bodde. Husene til lokalbefolkningen er et sted de ikke inviterer mennesker ofte inn i. Det var kun et rom, omtrent 12 m² hvor de alle sov. Det var kun en seng der, og det å sove på gulvet er helt normalt. Veggene var malt blå, det hang plakater og tepper på veggene, og jeg kunne ikke se noen vinduer.

Yaaba er en kvinne i slutten av 30årene. Engelsken hennes var ikke helt optimal, men på et vis klarte vi å føre en samtale på hennes engelsk og min twi. Jeg observerte flere kvinner i Shama og Abuesi som var skilt. Mange av kvinnene fortalte meg at skilsmissen fant sted da ektemannen ikke lenger kunne gi penger til familien. Yaaba sa hun hadde det bedre nå, hun prøvde å ta vare på barna sine på best mulig måte, men det hendte ofte at barna måtte klare seg selv med mat. Når et barn blir 18 år, vil familien prioritere de yngre barna. Yaabas eldste barn, en datter datter var 18, og måtte klare seg selv. I dag selger hun mango i gatene som kun kjøper billig fra bøndene. Hun kom gående forbi skuret der jeg satt med Yaaba og hennes venninner med et stort fat på hodet fullt av mango. De kostet 20 *pesewas* (Gp) per stykk, omkring 40 øre.

I samtalen utdypet Yaaba at år mennene kommer tilbake tomhendte vil de ikke få noe inntekt. De har ingen fisk å røyke eller salte, og heller ingenting å selge videre. Derfor gjør de heller ingenting. De sitter under skuret som skygger for solen, prater om ektemennene sine og annet sladder. Ingen fisk, ingen inntekt, og ingen mat å fø barna med, sa hun. Videre fortsatt hun med «*We don't have any choice, smoking fish is what we know. What else are we going to do? I am a fishmonger, and always been*». Dette gikk igjen i mange intervjuer. «*The fish is what we know.*»

«*We store some fish from the last catch so we can sell it later during the bad fishing season. Also we have to put some money a side. That's how we survive. Besides of that we don't have any work, we have to borrow money from people. If we can't pay them back it will create conflict*». Yaaba hadde stor gjeld til både fiskerne og til andre kvinner i Shama. Krangel om penger var alltid et tema, også der de pleide å sitte i skuret.

Passivitet preget mye av mine observasjoner. Kvinner som Yaaba og andre brukte ofte store deler av dagen sin til å gjøre ingenting, og sa til meg at de ikke hadde noe valg. Ofte samler de seg på åpne plasser i lokalsamfunnet, som utenfor kirker eller markedsplasser for å be. De setter på høy gospelmusikk og danser, synger, hører på presten snakke i mikrofonen og ber. Dette gjentar seg om kvelden flere ganger i uken, og tidlig om morgenen rundt klokken 06:00, nesten daglig. Bønnene gav håp, ble jeg fortalt. Håp om en bedre og lysere fremtid. Jeg spurte Yaaba en dag hva hun hadde spist den dagen, og fikk til svar: «*rice and oil.*» Hva skal du spise i morgen da? Spurte jeg, og hun svarte «*Anything, what God wants.*».

5.2.2 Å selge stein

Takyiwaa Cudjoe, en fiskerkvinne som selger stein. Etter en lang dag i Abuesi gikk jeg oppover den bratte bakken til hotellet jeg bodde på. Da jeg var nesten fremme så jeg en dame som gikk med øynene ned på veien laget av stein og omhyggelig plukket ut de steinene hun ville ha. Jeg stod og så på henne en liten stund før hun tittet opp og smilte til meg. «*Y3 fr3 wo s3n?*» spurte jeg, (som betyr: «hva heter du»). «*Takyiwaa*». Engelsken hennes var god. Jeg fulgte med på hvilke steiner hun valgte, og hvilke hun valgte bort. Hun tok bare de hvite. De lignet små biter av kritt. Jeg endte meg å tilbringe de neste to dagene med å samle stein sammen med henne. Steinene brukes i landsbyen til å bygge hus, forklarte hun. Hun selger dem til private aktører som bygger egne hus, hvor de bruker steinen til å lage grunnmur, til å blande i sementen, osv. Hun tjente ikke godt på dette, men hun sa at hun klarte å få ting til å gå rundt.

Takyiwaa er godt gift, og har flere barn og barnebarn. Mannen hennes er fisker, og var på havet når jeg møtte henne første gang. Han fikk solgt litt fisk i den gode fiskesesongen, men under regnsesongen var det kun nok til eget konsum. Før hadde Takyiwaa også solgt fisk, men siden tilgangen på fisk har blitt så ustabil, velger hun heller å selge stein. Hun omtalte fremdeles seg selv som en *fishmonger*, eller fiskerkvinne. Hun hadde alltid både røykt, saltet og solgt fisk siden hun var ung. Nå var hun rundt 50 år, og fortalte at å bære stein langt hver dag var noe kroppen begynte å merke, Hun var sliten sa hun.

Det å ty til alternative måter å strukturere hverdagen på enn å selge fisk, er ikke en enkel oppgave. Det å kunne kalle seg *fishmonger* er noe hun alltid har gjort, noe hennes mor og mors mor har gjort. Yrket blir overført fra generasjoner. Hun kaller seg fremdeles en *fishmonger*. I dag får ikke Takiwaa og hennes mann solgt nok fisk til å brødfø familien, hun ble derfor tvunget til å gjøre noe annet.

Som vi ser i eksempelet med Takyiwaa, er det flere av innbyggerne i Shama og også Abuesi som tyr til ulike strategier for å tilegne seg en tilstrekkelig inntekt i henhold til husholdets konsum. Jeg ble i løpet av feltarbeidet også kjent med andre fiskerkvinner som hadde startet andre virksomheter istedenfor og i tillegg til tilberedning og salg av fisk.

5.2.3 Å selge appelsiner

Naomi var en fiskerkvinne som solgte appelsiner. Hun var enslig, hadde ingen barn og hadde aldri vært gift. Hun var i slutten av 20årene. Fra hun var barn hadde hun og moren solgt fisk sammen. Hun og moren, som alle andre kjøpte fisken fra fiskerne som kom i land med båten full av tunfisk og andre arter, hvor hun fikk fisken til en billig penge. I dag var ikke dette lengre en mulighet: «*The fishing activity is in crisis now. I can't afford to sell fish anymore. I have only myself to feed, but the prices for fish is changing. When the fishermen is getting so little fish the prices is increasing. That's why I sell orange now. I buy them from this farmer, he gives me a good price. So now I sell them in the street to make a living. When the fishing season is coming, I can go back to selling fish like I want to.*»

Andre kvinner hadde satt opp boder langs veiene hvor de solgte ferdiglaget mat som stekt ris, *kenkey*¹⁷, og grillede maiskolber og *plantain*¹⁸. Noen sa de ville starte å selge fisk når tiden var inne, andre sa at de ikke turte å gå tilbake til det. Storparten av kvinnene jeg snakket med som gjorde andre ting, hadde solgt fisk tidligere. Et mønster jeg tydelig la merke til var optimismen, noe som viser hvor sesongbasert fiskeindustrien er. Fiskerkvinnene var enige om

¹⁷ Kenkey: En deig laget av mais, ofte spist sammen med røykt fisk.

¹⁸ Plantain: Kokebanan.

at når regnperioden var over i slutten av juli- begynnelsen av august, ville økonomien bli bedre.

Til tross for noen innovative kvinner som tyr til ulike håndteringsstrategier er som sagt passivitet til stede i stor grad. Selv om noen av fiskerkvinnene i dag har funnet seg andre inntektskilder, er dette kun en liten del av dem. De aller fleste fiskerkvinnene gjør lite eller ingenting under regnsesongen, og kvinnene uttrykte tydelig fortvilelse over dette. «*We can't feed our children*», ble ofte nevnt. En voksende gjeld til fiskerne og andre medlemmer av lokalsamfunnet, passivitet og sult er problemer de daglig bærer på sine skuldre.

5.2.4 Mennenes aktiviteter

I motsetning til mange av kvinnenes passivitet, er mennene, fedrene, onklene og brødrene derimot fremdeles aktive fiskere. Selv i regnsesongen når det er lite fisk å få, holder de motet oppe og drar ut på fisketur. I flere dager kan de være ute på havet, og komme tilbake tomhendte. De drar likevel ut, i håp om å fange noe. Når regnsesongen er der bruker de også mye tid til forberedelser. De hekler garn, lager nye kanoer, reparerer påhengsmotorer, osv. Tiden blir godt brukt til aktiviteter tilhørende fiskeindustrien. De har også egne «hus» hvor mennene samles om ettermiddagene og diskuterer hvor fangsten var bra den dagen, hvor man burde dra, osv. Dette fikk jeg naturligvis ikke observere selv, da jeg er kvinne og ikke fikk lov å bevege meg på disse stedene under møter mennene imellom. Jeg fikk lov til å spørre de etter møtet var hvilke temaer som ble tatt opp. Den store forskjellen på menn og kvinner i Shama (og Abuesi) er at kvinnene så ut til å være mye mer passive til situasjonen. De brukte store deler av dagen til å gjøre «ingenting». Mennenes fiskeaktiviteter består av mye mer enn selve fiskingen, og disse forberedelsene må også gjøres. Selv om de brukte tiden kun til å snakke om fiskingen, så var det også ansett som arbeid. Dette var, i motsetning til kvinnene, inne i egne hus og til avtalte tider, og ikke som en «hverdagslig» aktivitet som når kvinnene sitter langs veiene og «sladrer». Hos mennene var det mindre diversifisering og mindre nyskaping. Kvinnene derimot hadde ulike strategier for andre inntektskilder, og var mer innovative enn mennene så ut til å være.

5.2.5 Å ty til religion

Som nevnt ovenfor er religiøse ritualer knyttet til en optimistisk holdning til at livet vil bli bedre. Gud er ofte med i deres daglige samtaler, og gjøremål, som å be for seg selv, og for andre. Det er vanlig å si «*I will pray for you*», til andre aktører i samfunnet som sliter, og det å nevne Gud eller «*Nyame*» i flere hverdagslige setninger som for eksempel da jeg spurte Yaaba hva hun skulle spise neste dag og hun svarte «*Anything, what God wants*».

Optimismen i lokalsamfunnet så jeg både hos kvinnene som hadde startet sine egne virksomheter og solgte andre ting, men paradoksalt nok var optimismen også en del av forklaringen hos de passive kvinnene.

Yaaba som satt og ikke hadde noe å foreta seg snakket ofte om hvordan det de neste månedene skulle bli bedre, da jeg spurte om hvorfor de ikke begynner å selge for eksempel appelsiner. Et fatalistisk verdensbilde ser ut til å styre disse kvinnenes handlingsvalg. De ba til Gud, og håpet at alt skulle ordne seg av seg selv. At alt var skjebnebestemt. Jeg vil komme med en liten historie for å illustrere hvordan Gud kan komme til uttrykk i deres hverdag, og hvordan optimismen vedvarer:

På hotellet jeg bodde på var flere av de ansatte på min egen alder. Abena var en av dem. Vi hadde lange samtaler om Gud og kristendommen. Da jeg fortalte henne at jeg ikke var religiøs, virket hun svært forbauset og ville ta meg med til kirken for å forsøke å overbevise meg. Jeg ble med henne for å få et større bilde av deres ritualer i kirken. Da vi ankom satt det mennesker på stoler i hele lokalet, og de eneste ledige plassene var helt fremst hvor presten snakket. Jeg gikk inn sammen med Abena og satt meg sjenert ved siden av henne. Alle stirret på meg, inkludert presten. Han snakket fante, og jeg forstod lite av hva han sa bortsett fra ordet *Obruni*, og jeg forstod med det samme at han snakket om meg. Så snur han ser mot meg og sier: «*We are welcoming you. God have send us a white lady to see how we suffer. Tell the people in your home town how it is, and help us.*» Kirken var full, og jeg kunne ikke begynne å snakke om at jeg bare var en student. Jeg nikket og sa takk.

Selv om turen til kirken med Abena ikke omvendte meg, så ga det meg data. Bare det faktum at jeg var hvit, og hadde kommet dit for å skrive om «dem», ble uttrykt som håp.

Lokalbefolkningen har ikke begynt å be mer, eller gå mer i kirken nå enn tidligere, sier mine informanter, men de har derimot begynt å be om andre ting. De ber om lysere tider, at de økonomiske problemene skal opphøre, at det skal bli bedre fangst, og at økonomien i Ghana generelt skal bli bedre, mye grunnet oljeutviklingen. Agbefu (2011) skriver blant annet om hvordan det i ulike religiøse sirkler i Ghana har vært laget av spesielle bønner og perioder for fasting til nytte for den pågående oljeutviklingen.

5.2.6 Arbeidspendling

En økende fattigdom gjør at Shamas befolkning står ovenfor store utfordringer. Blant annet øker tallet av gatebarn i området. I et stort hus i Shama bor det omkring 15 barn i alderen 12 år og nedover, hvor de eldste tar vare på de yngre. En gang om dagen kommer Emma, en kvinne i slutten av 30årene dit og tilbereder en stort måltid til barna. Det er et hushold hvor de spiser dette måltidet sammen, og sover sammen. Utover det, klarer de seg selv, og gata er deres oppholdssted. Emma fortalte at hun pleide å gå til barnas hus og lage mat til de før hun dro tilbake til sitt eget hjem hvor hun bodde med sin mann. Hun hadde selv ingen egne barn. Det hendte ofte at mor og far, og noen ganger enslige mødre etterlater barna sine i slike hus, hvis deres eget hushold går i oppløsning grunnet økonomiske omstendigheter. Mor og far reiser til en av de større byene, som Takoradi, Kumasi eller Accra for å tjene penger, og har en avtale om betaling til Emma eller andre, når de kommer tilbake og «gjenopptar» sitt eget hushold. Da henter de barnet/barna hjem igjen. Den perioden foreldrene kan være fraværende varierer fra noen dager til flere uker, fortalte hun.

Med andre ord, flytning er en tilpasningsstrategi de tar i bruk, men kun for en kortere periode. Jeg hørte ikke om noen i løpet av feltarbeidet som hadde forlatt Shama eller Abuesi for godt. Derimot er det flere av fiskerkvinnene som har begynt å reise til andre steder for å kjøpe fisk. De reiser ofte til Sekondi Market, Axim, Takoradi, og noen ganger helt til Kumasi og Accra. Da reiser kvinnene alene, og mannen er hjemme med barna. Denne tilpasningsstrategien forekommer oftere, da mor og far ikke behøver å etterlate barna sine.

Som vi kan se står Shama i dag i kontrast til et bilde av et tidligere tradisjonelt velfungerende lokalsamfunn. Deres nåværende samfunnsstruktur er i endring, noe som gjør at nye

tilpasnings- og håndteringsstrategier blir tatt i bruk. I tillegg til ovenfor nevnte strategier som å begynne å selge andre varer på markedene enn fisk, det å utøve passivitet å vente til regnesesongen er over, det å be til Gud om en lysere økonomisk fremtidig bedre fangst, og strategien å reise andre steder for å kjøpe fisk der, er det flere strategier som blir tatt i bruk for å møte dagens utfordringer. Fatalismen jeg observerte kan forklares så enkelt som at fiskeindustrien er syklisk. Når regntiden opphører vil fangsten bli bedre, og kvinnene gjør derfor ikke annet enn å vente, og be om at fangsten i den kommende perioden skal bli bra.

5.3 Subsistensproduksjon

Når man skriver om håndterings- og tilpasningsstrategier i et fiskerisamfunn, blir det naturlig også å spørre om jordbruk. Det foregår lite jordbruk i området, da Shama, Abuesi og hele kystområdet tradisjonelt er fiskerisamfunn. Til tross for dette har noen få aktører begynt å dyrke ulike typer frukt og grønnsaker i egne hager, både til salg og til eget forbruk. De kaller hagene sine «*backyard gardens*», og dyrker alt fra *platain*, tomater, kassava, palmenøtter, okro, og løk. Dette er en yrkeskombinasjon som kan bidra i større grad til et husholds økonomiske situasjon. Med en yrkeskombinasjon menes ofte en type økonomisk tilpasning som særpreges ved at én person i løpet av en årssyklus tilegner seg inntekter eller livnærer seg på to eller flere næringsgren (Saugestad 1980:284). Saugestad skriver i sin artikkel om yrkeskombinasjoner i Nord-Norge på 60- og 70tallet, hvordan fiske og jordbruk ble kombinert. Hun påpeker at fiske kunne utføres sesongmessig, og at fundamentene i kombinasjonsdriften var at fiske og/eller mulighet for avsetning var i de fleste steder dårlige i de sommermånedene som krevde maksimal arbeidsinnsats i jordbruket. Når mannens aktivitet – fiske, innebærer mye fravær fra hjemmet vil det være naturlig at kvinnen tok hovedansvaret for husholdet, da fiske ikke kan kombineres med omsorg. Kvinnens aktiviteter omhandlet derfor også jordbruket som innebærer en tilstedeværelse til husholdet, og kan kombineres med omsorgsarbeid (Saugestad 1980). En slik yrkeskombinasjon blir også benyttet i Shama. Mennene er også fraværende fra husholdet da de kan bli på havet opptil syv dager omgangen. *Backyard gardens* vil også være en håndteringsstrategi en kvinne vil kunne ta i bruk som en substitutt for andre inntektskilder. Likevel kan det være å gå litt langt å sammenligne dette med jordbruk. Mange kvinner i Shama vil også heller velge passiviteten fremfor å forsøke å tjene til livets opphold på bakgrunn av sin *backyard garden*.

5.4 Saiko, kjøp og salg

De siste to håndteringsstrategiene jeg vil påpeke er som også nevnt i kapittel 4, de ulovlige fiskemetodene, og *saiko*, som beskrevet nedenfor. Å bruke ulovlige hjelpemidler er en betydningsfull overlevelsestrategi for lokalbefolkningen, men hjelper de likevel ikke til å oppnå en tilstrekkelig mengde fisk for å livnære seg. Hjelpemidler som kjemikalier, dynamitt, lys og mindre nett øker sjansen for bedre fangst, men bidrar også til overfiske. Dette er ikke en bærekraftig og langsiktig løsning. Auntie Aba forklarte meg i et intervju at fisken som har blitt fanget med det jeg kaller for hjelpemidler inneholder spor av kjemikalier etter fiske. Hun sa også at en av grunnene til at fiskerkvinnene får så stor gjeld er fordi fisken råtner fort, og de rekker ikke å selge den ut før den er ødelagt. Hun forklarte også at når fisken blir fisket ved bruk av kjemikalier vil fisken gå i stykker når den utsettes for røyking, noe som går utover prisen den blir solgt for. Dette fikk jeg også bekreftet i en artikkel fra *General News (2014)*¹⁹, der de skriver om fiskerkvinnenes syn på fiskemetodene. De skriver at kvinnene ofte ser fiskerne bære eksplosivt materiale til kanoene sine, og deretter returnerer med kanoen full av fisk. Videre skriver de at kvinnene reagerer på fisken de kjøper fra fiskerne, fordi den ofte skifter farge etter bare to til tre dager. Til tross for dette sa en fisker fra Shama at de ikke har annet valg. Uten disse hjelpemidlene vil de ikke få fisk slik situasjonen er nå. De vil heller ikke som nevnt i kapittel 4 slutte å bruke hjelpemidlene, da trålerne driver overfiske i småskalafiskernes områder. Dette fører oss til den andre tilpasningsstrategien;

Under intervjuer med fiskere og fiskerkvinner var det et uttrykk jeg la spesielt merke til; «*Saiko*». Siden trålerne fisker stort, og ifølge mine informanter beveger seg inn i lokalbefolkningens fiskeområder, har Shamas fiskere begynt å kjøpe fisken tilbake fra trålerne for en billig penge. *Saiko* er lokalbefolkningens betegnelse for denne aktiviteten. I en artikkel fra *Business news (2015)* blir det beskrevet at det er ulovlig for store trålere å bevege seg innenfor områder som står spesielt til disposisjon for småskala fiskere, da dette vil ha konsekvenser for mengden fisk småskala fiskere må fange for å kunne klare seg. I følge mine informanter gjør de dette likevel. Videre i artikkelen påpekes det at *Saiko* har blitt en vanlig

¹⁹ <http://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/NewsArchive/artikel.php?ID=338433> (fra desember 2014)

aktivitet fiskerne foretar seg. I stedetfor at fiskerne drar ut for å fiske selv, kjøper de ofte fisk fra trålerne, og tar med tilbake til lokalsamfunnet hvor de selger fisken dyrere.²⁰

Saiko har utviklet seg til å bli en stor virksomhet på havet, og mine informanter legger ikke skjul på å fortelle meg om fenomenet. Det kan se ut som en ny økonomisk arena for kjøp og salg har oppstått på havet. Dette kommer jeg tilbake til nedenfor. I kapittel 4 har jeg beskrevet hvordan fiskerne benytter seg av passiv og direkte former for motstand i en grad ovenfor trålerne ved ikke å slutte å bruke ulovlige fiskemetoder for å fange fisk, så lenge trålerne beveger seg innenfor deres havområde. Jeg har tidligere beskrevet at trålerne er en av grunnene for at den lokale fiskeindustrien er i endring. Fiskerne vil fremdeles ha, om ikke like store utfordringer for å fange tilstrekkelig fisk, en redusert fangst om trålerne hadde dratt, grunnet de to gjenværende faktorene, altså oljeriggene, og egen overfiske. *Saiko* er med å skape et maktforhold. Det virker som fiskerne har fått et avhengighetsforhold til trålerne, da de ikke klarer å fange tilstrekkelig med fisk på egenhånd. Det viser seg nødvendig med nok en begrepsdefinisjon.

5.5 Maktbegrepet

Maktutøvelse kan forekomme på mange ulike måter. Makten kan ta form som en umiddelbar erfaring, ved at et menneske for eksempel blir utsatt for vold. En slik erfaring vil ikke nødvendigvis påvirke offeret ut ifra hvilken symbolsk ramme makten formidles i, eller dens begrunnelse. På den andre siden er makt en del av sosiale relasjonsmønstre og forløp, noe som ikke kan erfares eksplisitt, men som må formidles og identifiseres av symboler. Både direkte former for makt som vold, og også mindre direkte former for maktutøvelse er begge erfaringer som blir gjenstand for fortolkning og kommunikasjon, og blir derfor aspekter av et system av mening, altså kultur.

I antropologien er makt ofte uttrykt i en relasjon. Hvordan noen kan «ha» makt over an annen, hvordan makten skapes, og hva makt betyr blir viktige spørsmål. Det å betrakte makt som en sosial relasjon vil si at den skapes i samhandling. Makt er et produkt av menneskers ideer om sosiale relasjoner generelt, deres ideer om rett og galt, deres måter å kategorisere sosiale

²⁰ <http://ghanaweb.com/GhanaHomePage/business/artikel.php?ID=344404> (fra januar 2015).

statuser, og deres forståelse av den kosmologiske orden, som er en del av en infrastruktur som muliggjør makt som sådan. Makt er altså noe som kan fordeles (Krohn-Hansen og Vike 2000:307-308). Makt er en mulighet til å påvirke en annen aktørs egen vilje.

Emerson (1962) skriver i likhet med Krohn-Hansen og Vike (2000) også at makt er et fenomen som kommer til uttrykk i en relasjon, men vektlegger en annen vending. Emerson skriver at vi ikke må se på en implisitt bruk av maktbegrepet som om det er en egenskap ved en person eller gruppe. (Person X er en innflytelsesrik person, gruppe Y er en mektig gruppe). Ut ifra dette vil det naturlige forskningsspørsmålet å stille bli; hvem i samfunn X er maktinnehaveren? Prosjektet vil videre bli å rangere personer etter maktkriterier, noe som kalles maktstruktur. Denne representasjonen av struktur, skriver han er noe man kan stille seg spørsmål ved, basert på antakelser om generalisert makt. Det å si at «X har makt» blir en veldig vag beskrivelse, med mindre man spesifiserer hvem X har makt over. Ved å gjøre studier av makt på denne måten kan man se det åpenbare; at makt er noe man har, i en sosial relasjon. Det er altså ikke en egenskap ved aktøren. (Emerson 1962:31-32)

Relasjonen det i denne avhandlingen er snakk om, er relasjonen mellom småskala fiskere og trålerne. Emerson (1962:32) skriver videre i sin artikkel at sosiale relasjoner vanligvis innebærer en gjensidig avhengighet mellom aktørene. Fiskerne vil ha en avhengighet til trålerne, i den forstand at fiskernes mål om å skaffe seg fisk kun kan bli oppnådd på bakgrunn av trålernes handlinger. Trålerne innehar også adekvate midler og utstyr til oppnåelse av målet som for dem blir større fangst. Trålerne har makt over fiskerne på grunnlag av avhengigheten fiskerne har ovenfor dem. Trålerne er ikke den eneste «aktøren» som innehar en slags makt over fiskerne. Båteierne og marinen har også makt over dem. En båteier eller fiskehøvding vil ha mulighet til å kunne nekte fiskerne å benytte seg av kanoen, og marinen vil ha mulighet til å regulere fiskernes aktiviteter på havet. Indirekte vil også trålere og oljeselskapene inneha en slags «makt» ved at de er faktorer som påvirker tilgangen fiskerne har til fisken. Fiskerne er altså i en svært sårbar situasjon i dag.

Tilgjengeligheten til «målet» altså å skaffe seg fisk igjennom relasjonen til trålerne blir som Emerson kaller det alternative muligheter for måloppnåelse. Dette vil da inkludere andre sosiale relasjoner, og kostnader i slike alternativer må inkluderes (Emerson 1962). Her kan vi igjen snakke om fiskerkvinnene som reiser til andre steder for å kjøpe fisk der, for så å selge

den videre til en dyrere pris. Poenget er at hvis trålerne drar vil fiskerne måtte stå på egne ben, og selv fange til eget konsum og salg, noe som i dagens situasjon vil kunne bli problematisk.

5.6 Endringer under fiske

Saiko har utviklet seg til å bli en faktor som endrer dagens småskala fiskeres tradisjonelle fiskeaktiviteter. Økonomiske arenaer som stranden, der kjøp og salg av fisk i stor grad foregår vedvarer likevel. Den økonomiske arenaen på markedet brukes også hyppig. I dag ser det også ut til at havet fungerer som en arena for kjøp og salg av fisk mellom de lokale fiskerne og trålerne. Om vi kan snakke om at en ny økonomisk og dermed sosial arena er skapt, kan bli et interessant felt, men mitt fokus er som vi kan se en endring i fiskernes mønstre og struktur under fisingen. De praktiserer fremdeles fiske i tradisjonell form (med noen hjelpemidler), men kjøper også fisk fra andre større fiskevirksomheter. Informanter fortalte meg at «før» (altså før oljeriggene ble plassert i deres fiskeområde) kjøpte de bare fisk fra trålerne i den dårlige sesongen for fiske, mens i dag mener informanter at de er tvunget til å kjøpe fisk hele året.

5.6.1 En ny økonomisk arena

Jeg har vist flere ulike håndteringsstrategier lokalbefolkningen benytter seg av når de møter utfordringer som påvirker deres økonomiske situasjon. Når tilgangen til deres viktigste inntektskilde blir redusert blir de tvunget til å tilpasse seg etter forholdene. En håndteringsstrategi som synes å bli mer utbredt blant mennene, er å kjøpe fisk fra trålere da egen fiskefangst er begrenset. Kvinnene derimot blir mer passive i situasjonen, og fatalisme viser seg å bli en stor del av deres hverdag mens de venter på neste sesong for fiske, og ber til Gud for en lysere fremtid.

Det er relativt få kvinner som tyr til andre inntektskilder som å selge andre ting, eller reise til andre steder for å kjøpe fisk. Grunnen til dette ser ut til å bunne i to hovedfaktorer. 1) fiske er sesongbestemt, og sesongen for fiske gir kvinnene en bedre økonomisk situasjon. Normalt skjer dette hvert år, og holdningene da jeg var på feltarbeid viste en optimisme om at den

økonomiske situasjonen skulle bedre seg når fiskesesongen startet. 2) det å være fiskerkvinne (*fishmonger*) er en del av deres identitet, og dermed noe de ikke ønsker å gi seg med.

Det empiriske grunnlaget for min analyse er uttalelser fra informanter om deres nåtid og fortid. Hvordan livet var *før* var ofte et tema som kom opp i mine intervjuer og samtaler. Da mine 6 måneder i felten ikke var tilstrekkelig til å kunne observere selve endringen, vil den innsamlede empirien kun tilsi en *antatt* endring. Barth (1994 [1967]:75) skriver at tidligere har det vært en bekvem konvensjon i sosialantropologi at man behandler «sosial endring» som om det var et emne som kan diskuteres «i tillegg til» eller i «etterkant av» andre felt i en beskrivelse av sosiale systemer. Videre kritiserer han denne type studie som beskriver et sosialt system på to tidspunkter – eller bare på ett eneste tidspunkt, for så å basere seg på en ekstrapolering mellom disse to tilstandene.

Barth argumenterer for at sosialantropologer må gjøre observasjoner der hvor endringen skjer i dag, ikke å konstruere endring igjennom deduksjon og ekstrapolering. Hans poeng er videre at selv om man kan forklare sosial endring med utgangspunkt i sosial form som et mønster av handling, kan man ikke dermed anta at mønsteret har vært intendert. Han skriver også at mønsteret ikke alltid vil tjene til sin hensikt (Barth 1994 [1967]:76-78).

«Individuelle aktører og individuelle forvaltningsenheter har målsettinger og gjør sine disposisjoner deretter. Men sosial form, i betydningen et overordnet mønster av statistisk atferd, er det samlede mønsteret som blir produsert av sosiale livsprosesser hvor økologiske og økonomiske begrensninger kanaliserer, motvirker og belønner forskjellige aktiviteter fra slike forvaltningsenheters side» (Barth 1994 [1967]:78).

Shamas lokale fiskere sitt mål er som sagt å få tilstrekkelig med fisk for salg. Oppnåelsen av dette målet blir begrenset av både økologiske faktorer - fiske er sesongbasert, og fiskens atferd i forhold til oljeriggene har endret seg ifølge dem selv, og økonomiske - da de kjøper fisk fra trålerne fordi deres egen fiskeindustri ikke lengre gir et tilstrekkelig resultat. Barth skriver at når det gjelder endringer i en institusjon, vil alle informanter, eller en antropolog med et feltarbeid over lengre tid, være i stand til å hevde at institusjonen har endret seg (Barth 1994 [1967]).

Som beskrevet i kapittel 4 vil aktører foreta valg på bakgrunn av begrensninger.

Begrensningene lokale innbyggere møter i dag er på bakgrunn av trålere og oljeselskaper som aktører på makronivå, noe som gjør at småskala fiskere må foreta andre valg enn de gjorde tidligere for å kunne oppnå fangst av den mengden fisk som lokalbefolkningen trenger for å holde seg bærekraftig. Et valg som blir tatt er kjøp av fisk fra trålerne. Dette vil gjøre «skaden» mindre men det er et valg som er svært lite kontrollerbart. En slik påvirkning fra makro- til mikronivå gjør at lokalbefolkningens situasjon i dag er meget uforutsigbar, samtidig som inntekten tjent på *saiko* også vil være lavere enn da de fisket rikelig fisk på egenhånd. Andre valg som tas i forhold til makronivåets påvirkning er at de må ta i bruk andre fiskeområder enn tidligere benyttet. Informanter sier at disse fiskeområdene ikke er like rik på fisk da fisken tiltrekkes av oljeriggene, og samler seg rundt dette området. De tradisjonelle fiskeaktivitetene har altså blitt endret på flere områder.

Prosjektet har tatt sikte på å samle inn data i en før – etter modell, hvor «før» perioden i utgangspunktet var definert som før oljeboringen startet utenfor kysten. Jeg har på bakgrunn av informanters uttalelser og egen observasjon sett at en sosial og økonomisk endring skjer i dette lokalsamfunnet. Med *Saiko* ser havet ut til å bli en ny arena som økonomiske virksomheter, og flere ovenfor nevnte håndterings- og tilpasningsstrategier blir tatt i bruk for å møte dagens utfordringer på mikronivå, skapt av et overordnet makronivå.

5.8 Sosial og økonomisk endring

Som vi kan se kan sosial endring ofte være grunnet ytre faktorer. Det blir et årsak-virkningsforhold. Da Sharp sin beskrivelse av endringsprosessen startet allerede på 1600-tallet vet vi at også hans beskrivelse av sosial endring er basert på innsamlet bakgrunnsdata og informanters utsagn om nåtid (datid) og fremtid. Jeg har valgt å bruke samme tilnæringsmetode.

Sharp viser til en endring blant Yir Yoront folket, som tydelig har preget deres liv. Ovenfor har jeg beskrevet hvordan en avhengighet mellom fiskerne og trålerne har oppstått, og

hvordan dette kan tolkes som en maktrelasjon. Dette ser vi også hos Sharp da han beskriver hvordan en avhengighet mellom Yir Yoront folket og europeerne er skapt på bakgrunn av ståløksen, som lokalbefolkningen er blitt avhengige av. Dette kan sammenlignes med lokalbefolkningen i Shama da de er blitt avhengige av trålerne. Altså som Emerson (1962:32) skriver at person eller gruppe A har noe som person/gruppe B er avhengige av for å oppnå et mål. Dette skaper en endring da Shamas fiskere må finne nye strategier for å oppnå målet, om å bringe i land fisk.

Trålerne har mulighet til å bestemme over de lokale fiskernes livsløp da de gir fiskerne muligheten til å kjøpe fisk fra dem. Hva ville skjedd om trålerne sluttet å selge de fisk? Ville dette medført en enda større endringsprosess enn situasjonen som foregår i dag? Vi kan med dette også stille spørsmålet om hva som ville ha skjedd om europeerne tok fra Yir Yoront folket ståløksen? Det ville antagelig fått fatale konsekvenser både for Yir Yoront, og for befolkningen i Shama.

Hvis vi fortsetter å holde oss til temaet om antatte endringer, kan vi også se hvordan innføringen av ståløksen slik Sharp beskriver det har ført til endringer i det tradisjonelle kulturelle levesett. Yir Yorons folket behøver blant annet ikke lengre å delta i stor grad på ritualene og seremoniene de tidligere gjorde, da øksen har blitt tilgjengelig på andre måter. (Sharp 2001[1952]). For lokalbefolkningen i Shama vil det også kunne bli en endring i deres tradisjonelle rituelle levesett.

Selv om fiskerne i Shama fremdeles fisker på egenhånd, er det ikke lengre i like stor grad som tidligere, når de nå kjøper fisk fra trålere. Fisket i området vil heller ikke være bærekraftig på lengre sikt da overfiske er en faktor som påvirker kvantiteten av fisk tilgjengelig i havet. Det hjelper heller ikke at oljerigger er plassert midt i deres tradisjonelle fiskeområde, som begrenser tilgangen på ressursen ytterligere. På bakgrunn av dette kan vi anta at hvis denne utviklingen fortsetter vil deres ritualer slik som sanger ombord i kanoene, og dekorasjonene, ikke lengre tjene til noe formål. Når sanger og dekorasjoner av kanoenes hensikt er å bringe fiskerne hell og lykke på fisketuren, samt å gi de større fangst, vil dette bli meningsløst hvis målet ikke lengre er å fiske selv, men snarere kjøpe fisken fra internasjonale trålere.

Uansett, så pågår andre sosiale endringer. Kvinner (og menn) som utvandrer over perioder for å skaffe penger, kvinner som starter egne virksomheter og salg av andre varer, kvinner som tyr til passivitet og fatalisme, og mer bruk av backyard gardens. Alle disse faktorene vil være å tilpasse seg en pågående endring, og er noe jeg kaller for håndteringsstrategier. En økonomisk endring har skjedd på bakgrunn av Saiko, og nye strategier for å tjene til et livsopphold, samt en redusert pengeøkonomi. Sosial endring med tanke på sosiale aktiviteter som kjøp av fisk på strendene, blir redusert i regnsesongen, sosiale aktiviteter som hverdagsprat blant kvinnene i lokalsamfunnet blir det brukt mer tid på «nå» enn «før». Shama (og andre fiskerlandsbyer i området) står i dag i kontrast til et tidligere tradisjonelt velfungerende lokalsamfunn, og basert på informanters uttalelser - med en økende fattigdom.

Figur 20 kvinner som sitter og snakker langs veien, som venter på sesongen for fiske. Disse kvinnene ville gjerne at jeg skulle ta med meg deres ånd på reisen tilbake til Norge, i form av et bilde. Derfor velger jeg å legge til dette.

Figur 21 Fiskerkvinner som selger plantain.

Figur 22 Ulike fiskearter sortert i baljer på standen til salg.

Figur 23 Illustrasjon av en kvinne som ligner på Naomi, som også selger appelsiner. Her tar hun en pause i arbeidsdagen hvor hun snakker med andre fiskerkvinner.

KAPITTEL 6 – AVSLUTNING

Jeg og Catherine gikk langs stranden i retning Shama. Jeg plukket opp et fint skall og viste henne det. Da slo hun skallet ut av hånden min og sa «don't touch it!». «Why?» Spurte jeg. «It is human skeleton! When people die at sea, they become like this.» sa hun og pekte på skallet.

6.1 Modernisering

Til tross for en endringsprosess som foregår langs vestkysten i fiskerisamfunn som Shama er det lite endring å observere i lokal kultur. Identitet som fisker og fiskerkvinne er fremdeles noe innbyggerne vil presentere, og som de er stolte over. Alle tradisjonelle fiskeriteknikker blir fremdeles benyttet, og ritualer og tradisjonell tro blir praktisert i dag. Hjelpemidler under fiskingen blir likevel benyttet, og alternative levemåter blir tatt i bruk som erstatning for en redusert tilgang på deres hovedressurs.

Som beskrevet i kapittel 1 var forhåpninger hos Ghanas befolkning svært høye på bakgrunn av oljefunnene. Folk beskrev hvordan de så for seg landets utvikling de neste årene, og at lokale befolkninger skulle få en bedre fremtid. Slike forventninger og håp har ikke blitt oppfylt. I Shama var lokalbefolkningens holdninger til oljeutviklingen ofte negativ, da de opplever de negative effektene det har for deres liv. Trålere har også blitt en vesentlig faktor som påvirker lokal fiskeriindustri. Med globale prosesser og overfiske som dette følger med seg, kommer ikke internasjonale virksomheter som dette til nytte for lokalbefolkningen.

Modernisering refererer i vid betydning til prosesser hvor samfunn endrer seg fra «tradisjonelle» til «moderne». Teorier har beskrevet denne prosessen som at samfunn blir mer «vestliggjorte». I en økonomisk forstand vil dette bety en fremvekst av industrialisert vareproduksjon og at penger vil få en større betydning. Lønnsarbeid og kapitalismen er viktige dimensjoner. Politisk vil det bety statsdannelser, byråkratisering, og at nasjonalstaten blir rammeverk hvor et parlamentarisk demokrati ideelt sett styrer en byråkratisk administrasjon. Staten og borgerskapet er almenne prinsipper for sosial organisasjon, selv om de eksisterer i mange ulike varianter. Både politikk og økonomi er integrert på et abstrakt,

anonymt og romlig sett enormt skalanivå. I en sosiokulturell betydning vil modernisering innebære en økende individualisering av enkeltmennesket og en kommersialisering av kultur (Helle-Valle 2000, Eriksen 2010). Narrativet i kapitteleets begynnelse er min måte å illustrere hvordan adferd i et samfunn med lite utviklet infrastruktur og dermed liten tilgang på informasjon, ofte styres av kunnskap som er overført muntlig fra en generasjon til den neste. Mangel på informasjon er en av DFIDs (1999) faktorer som er med på å gjøre et samfunn ruralt, eller mindre «modernisert»

Moderniseringsbegrepet er beslektet til enkelte andre begreper; «endring», «evolusjon» og «utvikling», som blir relevante i denne sammenheng. «Endring» er et generelt begrep som viser til at noen eller noe forandrer seg på en måte som vil bli permanent.

«Utviklingsbegrepet» angir en endring, som peker mot noe bedre (Helle-Valle 2000). En slik definisjon av begrepet synes også å være en politisk forståelse. Utvikling som i den normative betydningen som endring til det bedre med staten som en drivende kraft, har jeg sett lite av i Shama. For eksempel vil det i en politisk forstand være vanlig å omtale «utvikling» som noe ønskelig, og positivt. I FNs tusenårsmaal²¹ er utvikling til noe bedre, mer bærekraftig, og mer vestliggjort også underforstått.²²

Moderniserings- og utviklingsbegrepet er en annen måte å se på endring enn den Barth bruker. Hos Barth er det selve endringen, og hvordan man kan se på den med utgangspunkt i mønstre av handling, som er i fokus. Om endringen er til det bedre eller verre, har i hans modell ingen betydning. Ser vi derimot på utviklings- eller moderniseringsbegrepet, vil en endring til det bedre ligge implisitt i sin definisjon.

Selv om det ser ut til at modernisering er lite tilstedeværende i Shama, er det en klar effekt av globalisering. Globaliseringsbegrepet er beslektet med det postmodernistiske paradigme. Det refererer i en generell betydning til at det lokale alltid på ulike måter og i forskjellig grad er knyttet til større sosioglobale systemer. En sammenvevning av lokaliteter i større globale

²¹ <http://www.fn.no/Tema/FNs-tusenaarsmaal> (19.05.2015).

²² I dag er disse målene under diskusjon om fornyelse, men de tidligere målere var å halvere ekstrem fattigdom, utdanning for alle, styrke kvinners stilling, redusere barne- og svangerskapsdødelighet, bekjempe spredning av HIV/Aids, og andre dødelige sykdommer, sikre trygt drikkevann, og bygge et globalt partnerskap for utvikling.

systemer innebærer blant annet at romlig avstand blir mindre relevant. Som vi har sett er globale prosesser med på å forme Ghana, med internasjonale oljeselskaper og trålere. Shama blir kanskje på denne måten mindre avgrenset fra omverdenen, da disse globaliseringsfaktorene påvirker dem i en slik grad. Romlig avstand blir her mindre viktig, når internasjonale selskaper i dag kan etablere seg over hele kloden.

6.2 Oppsummering

Min opprinnelige problemstilling om hva som skjer med lokalt næringsliv når det blir etablert en oljevirkosomhet i Ghana, ble under feltarbeidet utvidet til også å omhandle andre faktorer som påvirket lokalbefolkningens liv. Mitt svar er at store sosiale og økonomiske endringer har funnet sted. Jeg har vektlagt både menns og kvinners aktiviteter, som synes å være ulike, samt at fattigdommen i området ser ut til å øke drastisk.

Helle-Valle (2000:345-346) skriver at: «Utvikling» er i de flestes bruk et mer normativt begrep; det angir en endring (gjerne en evolusjonsendring) som peker hen mot noe bedre». Når vi ser at moderniseringsbegrepet og utviklingsbegrepet er nært beslektet, og at dette ofte er tenkt på som endring til noe bedre, kan det være en logisk slutning at de økonomiske, politiske eller sosiokulturelle moderniseringsprosessene beskrevet ovenfor som modernisering eller vestliggjøring vil bli til det bedre for et samfunn. Dette har derimot ikke blitt tilfelle i Shama. Det har ikke forekommet noen form for verken ny industrialisering, økende individualisering, eller kommersialisering av kultur, og staten er fremdeles like lite tilstedeværende som den var «før».

Jeg mener at en avhandling som dette blir viktig for å kunne se et småskala lokalsamfunn på mikronivå, da jeg vil bruke metaforen om å gå inn i et lokalsamfunn med «forstørrelsesglass» for å se hvilke endringer som utspiller seg. Overordnede internasjonale selskaper tar lite hensyn til befolkninger de påvirker, da kapitalismens tankegang ofte overkjører mennesker som ikke taler for seg selv, og dermed har vanskeligheter for å bli hørt. Man kan kanskje stille seg spørsmålet om dette er fordi staten har vanskeligheter med å kontrollere internasjonale selskaper, eller om det rett og slett hviler på en manglende interesse for lokalbefolkningen?

Jeg begynte avhandlingen med at jeg ville igjennom en analyse av et lokalsamfunn se hvordan lokalsamfunnet Shama ble påvirket av det jeg valgte å kalle store globale prosesser. Med globale prosesser mente jeg i hovedsak oljeutviklingen og oljeriggene i området, men det viste seg igjennom feltarbeidet at mye tyder på at internasjonale trålere også hadde en påvirkning på mikronivå. Oljeutviklingen som økonomisk og politisk prosess mener lokalbefolkningen at burde gagne dem godt, og mange ulike forventninger har kommet til uttrykk. Til tross for dette ser det ut til at det heller har resultert i en problematisk hverdag for lokalbefolkningen. Når internasjonale trålere er med å skape en endring for lokal fiskeindustri kan man stille spørsmålet om moderniseringsbegrepet og utviklingsbegrepet som ifølge blant annet Helle-Valle (2000) refererer til en endring til det bedre, viser seg å bli brukbart i alle henseender. Shama som opplever store globale prosesser som har innvirkning på deres mikronivå har ikke opplevd en endring til det bedre. Deres velfungerende tradisjonelle lokalsamfunn slik de beskrev det til meg, har ikke blitt «modernisert» eller mer «vestliggjorte», verken i en økonomisk, politisk eller sosiokulturell forstand.

Som vi ser er utviklings- og moderniseringsbegrepene som definert som endring til «det bedre» er ikke nødvendigvis alltid tilfelle. Shama som opplever en utviklingsfaktor som oljevirkksomheten er, har ikke på noen måte opplevd noen form for et mer utviklet samfunn etter oljefunnene ble gjort. Shama har endret seg fra å være et velfungerende tradisjonelt lokalsamfunn, til å bli et ikke-fungerende, lite bærekraftig tradisjonelt lokalsamfunn.

Referanser

Agbefu M. E. Rosemond (2011): *The discovery of oil in Ghana: meeting the expectations of local people*. Mastergradsavhandling, Centre for Development and the Environment. Fra Universitetet i Oslo.

Akyeampong, Emmanuel (2007): «Indigenous Knowledge and Maritime Fishing in West Africa: The Case of Ghana». *Special Volume Indigenous knowledge systems and sustainable development: relevance for Africa*. I: Boon E, Hens L (eds.) Tribes and tribals, Kamla-Raj Enterprises, Delhi, India.

Asamoah, Joe (2013): *“Making the Oil & Gas Find in Ghana a Blessing”* Dansoman, Accra, Ghana: Joasa Publications P.O. Box Ds 1434.

Asamoah Joe (2013): *“The Global Oil and Gas Bonanza: Africa’s Share”* Dansoman, Accra, Ghana: Joasa Publications P.O. Box Ds 1434, Dansoman, Accra, Ghana.

Barth, Fredrik (1980): «Betydningen av transaksjoner som analytisk begrep» I *Fiske og lokalsamfunn*. Iens Ludvig Høst og Cato Wadel (red). Universitetsforlaget. Tromsø.

Barth, Fredrik (1981): “Models reconsidered”. I Barth, Fredrik *Process and Form in Social Life*. London & Boston: Routledge & Kegan Press.

Barth, Fredrik (1994) [1967]: «Studiet av Sosial Endring». I *Manifestasjon og Prosess*. Oslo: Universitetsforlaget.

Berremann (2007 [1972]): “Behind many masks: Ethnography and Impression Management”. I *Ethnographic Fieldwork. An anthropological reader*. Robben, G.G.M Antonius & Sluka, J. Jeffrey (ed.). Australia: Blackwell Publishing.

Chitor, Binditi (2012): *“Ghana’s Transitional Oil and Gas Industry (Legal, Corporate & Environmental Aspects)”*. Accra, Ghana: Optimum Design & Publishing Services.

Clark, Garcia (2010): *African Market Women, Seven Life Stories from Ghana*. Bloomington: Indiana University Press.

DFID, Department for International Development (1999): “*Sustainable Livelihoods Guidance Sheets*”.

Eidheim, Frøydis (2005): *Sett Nordfra. Kulturelle aspekter ved forholdet mellom sentrum og periferi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Emerson, Richard M. (1962): «Power-dependence relations». *American Sociological Review*, vol.27:31-41.

Eriksen, T.H (2010): *Små Steder – Store Spørsmål. Innføring i Sosialantropologi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Fabian, Johannes (1995): “Ethnographic Misunderstandings and Persils of Context.” I *American Anthropologist* 97(1). *American Anthropologist association*. University of Amsterdam.

Flaaten, Ola & Nguyen, Kim Anh Thi (2011): “Facilitating Change: A Mekong Vietnamese Small-Scale Fishing Community”. I: Jentoft, Svein & Arne Eide (ed.). *Poverty Mosaics: Realities and Prospects in Small-Scale Fisheries*. New York: Springer.

Goffman, Erving (1992 [1959]): *Vårt rollespill til daglig. En studie i hverdagslivets dramatik*. Oversatt av Kjell Risvik. Oslo: Pax.

Grønhaug, Reidar (1978): “Scale as a variable in analysis: Field in social organization in Herat, Northwest Afghanistan”. I Barth, F. (ed.), *Scale and social organization*. Oslo: Universitetsforlaget.

Havnevik, Kjell. Tekeste Negash og Atakilte Beyene (2007): *Of Global Concern: Rural Livelihood Dynamics and Resource Governance*. Cambridge: Cambridge University Press.

Helle-Valle (2000): «Fra modernisering til globalisering» I *Mellom himmel og jord. Tradisjoner, teorier og tendenser i sosialantropologien*. Finn Sivert Nielsen & Olaf H. Smedal (red.). Bergen: Fagbokforlaget.

Ingstad, Benedicte (2014): *Utvikling - for hvem? Erfaringer og forskning blant utsatte grupper i Botswana 1983-2012*. Kolofon Forlag AS.

Jentoft, Svein og Georges Midrè (2011): «The Meaning of Poverty: Conceptual Issues in Small-Scale Fisheries Research» I: Jentoft, Svein & Arne Eide (ed.). *Poverty Mosaics: Realities and Prospects in Small-Scale Fisheries*. New York: Springer.

Johnson, Greg (2014): “Off the stage, on the page: on the relationship between advocacy and scholarship”. *Religion, Vol. 44, No. 2*. Department of Religious studies, University of Colorado, Colorado, USA.

Kaarhus, Randi (1999): «Intervjuer I samfunnsvitenskapene. Bidrag til en videre metodologisk ressurs.» *Tidsskrift for samfunnsforskning*, nr 1/99:33-61

Kraan, Marloes (2011): «More Than Income Alone: The Anlo-Ewe Beach Seine Fishery in Ghana». I: Jentoft, Svein & Arne Eide (ed.). *Poverty Mosaics: Realities and Prospects in Small-Scale Fisheries*. New York: Springer.

Krohn-Hansen, Christian & Vike, Halvard (2000): «Makt og Symbolske Former – Perspektiver på Politikk». I Nielsen, Finn S. & Smedal, Olaf H. (red.). *I Mellom Himmel og Jord*. Bergen: Fagbokforlaget.

Lien, Marianne, E (2001): “Likhet og verdighet. Gavebytter og integrasjon i Båtsfjord», i Lien, Lidén, Vike (red.): *Likhetens Paradokser. Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*. 2001. Oslo: Universitetsforlaget.

Marquette M. C., Kroateng A. K., Overå R., & E. B. Aryeetey (2002): «Small-scale fishers, Population dynamics, and resource use in Africa: The case of Moore, Ghana». *AMBIO: A journal of the Human Environment*.

Mauss, Marcel (2010[1950]): «*Gaven. Utnvekslingens form og årsak i arkaiske samfunn*». Oslo: Cappelen akademiske forlag.

Müller, Hanne (1996): «Veier inn i den tause kunnskapen». *Norsk Antropologisk Tidsskrift*. Nr.3, vol 7.

Pelto, J. Pertti & Pelto, H. Gretel (1978): *Anthropological research. The Structure of Inquiry*. Second edition. Cambridge: Cambridge University Press.

Rudie, Ingrid (1980 [1969/70]): «Husholdsorganisasjon. Tilpasningsprosess og restriktiv form. Et synspunkt på økonomisk endring». I *Fiske og lokalsamfunn. En artikkelsamling redigert av Iens Ludvig Høst og Cato Wadel*. Tromsø – Oslo – Bergen: Universitetsforlaget.

Saugestad, Sidsel (1977): «Hushold – Familie. En begrepsdiskusjon». Tromsø: Institutt for samfunnsvitenskap.

Saugestad, Sidsel (1996): Lokalsamfunnsforskning – fra tema til teori. *Norsk Antropologisk Tidsskrift vol. 4*.

Saugestad, Sidsel L. (1980): «*Omsorgsbonden – et tidsnyttingsperspektiv på yrkeskombinasjon, arbeidsdeling og sosial endring*». *Tidsskrift for samfunnsforskning* 1980, bd 21.

Scott, James C. (1985): «Normal exploitation, normal resistance». I *Weapons of the Weak. Everyday forms of resistance*. New haven and London: Yale University Press.

Sharp, Lauriston [1952] (2001): «Steel axes for stone-age Australians». I
Sosialantropologiske Grunntekster. Thomas Hylland Eriksen (red.). Oslo: Gyldendal Norsk
Forlag AS.

Turner, Victor W. (1969): *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*. Harmondsworth:
Penguin Books.

Internettkilder

Absolutt fattigdom (2015)

<http://www.fn.no/Tema/Fattigdom/Hva-er-fattigdom>

[Lesedato: 20.03.2015]

FNs tusenårsmål (2015)

<http://www.fn.no/Tema/FNs-tusenaarsmaal>

[Lesedato: 19.05.15]

Fiskens tiltrekning til oljeriggene (2014)

<http://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/NewsArchive/artikel.php?ID=336034>

[Lesedato: 24.03.2015]

Hjelpemidler brukt under fiske, og fiskerkvinnens oppfatning av dette (2014)

<http://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/NewsArchive/artikel.php?ID=338433>

[Lesedato: 24.03.2015]

«Saiko» (2015)

<http://ghanaweb.com/GhanaHomePage/business/artikel.php?ID=344404>

[Lesedato: 24.03.2015]

Oljeutviklingen og reduksjon av fiske (2015)

<http://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/NewsArchive/artikel.php?ID=348117>

[Lesedato: 19.05.2015]

Konvertering fra ghanesiske cedi til norske kroner

http://coinmill.com/GHS_NOK.html#GHS=1

[Lesedato 20.05.15]

Map: Tullow Oil, Offshore activity (2015) [Funnet: 15.05.15]

<https://gcaptain.com/tribunal-blocks-ghana-from-drilling-new-wells-in-disputed-seas-but-ten-field-development-can-move-ahead/>

Verdenskart, Ghana (2015). [Funnet: 15.05.15]

<http://en.wikipedia.org/wiki/Portal:Ghana>

Kart over Ghana (2015). [Funnet: 15.05.15]

<http://www.wordtravels.com/Travelguide/Countries/Ghana/Map>

